

AARBOG 1965

D. S. K. AARBOG 1965

Udgivet af

FORENINGEN AF
DANSKSINDEDE SØNDERJYDSKE KRIGSDELTAGERE
1914-18

Ved

Joh. Ipland, J. Andersen og Herm. Hunger

Eftertryk kun med kildeangivelse

AABENRAA
HEJMDALS BOGTRYKKERI
1965

INDHOLD:

».- dø, om så det gælder ... « (Af pastor Rudolph Arendt)	7
En DSK-rejse til de gamle slagmarker i Frankrig (Af Søren H. Lagoni)	9
Jul i felten 1907 (Af Chr. Beck)	12
Krigslån! (Af Peter Aarup)	14
Uegnet til al videre krigstjeneste (Af Søren P. Petersen)	15
Fronttjeneste i 1918 (Af Peter Rossen)	19
Jeg havde en kammerat (Af Th. Lorenzen)	24
Krigen forbi! – Hjem! (Af Magnus Andersen)	6
To verdenskrige (Af Frederik Matzen)	27
Der er vist bud efter dig! (Af Søren P. Petersen)	30
Krig - fangenskab (Af Peter Slipsager)	35
Da jeg fik mit »Heimatschuss« og mødte enkedronningen (Af P. Diedrichsen)	43
En rejse som transportør i 1917 (Af Chr. Nielsen)	47
Fra Østfronten til Berlin (Af Laurids Iversen)	52
Lidt om den kolde krig før 1914 (Af Peter Frank)	54
Sådan kan det gå (Af Chr. Brodersen)	61
Kammerat fortæl:	62
Et møde	62
Soldatertid	63
Opsyn med krigsfanger	65
Nå, De kommer vel derovre fra?	66
En soldats erindringer fra den første verdenskrig	68
En god kammerat -	69
Til Bokseropstand i Kina	71
Jul i garnisonen	73
På jagt efter kartofler!	74
Ære være deres minde	76

For en fremmed.

For en fremmed barsk og fattigt
er vort land, men rigt på minder
for dets børn og fuldt af skønhed.
Her plovjernet guldhorn finder.

Øst på knejser over sletten
som en kæmpe Kloster kirke;
vest på mindet stedse taler
om Hans Schacks og Rantzaus virke.

Skønt er landet; ingen hindring
standser blikket, når det vanker
over vidderne og henter
fred og ro til sind og tanker.

Her er skønt, når duggen perler
trindt i egnens blomstervrimmel
under lærkens jubeltoner
fra den høje, lyse himmel;

skønt, når solen går i hav og
farver enge gyldentrøde.
når langs gadens gamle huse
Møgeltønders linde gløde.

Nattens dybe stilhed brydes,
når de vilde svaner skrige.
Hvem kan glemme fugletrækket
over Rudbøl sø og dige!

Skønne land! Dit strenge åsyn
kun den fremmede du viser,
dine børn du mildt tilsmiler.
Elskte hjemstavn! Vi dig priser.

A. Egeberg Jensen

*Fra årsstævnet i Tønder den 1. august 1965
Fanerne føres ind i Kristkirken*

Flagmarchen ved årsstævnet i Tønder

Mindeandagt i Tønder kirke ved
DSK's årsmøde søndag den 1. august
1965.
Ved pastor *Rudolph Arendt*.

”dø, om så det gælder ..”

ROM. 5, 8-11.

(5) »Kæmp for alt, hvad du har kært, dø, om så det gælder« - står der i den salme eller sang, som vi skal synge til sidst her i dag. Egentlig en ret ubetydelig sang, og dog har den betydet meget for mange mennesker. Når den har kunnet betyde så meget for mennesker, er det, fordi de har været i en situation, der har givet sangens ord vægt og dybde.

Det var tilfældet med de modstandsfolk, der satte livet til under den sidste krig. For dem var ordene »dø, om så det gælder« ikke store og dyre ord, som man sang i en opløftet stund, endnu mindre var det forlorne ord; det var simpelthen ord, der dækkede deres virkelighed. Når man læser brevene fra de henrettedes sidste timer, og ser disse verslinier citeret i mange af dem, kan det ikke undgås, at ordene i den sammenhæng vinder i betydning og vægt.

(6) I disse breve og i denne sammenhæng blev ordene i den lille fordringsløse sang til salme-ord:

Kæmp for alt, hvad du har kært,
dø, om så det gælder,
da er livet ej så svært,
døden ikke heller.

Ved at bruge de ord i deres sidste timer har de unge modstandsfolk digtet med på sangen med deres liv, så den har fået større værdi, end den havde før, og noget af denne værdi har den beholdt siden.

De, der er forsamlet her, har også kendt til den virkelighed, som de ord dækker, og som igen giver ordene dækning, »dø, om så det gælder«, i skyttegravene og på Slagmarken. Men på en måde havde de det sværere. For dem gjaldt jo ikke uden videre den første linie i verset: »Kæmp for alt, hvad du har kært«. De var jo sat til at kæmpe for noget, som de ikke havde kært, til at dø, om så skulle være, for en sag, der ikke var deres.

Det var det svære. Hvor svært det var, forstår nok kun de, der var med. Men vi andre forstår dog så meget, at vi mindes dem, der døde, med ærbødighed, og hilser dem, der overlevede, med respekt og taknemmelighed.

For det var jo sådan, at de dansksindede sønderjydske deltagere i første verdenskrig alligevel kom til at kæmpe for, hvad de havde kært, alligevel kom til at dø for en sag, der var deres. Det er det, Henrik Pontoppidan taler om i genforeningssangen:

Seks tusind unge sønners liv
var dine løsepenge.

Mindeandagt kalder vi vor sammenkomst her i Kristkirken i dag. De, der var med, mindes de svære år, og alle mindes vi dem, der ikke vendte tilbage. De, som ikke kom til at opleve glædens dag, men som så hen til den i håbet, som håbede, at det alligevel til sidst ville vise sig, at det var, hvad de havde kært, de havde kæmpet for.

(7) Vi mindes, men ikke med had eller hævnfølelse. Så var vi ikke kommet i kirken for at mindes. For kirken er forligelsens sted, det sted, hvor mennesket ingen fjender kan have, stedet, hvor mennesket forliges med sin fjende, og hvor synderen forliges med sin Gud.

- - -

Hver gang, vi er sammen her i kirken, mindes vi en, som har sat livet til, en, som er død i alles sted. Hvad vi kan gøre i den retning, er kun en skygge af det, Han gjorde. Vi mindes det ikke kun, som vi ellers mindes noget, som er sket i svunden tid og stadig har betydning. Men vi hører om det som det, vi stadig lever på og lever af. Hans død blev til liv for de mange.

Den kristne tro er troen på, at hele tilværelsen har sit midtpunkt i et liv, som bliver sat til. »Større kærlighed har ingen end denne, at han sætter sit liv til for sine venner«, siger evangelisten Johannes. Og dermed tænker han jo først og fremmest på Frelserens kærlighed og Frelserens død. Men Paulus siger det endnu stærkere. Han siger, at Kristus satte livet til for sine fjender. »Medens vi endnu var fjender, blev vi forligt med Gud ved hans søns død«. (Rom. 5,10) Det er evangeliet i hele dets vælte. For hvad hjalp det os, at Kristus var død for Guds venner. Men nu døde han for at frelse dem, der var Guds fjender. Det er vor frelse. Det er vort håb. Det er håb for alle.

»Fader, forlad dem; thi de ved ikke, hvad de gør«. Sådan bad han for sine fjender. Og den bøn gælder ikke bare dem, der dengang var med til at korsfæste ham. Den gælder også os. »De ved ikke, hvad de gør«. At leve som Guds fjende, er at leve som en, der ikke ved, hvad han gør. Gudsfornektelse skyldes ikke, at man ved for meget, er blevet oplyst. At fornægte Gud er præcist ikke at vide, hvad man gør.

Den, der tror på Gud, ved, hvem det er, han tror på. Den, der fornægter Gud, ved ikke, hvem eller hvad det er, han fornægter.

»Fader, forlad dem, thi de ved ikke, hvad de gør«. Det er hans bøn for os, han som døde for sine fjender. Det er (8) ydmygende for os at få at vide, at vi ved ikke, hvad vi gør, når vi lever som Guds fjender og modstandere, når vi lever, som om han ikke var til, når vi glemmer ham, når vi gør noget, som han ikke er med i. Men den ydmygelse er vejen til salighed. For den, der opdager, at han ikke vidste, hvad han gjorde ved ikke at tro på Gud, han er allerede på vej til troen, ja han tror allerede. Han opdager, at han allerede er forligt med Gud. For endnu, mens vi var fjender, blev vi forligt med Gud ved hans søns død.

Det er den forligelse, vi aldrig bliver færdig med at fejre her i kirken, menneskets genforening med sin Gud.

Rudolph Arendt,

En D. S. K.-rejse til de gamle slagmarker i Frankrig

(9) Mange medlemmer af D. S. K. har vel i tidens løb kunnet tænke sig en tur til de minderige steder ved slagmarkerne i Belgien og Nordfrankrig. hvor vi i sin tid vandrede på vejene, opholdt os i skyttegravene. søgte læ og dækning i sønderskudte byer eller søgte en plet ved en skovkant, kanal, dige, hulvej eller lignende, hvor man med tilbagevendt blik havde måttet læse et brev, set på et kært fotografi og meget andet, man var optaget af i de langsomt snigende måneder og år. Tit og ofte er mine tanker gået til de steder, hvor regimentet var indsat, såsom: Champagne, Somme, Lorette, Vimy, Arras, Cambrai, La Basse, Ypres og Langemark. Dette, for at nævne nogle af de steder, hvor reserve-regiment 31 lå i stilling. Mange gange har jeg sagt til mig selv: »Du må derned«, Men så har det skortet på tid og lejlighed. Omsider besluttede jeg mig til at tage ud på en tur til de gamle slagmarker.

Den 19. maj indledtes turen med rutebil fra Tønder, og vi nåede første dag til Münster.

Efter at have sovet godt og fået morgenkaffe, forlod vi den næste morgen Münster, passerede Köln og Aachen og kom omsider til Belgien. Videre gik det nu mod kendte navne, som Liège, Namur, Charleroi, Mons, Tournai, Kortrijk og Geluveld. Ved Geluveld lå 4' komp. res. 31 dengang i betonbunkers. Murene var 1,5 m tykke. Vort kompagni talte dengang ca. 90 mand. Vi lå her i reserve. Det var i november 1917. Vi følte os temmelig sikre i denne solide bunkers, men om eftermiddagen kom der en fuldræffer. Langt de fleste faldt, og en del blev hårdt sårede. (10) Otte-ni mand kom lykkeligt ud, og iblandt dem var jeg. Vi, der overlevede denne katastrofe, syntes dengang, at det var en selvfølge. Men nu, hvor vi på ny passerede stedet og gennemlevede det hele, sagde vi til os selv: »Hvorfor skulle du være blandt de overlevende?« Det var med vemod og dyb bevægelse, jeg passerede stedet. – Vi ankom til Ypres i Flandern; her overnattede vi. Næste dag fortsatte vi til Ostende, men da regnen silede ned, opholdt vi os ikke ret længe her. Vi kørte en tur rundt i egnen til de mange minderige steder, som findes her. Fra vort ophold i krigen 1914-18 genkendte vi Ypres, Poel, Capelle, West-Roosebeke, Hoogde, Staden, Langemark og Paschendale.

Efter korte ophold nåede vi Lille i Frankrig. Ved byen Menen er der en stor tysk kirkegård med over 50.000 faldne, både kendte og ukendte. Jeg vidste, at her lå min gode ven, Lorenz Callesen fra Als. Med ham havde jeg delt godt og ondt i 2½ år. Vi lå, da han blev hårdt såret, i første linie til højre for vejen Menen-Ypres. Englænderne forsøgte hver morgen et af de stadige angreb, som dog sjældent lykkedes. Det var først i november 1917. Angrebet den morgen kørte fast i mudder, slam og regn. To mand ved mit maskingevær blev såret. Min kammerat og gode danske ven Callesen fik en kugle i tindingen. Han døde på feltlazarettet dagen efter. Jeg sendte meddelelsen om min vens død til hans forældre på Als og stod derefter i forbindelse med dem.

Efter en god, men lidt kort nattesøvn vågnede vi næste morgen friske og veloplagte. Turen gik videre. Vi besøgte La Basse, Bethune, og herfra gik det videre til Notre-Dame og de Lorette. Det sidste navn får tankerne til at flyve tilbage til Lorettohøjen, hvor det uhyggelige menneskeslagteri fandt sted. Synet af de døde og døende kammerater rundt omkring glemmes aldrig. Den første morgen, da en deling af mit kompagni skulle indsættes til hjælp for 1. kompagni, som havde lidt store tab, glemmes aldrig. Franskmændene angreb uafbrudt, og vi blev indsat i næsten åbent terræn, idet der kun fandtes sønderskudte løbegrave. – Nu stod vi (11) der igen på selve højen med blikket vendt tilbage og kunne se os selv

ligge nedenfor i granathullerne. Her var nu rejst et stort mindesmærke. En mægtig stor fransk kirkegård med et lige så mægtigt kapel var oprettet her. Kirkegården var smukt anlagt og særdeles velholdt. Her hviler et sted mellem 60 og 100 tusinde mand.

Vi kørte nu til Vimmyhøjen, - det store canadiske mindesmærke, som er 140 m højt. På mindemuren står 60.000 navne over faldne. Ved Vimmyhøjen er der et stort, fredet areal, som er købt af en rig canadier, hvis søn faldt her. Da arealet er fredet, ligger det nøjagtigt som i 1918. Store dele er tilplantet, på det øvrige er væksten vild. Granat- og sprænghuller ses stadig i området.

Vi følger nu vejen gennem Lens mod byen Henin-Lietard. Ad denne vej kom alle de sårede fra Loretto og Vimmy til feltlazarettet i Henin-Lietard. På en kirkegård i nærheden af Douai og Arras fandt jeg vor nabosøns grav. Sønnen, hvis navn er Christian Petersen, havde gjort tjeneste ved reg. 163 - 9. kompagni og var faldet den 15.10. 1917. Vi kørte fra Douai med Cambrai som næste mål og ankom godt en time senere. - I Cambrai var der ophold, som vi benyttede til en kop kaffe, og så gik det videre til Somme-floden.

Hvem husker ikke Sommeslaget i 1916! Res. inf. reg. 31 havde ligget i stillinger ved Loretto, Vimmy og Souchez. Kampen vekslede frem og tilbage. Vi kom dertil i oktober 1915. Den 18. juli blev vi afløst af 11. reg. Vi var glade dengang. Men vi skulle nok få noget andet at tænke på. Efter at vi var blevet trukket tilbage til landsbyen Brancourt i Sommeegnen, indledtes en heftig kanonild, og vi vidste nu, at vi skulle indsættes påny. Vi blev indsat i Sommeslaget den 24. juli, blev afløst efter fire dages forløb, og påny indsat først i august. Ved et under slap jeg dengang fra det hele med nogle skrammer. Men mange, mange blev derude. På afstand kunne vi dengang se ruinerne af byerne Peronne til venstre og Bapaume til højre. - Turen gik nu videre. Vi ankom til byen St. Quentin, hvor vi, efter at have spist, overnattede på hotel »De Moderne«.

(12) Næste mål var Paris. Vi kom nu til Blerancourt, og ved byen Nampcel besøgte vi et par tyske kirkegårde, her lå henholdsvis 40.000 og 16.000 faldne fra 1914-18. Vi søgte efter navne på dem begge, og det lykkedes os at finde nogle. Videre gik det nu mod slugten og sandstenshulen ved Moulin. Sandstenshulen kunne rumme en bataljon, men at komme til og fra hulen var ikke altid rart. Granaterne susede og eksploderede rundt omkring os. I selve hulen derimod følte man sig sikker. Vi kørte lidt rundt her for at se så meget som muligt af den velkendte egn. Herfra kørte vi nu langs Compiègneskoven og nåede byen Compiègne, Vi spiste frokost på et hotel, og da tiden var lidt fremskreden, havde alle selv sagt god appetit. Vi fortsatte ind i den historiske skov, hvor vi så den lige så historiske jernbanevogn. Denne jernbanevogn i Compiègneskoven var rammen om de begivenheder, der fandt sted den 11. november 1918, da de kapitulerende tyske myndigheder underskrev våbenstilstandsbetingelserne. Ilden ophørte den samme dag kl. 11,00.

Jernbanevognen står nu i en hal. I selve hallen er der en gang rundt om den. Fra gangen kan turister se ind i vognen, hvor de forskellige herrer har haft deres pladser. Vi tog til Noyon, og herfra til Lassigny. Det var i egnen her ved Lassigny, jeg sammen med flere tusinde mand kom i fransk fangenskab. Det var den 4. november 1918, syv dage før våbenstilstanden.

I gråt og diset vejr kørte vi mod verdensbyen Paris. På turen her kom vi gennem frodige egne. Vi passerer flyvepladsen ved Paris og kommer snart ind i en stærk trafikstrøm, så vi snegler os frem.

Efter morgenkaffen forlod vi hotellerne for at køre lidt rundt i byen. Rundturene i Paris foregik i smukt solskinsvejr, men det gik langsomt i den enorme trafik. Vi lagde mærke til

forretningslivet, de store haller og de mange fortovscafeer. Vi besøgte Versailles og kørte tilbage gennem Boulogneskoven. Langs vejen stod kastanietræerne i fuld blomst. Vi passede Triumfbuen og kom over Seinen, over » Den blå bro « ved obelisk forbi de Gaulles palæ.

(13) Turen går nu til Braine og egnen omkring Reims. Fra Paris til Braine er der ca. 100 km. Efter en times kørsel kom vi forbi den store flyveplads »Le Bourget«. De gamle slagmarker med skyttegrave og granathuller er nu omdannet til veldyrket jord. Enkelte steder er der udlagt fredede arealer, som ligger i samme tilstand, som da de blev forladt i 1918.

Vi kørte langs en skov og endte på en bakketop. Herfra havde vi et smukt udsyn over byen Soissons og egnen omkring den. Fra Soissons til Braine er der kun 19 km. Braine ligger i trekanten Soissons, Laon og Reims. Da vi kørte ind i byen, så vi, at her var noget særligt på færde. På rådhuset vejede nemlig Dannebrog side om side med Trikoloren. Vi blev budt velkommen af nogle af byens rådmænd, som mødte os med venlighed og glade smil. Velkomsten fik sin særlige understregning. Vi blev budt indenfor i rådhuset til en lille reception, hvor der blev budt på vin og småkager. Ved denne velkomstceremoni takkede arkitekt Petersen, Tønder, for den hjertelige modtagelse og overrakte byrådet en vimpel til den danske kirkegård. D.S.K. har jo påtaget sig at forny denne vimpel, så længe foreningen består. Efter modtagelsen gik turen til den danske kirkegård. Kirkegården er anlagt op ad en bakke. Rundt omkring den er der en skinnende hvid mur. Her hviler i Frankrigs jord 79 unge danske mænd fra Slesvig. De ofrede deres liv i krigen 1914-18. Det var en fryd at se det korsprydede mindesmærke. Alt var smukt og velholdt. På hvert gravsted var der stedsegrønne planter, og i dagens anledning var hvert gravsted pyntet med et lille dannebrog. Oppe ved selve monumentet på flagstangen vejede et stort dannebrog. Til daglig vajer der en vimpel.

Vi nedlagde en smuk buket med røde og hvide bånd. Efter at have søgt efter kendte navne, forlod vi langsomt denne smukke, danske kirkegård og begav os over til den franske ved siden af. Her hviler 1085 franske soldater. – Vi tog afsked med begge kirkegårde og begav os op i byen igen, aflagde et besøg på et lille museum, hvor der findes forskellige våben fra krigen. Også her blev vi budt (14) velkommen og trakteret med vin. – Vi tog afsked med de venlige mennesker i Braine, Turen går videre. Vi skal overnatte i Reims. Køreturen fra Braine til Reims går hurtigt, og snart kan vi se byen på afstand. Før vi skulle spise, var der tid til en lille tur i byen. Vi besøgte den smukke domkirke, som adskillige af de gamle D.S.K.'ere har kunnet se fra højtliggende stillinger, mens de lå her under krigen. Kirkens indre er nyrestaureret, men det ydre bærer endnu præg af krigen.

Vi forlod Reims og kørte mod Verdun, ud i den gamle frontegn i Champagneområdet. Her passerede vi gamle kendte bynavne som Sommepey og Mariapy. Snart stødte vi atter på en stor kirkegård med gravsten ved gravsten i lange snorlige rækker. Efter et kig på monumentet ser vi, at her hviler 70.000 amerikanske soldater. Den ene kirkegård følger nu efter den anden, tyske og allierede. Ved Argonnerkoven så vi stedet, hvor barakkerne. som benyttedes til lazaret, lå. Barakkerne er fjernet, men fundamenterne er der endnu. Den næste byer Clermont, og vi nærmer os nu Verdun.

Vi gjorde holdt ved mindehallen. Her findes det såkaldte »Benhus«, i hvis store kælder der er samlet menneskeknogler. En fransk munk, der har ofret 20 år af sit liv til indsamling af disse knogler, har opnået det fantastiske resultat, vi så her, en samling, nok til at genskabe 40.000 mennesker. Han tålte efter sigende ikke, at moderne maskiner, under kultiverin-

gen af jorden, skulle bringe disse mange ben frem til offentlig beskuelse. Derfor gik han møjsommeligt i gang med dette uoverskuelige stykke arbejde. Vi forlod tavse »Benhuset«.

Skyttegravene er overdækket og hviler på svære og tykke søjler. Rustne bajonetter og bøssepiber rager op af jorden. Et par steder står der et kors, hvor der foran er lagt en buket eller en krans.

Vi kommer til fortet »Douamont«. Tyskerne begyndte her offensiven den 21. februar 1916 med stor voldsomhed og pressede deres linjer nogle km frem. Den 25.-26. februar faldt fortet »Douamont« i deres hænder. Fortet lå i (15) begyndelsen af maj nogle km bag den tyske front, og tropperne søgte fra og til fronten beskyttelse i selve fortet. Her var der sikkerhed for de franske granater; som til stadighed med stor sikkerhed dækkede indgange. Kom der en ildpause, gik det i ilmarch fra fortet. Det var under en sådan ildpause, en pionerafdeling kom til fortet. De var på vej ud til fronten og havde håndgranater og flammekastere med. De havde søgt fortet for at hvile en stund. Det var et kapløb med døden at komme ud i stillingen her. Mens pionererne hvilede sig, og artilleriilden løjede lidt af, søgte en del letsårede at komme væk, men de tætpakkede gange var spærret af tropper og ammunition. Det var herved, der natten mellem den 7. og 8. maj skete en frygtelig ulykke. En letsåret sad fast med den ene fod og forsøgte at sparke sig fri med den anden. Herved rives en håndgranat af, som ved eksplosionen antænder samtlige granater, disse antænder igen flammekasterbeholderne med det resultat, at en brændende væske flyder ned langs gangene, der er tætpakkede af soldater, der brændes levende. Den brændende strøm flød videre og ned i de dybtliggende kassematter, hvor efterladte franske granater lå. Dette endte med en frygtelig eksplosion. Mange fik her en pinefuld død, og følgerne var næsten uoverskuelige. Da det viste sig umuligt at begrave det enorme antal døde udenfor, besluttede man at samle dem i en af gangene og mure enderne til. I den store fællesgrav ligger således ligene af 28 tyske officerer og 650 soldater. Af disse mange navne kunne kun ganske få identificeres. Alle de andre kom på listen over savnede. Og så er vi omsider på vej tilbage mod Danmark. En rejse, fuld af oplevelser og gamle minder, er - desværre - til ende.

Søren H. Lagoni, Hjerpsted.

Jul i felten 1917

(16) Regntunge skyer hviler over fronten. Klokken er tre eftermiddag. Den fremskudte lyttepost og artilleriets iagttagere, som er blevet afløst, kommer drivvåde ned i dækningen. – Af deres øjne læser man, at de trænger til lidt varm kaffe, te eller blot lidt varmt vand, så blodet atter kan rinde i årerne og give varme. Men ak, madbeholderen, som i aftes møjsommeligt blev slæbt herved, står uden låg. Endnu er der dog en rest af de dejlige bønner, men desværre kolde, og hvem indestår for, at rotterne ikke har mættet sig i et belejligt øjeblik.

Løjtnanten tager kappen af, ryster den lidt og ser sig om efter noget tørt, der kunne bruges som overtøj. Med et grynt tager han den våde kappe på igen og sætter sig ned for at studere dagsbefalingen. Efter nogen tids tøven beordrer han nattevagten fordoblet. Signalmandskabet skal efterse beholdningen af ammunition, telefonledningen o.s.v.

Lytteposten skal fordobles. – Langsomt slæber tiden sig hen. Luften er af det våde tøj dårlig, tællelyset brænder kun mådeligt hernede, tre meter under jorden. Løjtnanten slænger sig på briksen for at hvile lidt. En kammerat er i færd med at rense sig for de hæslige »feltgrå«. De under ham ikke engang ro, de få timer han har fri. Det er en rekrut, som kun har været her i tre uger. En anden søger tidsfordriv med at forjage rotter, som nu og da søger at nå et brød, som hænger i en snor fra loftet. Sulten gør dem imidlertid utroligt frække. Det sker også, at de strækker sig for langt frem og falder ned, og en effektiv jagt ender sædvanligvis med dyrets endeligt. – En tredie sidder og læser breve fra konen. Stundom stirrer han frem for sig, øjnene dugges let, så samler han omhyggeligt brevene (17) sammen med et dybt suk og spørger efter tiden, thi han skal ud med vagten klokken fem. Mørket har allerede sænket sig. En og anden kravler ud for at trække lidt frisk luft. De forhadte flyvere kan heller ikke forstyrre nu. Klokken seks sendes et par af de yngre af sted. På et nærmere aftalt sted møder de feltkøkkenet. Madbeholderen spændes på som et tornyster, og de lister tilbage gennem løbegraven. Nogen tid senere kommer de tilbage lidt forpustede. De er nemlig blevet beskudt i hulvejen, noget som gentager sig dag efter dag. Fjenden ved, hvornår der kommer friske forsyninger af ammunition, proviant o.s.v.

Det første, der spørges om, er post. Meget skuffet får vi at vide, at posten ikke er nået frem. Enkelte kraftige udtryk afslører, at humøret ikke er særlig højt, men da der intet er at gøre, tages der fat på juleaftensmaden. Gule ærter og rigeligt kød. Hver får tildelt to cigarer og to cigaretter. Der opstår en forfærdelig kvalm i vor hule. Den er nemlig kun godt en meter høj.

»Velbekomme!« siger sergenten. »Skal vi så gå ind ved siden af til juletræ og julegaver«. – Vi, som skal på vagt, forsyner os med håndgranater, og vi hænger gasmasken over skulderen. Endnu et drag af cigareten. Sidemanden får resten overladt. Vi er blevet gjort bekendt med, at der er forhøjet alarmberedskab, da fjenden muligvis tror, at vi sidder fordybt i julesalmer og fortællinger, og at vi derfor i en håndvending kan rendes over ende. Forsigtigt kravler vi frem. Fra det ene granathul til det andet når vi omsider ud til vor minekaster. Betjeningen informerer os. Der er intet særligt at berette om. Med et håndtryk og »glædelig jul« forsvinder de skyndsomt tilbage til dækningen.

Minekasteren ses efter, så alt er i orden. En lyskugle sendes op, for at man kan overse terrænet bag pigtråden. En maskingeværssalve går over vore hoveder. Tommy har sandsynligvis bemærket os. To hundrede meter til højre for os stiger pludselig tre røde lyskugler op. I samme øjeblik sætter feltartilleriet ind med voldsom spærreild. Vor nabolyttepost har observeret noget usædvanligt, måske en (18) fjendtlig patrulje. Det kan også være, at fjenden reparerer pigtrådsforhindringen.

Langsomt tager spærreilden af, roen genopstår på nær nogle enkelte geværskud og maskingeværssalver. I dæmpet tone opfriskes mindet fra julen 1916 og 1915. Husker du Lorettohøjen og Verdun, og 1914 Noyon efter Marneretræten? Da var vi overbeviste om, at een jul i felten må man finde sig i, men heller ikke mere.

Pludselig høres fra fjendens linier en mundharmonika, og nogle klare stemmer synger den kendte julesalme »Glade jul, dejlige jul«. Teksten kan ikke opfattes, men vi nynner sagte med. Uvilkårligt tænker vi: »Hvad er det, der formår at holde hadet levende? Vi har

dog så meget tilfælles!« Der blev flittigt sendt lysraketter op, såvel derovrefra som af os, et skønt fyrværkeri.

Sådan henrandt de to timer. Vi blev afløst og listede tilbage til vor hule. Løjtnanten bad en bøn, og efter at vi havde sunget en julesalme, lagde vi os til hvile, men tankerne gik til de kære derhjemme.

Chr. Reck, Aabenraa.

Krigslån!

(19) Vi lå i Champagne, blev afløst og kom tilbage til egnen omkring St. Etienne, Hesenlager kaldtes stedet. Vi havde en rolig tilværelse en otte dages tid. Der blev arrangeret alle hånede festligheder, skiveskydning, håndgranatkastning, og øl var der også, og da kanten var fulgt med os, var der rigeligt med spirituosa. Vor feldwebel festede så voldsomt, at fire mand måtte bære ham på en teltdug til hans soveplads.

Iblandt os var også en underkorporal, en fin mand. Rauft, hed han. Han var fra Hamborg, og man sagde, at han var chefredaktør ved en stor hamborgsk avis. Som militær var han nu ganske uduelig. En skønne dag optrådte han pludselig endnu mere afslebet. Man sagde, at han formedelst et stykke toiletsæbe havde opnået visse fordele. Så var det let at forstå, at den ene og den anden gerne ville udrette noget for ham, for hvem ville ikke gerne have et godt stykke sæbe! Men hvor fik han al den sæbe fra?

Det var for os det store spørgsmål, og det spekulerede vi meget på.

Imidlertid skulle der atter tegnes krigslån, og det skulle soldater ved fronterne også have lejlighed til at være med til, og nu blev vor gode ven Rauft pludselig ivrig. Han henvendte sig til bataljonskommandanten og bad om tilladelse til at tale om fordelene ved og nødvendigheden af at tegne krigslån. Denne tilladelse fik han naturligvis omgående. Vi blev alle mand kaldt sammen. Rauft stod oppe på en forhøjning og talte så salvesfuldt om sit kære fædreland og om den nød, det var stedt i, at mange ligefrem blev rørt til tårer, og da han var færdig med sin begejstringstale, gik alle officerer hen til ham og trykkede hans hånd. (20) Og - fra den dag forsvandt Rauft. Han havde fået en chance. Han kunne bruges som agitator, han var den rette mand til at piske en stemning op og få folk til at tegne krigslån. I hvert fald så vi ham ikke mere i kompagniet.

Men krigen gik jo videre, også uden Rauft. Jeg blev såret og landede på et lazaret i Slesvig, og da jeg blev udskrevet fra lazarettet som atter krigsduelig, overflyttedes jeg til kasernen og deltog i uddannelsen af rekrutterne.

En dag dukkede en høj flot herre op, ved hans side fulgte en flot, pelsklædt dame med. De styrede lige hen imod mig. Det var Rauft. Han var i flot blå uniform med høj officerskrave. Som gamle krigs kammerater hilste vi naturligvis på hinanden. Han forestillede damen for mig. Det var hans kone. Jeg kom til at tænke på, da Rauft ved ubesindighed eller dumhed var ved at sende os alle i luften ude i skyttegravene, hvor han ville til at skyde til

måls efter en kasse, der indeholdt omkring ved hundrede håndgranater. Først i sidste øjeblik lykkedes det at få ham fra dette fjollede indfald. – Vi talte naturligvis om alt muligt mellem himmel og jord, og bl.a. fortalte han mig, at han lige havde været på en tre ugers orlov i København. Da studsede jeg vel nok, og da jeg spurgte ham om, hvordan det kunne lade sig gøre, svarede han: »Jo, ser du, min far er ansat ved det tyske gesandtskab i København!« – Da gik der et lys op for mig, og nu kunne jeg let forstå, hvor det gode tøj ude ved! fronten, ja også den gode sæbe, som han kunne anvende som belønning eller betaling for de ydelser, man viste ham, stammede fra.

Også her i Slesvig talte han om krigslån. Han gik fra kompagni til kompagni; men han fik nu ikke mange penge ind, og jeg kan sige, at vi her fra Nordslesvig ikke har noget til gode hos tyskerne.

Peter Aarup, Hammelev.

Uegnet til al videre krigstjeneste!

(21) »Für jeden weiteren Kriegsdienst unbrauchbar!« Ja, sådan står det i mit militærpas, og det har nok ikke været vanskeligt at hitte ud af. Når man har mistet synets kostelige gave, er der mange ting, man ikke er egnet til. Man kan ikke som før udnytte tilværelsens mange muligheder; overalt møder man en ubarmhertig begrænsning. Tilmed må man lære at give afkald på meget af det, der for enhver anden er så selvfølgeligt. Man kan ikke se et kært ansigt eller børnenes glade smil, og man kan ikke på vanlig vis opfatte naturen og alle dens skønheder, se en solnedgang med solspektrets utallige farvenuancer. Ja, man kan ikke engang skelne mellem lys og skygge, thi alt er mørkt omkring en, og det vil aldrig blive anderledes. Jo, jeg kan færdes i mit hjem og i de nærmere omgivelser og glæde mig over de lyde, mit øre kan opfatte, men jeg kan ikke tage en bog og fordybe mig i dens indhold. Alt, hvad jeg vil samle af viden, bliver kun tilfældigt og stykkevis. Senere kom jo så radioen som en åbenbaring, men som eneste kilde fra musernes verden slår den ikke helt til, for her må man tage og ikke vælge.

Dog, hvad nytter det at græde over spildt mælk. Føler man trang til at græde, er det bedst, at gøre idet i ensomhed. Man siger, at vanen er det halve liv. og det er måske rigtigt, men hvad er så den anden halvdel? Det må jo være det, man hver dag må kæmpe sig til, uden at det kan blive til vene: Glæden over at være til, fornemme sine medmenneskers taktfulde forståelse og være med i hele det pulserende liv, men først og fremmest hjemmets lykke og fremtidens håb.

(22) Så var jeg da hjemme i Lintrup igen, og nu skev vi den 1. juli 1917. Krigen havde varet i næsten tre år. Hjemsendt som noget ubrugeligt og berøvet de fleste af ungdomsårenes Illusioner. Jeg havde ikke engang den tilfredsstillelse at have givet et offer for mit fædreland, som ellers efter traditionen skal være enhver soldats stolthed, og dog! For os sønderjyder var det jo i grunden kun en fortsættelse og en følge af vor nationale kamp, som for-

holdene nu havde tvunget os and i. Kampen for vor hjemstavn og for vor let til selv at bestemme over vor egen fremtid. Tysklands nederlag var nu åbenbar, og volt mål var i sigte, men endnu, ved indgangen til det fjende år, rasede krigen med uformindsket kraft, og stadigvæk kom der tunge budskaber om landsmænds død og lemlæstelser. På mange måder sås idet imidlertid, at tyskernes muligheder var ved at ebbe ud, man skrabede bunden for mænd og materiel og ikke mindst for levnedsmidler.

Det var ikke let under disse forhold at skabe en ny tilværelse, men hverdagens materielle krav er ubarmhjertige. Jeg var blevet hjemsendt med en pension på 112 mark om måneden, og det var, med de stadig stigende priser og den tyske marks værdiforringelse, mindre end hverdagskravenes minimum. Altså måtte der tages fat, og jeg tog fat med frisk mod, for jeg havde jo et mål, nemlig det, snarest muligt at hjemføre min brud. Mine børsteverer fandt da også god afsætning, ikke mindst til de tyske soldater, der lå her som grænsevagt, og snart kunne jeg ikke klare efterspørgslen, selv om jeg arbejdede både 12 og 13 timer i døgnet. Det kunne mine tyndslidte nerver imidlertid ikke holde til, og jeg måtte nedsætte tempoet. Så gik jeg da ud i naturen og nød sommeren, eller jeg gav min far en håndsækning i landbruget, bandt korn op efter leen og hjalp at køre det i hus. Jeg skar hakkelse og kørte hesten, når der skulle tærskes, og jeg udførte meget andet arbejde, jeg før havde været fortrolig med. En dag kørte jeg med min gode ven, Peter Hansen, ned til Kongeåen for at hente et læs hø i hans (23) eng. Her satte vi os på åbrinken, og vor beregning slog til, det varede ikke længe, før der indfandt sig nogle mænd på den anden side af åen, lutter gode bekendte hjemmefra, De havde alle været ved fronten et eller andet sted i Europa, men da de var kommet hjem på orlov, var de gået over grænsen. Man kan jo ikke undre sig over, at de benyttede enhver lejlighed til at spørge nyt hjemmefra. Nå! vi ville komme over til dem, ville de byde på en drink. Jeg vil ikke sige, at de måske gik ud fra, at det ikke kunne lade sig gøre, eftersom Peter Hansen havde mistet et ben i krigen, og jeg jo ikke kunne se, men jeg trak resolut sko og strømper af, smøgede bukserne så højt op, som det nu kunne lade sig gøre, tog så Peter på ryggen og vadede igennem åen. Vi gik derpå op til Nielsby mølle, og i møllerens stue drak vi en pilsner og måtte besvare mange spørgsmål. Da jeg nogen tid efter igen vadede igennem åen med min kammerat på ryggen, havde jeg også en pose med et par pund rigtig god og hvid hvedemel med. Det skulle min mor bage lidt lækert af til min bror, som lå dødssyg derhjemme efter krigens strabadser.

Det var efterhånden blevet almindeligt, at folk nord og syd for grænsen satte hinanden stævne i Foldingbro. Syd fra kunne man gennem krohaven gå helt ned til Kongeåen, og det så de tyske soldater gennem fingrene med. Så kunne man tværs over strømmen, der her er ca. ti til tolv meter bred, tale med dem, der havde lejret sig i engen på den anden side. Vi fik da også ved brev besked om, at nogen af min mors familie ville være ved grænsen. Ved den lejlighed indbød min morbror mig til at komme over til lidt ro og kostforandring. Jeg søgte og fik også efter meget skrivi lov til at passere grænsen ved Foldingbro. Min mormor og min fætter var kommet for at hente mig, men min søster, som havde fulgt mig til grænsen, fik ikke lov at komme over broen. I næsten to måneder rejste jeg nu rundt og besøgte familie og gode venner. Jeg blev rigtig godt forkælet og fik megen god mad, som jeg slet ikke kunne tåle efter de senere års sultekost. En dag (24) tog min morbror Jens, Nykøbing F., mig med ind til København til en kendt øjenspecialist, professor Edmind Jensen. Nå, han kunne jo heller ikke konstatere andet og mere, end jeg vidste i forvejen, men han syntes alligevel, at jeg skulle komme igen. Der kunne måske være en lille mulighed for, at jeg kunne komme til at skimte lidt lys, dog uden billeddannelse.

I foråret 1918 søgte jeg så igen om lov til at rejse til Danmark, og denne gang ville jeg have min forlovede med som ledsager. Det trak ud med tilladelsen, og vi kom først af sted i august måned. Efter at have besøgt familie og venner, tog vi til København, hvor jeg af professor Edmind Jensen blev indlagt på St. Josef Hospital.

Abbedissen og de fleste nonner, som her var sygeplejersker, var tyskere. De var jo glade ved at tage imod en »helt«, som havde kæmpet for »das grosse Vaterlande og rettens sejr, det ville Gud sikkert belønne mig for, mente abbedissen. Jeg var taktløs nok til at svare, at jeg ikke troede, at Vorherre ville blande sig i menneskenes meningsløse ondskab og da slet ikke belønne dem, der blev sendt ud for at gøre andre fortræd, Det tog hun mig meget ilde op og talte aldrig siden til mig. Jeg var ingen god tysker og heller ingen god katolik. Ellers havde jeg det i alle måder godt her. Forplejningen var god, og jeg havde venlige stuefæller. En af dem hed Fabricius og var cigarfabrikant i Ballerup. Han stammede fra Aabenraa, men var taget hjemmefra, da han skulle være tysk soldat. Han var omkring 60 år og slemt plaget af gigt og havde ondt ved at klare sig selv. Hjemstavnsfølelsen spandt dog snart sine tråde mellem os, og herefter ville han ingen andre have til at hjælpe sig end mig. Jeg vaskede ham, hjalp ham ved påklædningen og gik de ture med ham, som lægen havde ordineret. – Til gengæld røg jeg hans cigarer,

Der lå en russer på hospitalet. Han havde været i tysk krigsfangenskab, men da han var syg, blev han med andre Landsmænd udvekslet med syge tyskere i russisk krigsfangenskab. Fra gennemgangslejren i Horserød blev (25) han imidlertid indlagt på St. Josef Hospital i København. Hans navn var Kuschnier, og han var snedkermester i Kiev. Da han kunne tale tysk, blev han flyttet ind ved siden af mig. Jeg blev på en måde hans tolk, og vi blev meget snart meget fine venner. Han var både berejst og kultiveret og god til at fortælle.

»At tyskerne tog mit guldur«, sagde han en dag, »kan jeg forstå, selv om jeg ikke havde troet det om et kultiveret folk, men at de ikke lod mig beholde mine familiebilleder, det kan jeg ikke godt glemme!«

Han havde ikke hørt fra sin klone i over et år, og da jeg rejste hjem, gav han mig en kuvert med hendes adresse på. Der var jo mulighed for, at et brev gennem det tyske Røde Kors ville slippe igennem til hende. Et russisk skrevet brev turde jeg ikke tage med gennem grænsekontrollen, men hjemme skrev jeg to ligelydende breve, et på dansk og et på tysk, med meddelelse om hans opholdssted og hans befindende.

Jeg hørte aldrig fra ham ...

En Søndag blev jeg bedt ud at se en moderne børstefabrik. Den lå i Brønshøj og beskæftigede ca. 80 mand. Ejeren hed Enevoldsen og stammede fra Aatte ved Foldingbro. Som ung havde han lært møllerfaget, men i tyveårsalderen havde han fået en stensplint i det ene øje, da han var ved at skærpe en møllesten. Det tog efterhånden synet på begge øjne, og han lærte da den blindes traditionelle fag: at lave børster, Energisk, som han var, arbejdede han sig støt frem og havde nu en stor virksomhed. Jeg skulle naturligvis også have et spil skak med ham, og jeg tabte selvfølgelig med glans. Selvbetalte, som han var, både i handlinger og meninger, havde han ladet dreje sit eget skakspil, og i det var der ingen konge med krone, men en præsident med høj hat ...

»Nå, der har vi smudsbladet, nu får de klø, de bæster, det har de godt af!« Det var overlæge Hald, der en dag kom buldrende ind på stuen. Smudsbladet var Politiken, men de, der skulle have klø, var tyskerne, for dem hadede han af et godt hjerte. Hans far havde været præst (26) på Sundeved; men da han efter 1864 ikke ville aflægge embedsed til tyskerne, blev han udvist. Nu fik tyskerne altså klø, og det var dem velundt. Deres tilbagetog på

Vestfronten var nu en kendsgerning. Min professor tog det knapt så voldsomt, men havde jo så inderlig ret, da han en dag, han talte med mig om den foreliggende situation, sagde, at nu skulle de allierede følge tyskerne helt til Berlin, for at de ikke bagefter skulle sige, at de havde sluttet fred, stående med deres hære i fremmed land og altså ikke tabt krigen. Ja, jeg mente jo nok, det ville være rigtigt, men det ville koste mange menneskeliv, og jeg syntes, det havde kostet blod nok.

»Jeg forstår Dem så godt, sagde professoren, »De har jo både familie og landsmænd med i dette opgør!«

Jeg rejste hjem omkring den 1. november 1918.

Spændingen blandt de tyske soldater ved grænsen var tydelig. Man så dem stå i små klynger og samtale, men der sivede intet ud om, hvad de talte om.

Revolution! – Det kom altså sammen så hurtigt, som den slags jo gør, men det kom slet ikke overraskende, for der måtte jo ske noget, som sagerne stod.

Officererne blev degraderede. Foran de truende geværmundinger var der intet valg. Der blev dannet arbejder- og soldaterråd, og fra depoterne forsynede alle sig med nye uniformer og støvler, undertøj og tæpper. Der gik et par dage, før jeg fattede fidusen, og da jeg henvendte mig til rådet, var der ikke mere. De havde ellers gerne givet en gammel kammerat alt det, jeg kunne bruge. Der var blandt rådets medlemmer en fra mit kompagni, og han havde endog været med til at bære mig tilbage fra stillingen, da jeg blev såret. Hans navn var Schag, og han var fra Hamborg.

Begivenhederne gik nu slag i slag, men det er en anden historie. For mig betød det ud-sigt til giftermål. Det var nu imidlertid ikke så ligetil. Lejligheden skulle gøres i stand, men der var ingen håndværkere og ingen materialer. Der skulle skaffes brændsel, men det skulle skaffes fra skov og mose, og det skulle have tid til at tørre. Der (27) skulle nyt tøj til, men det skulle hentes på den anden side af grænsen, og det skulle sammen med så meget andet smugles over, og så kostede idet kroner, og dem havde vi ingen af. Den tyske mark havde knap en tiendedel af sin gamle værdi. Hvad nyttede det så, at tegnebogen struttede. Her kunne man intet købe for dem, fordi der intet var, og nord for grænsen kunne man intet købe for marken, fordi den ikke var noget værd.

Men endelig, den 26. september 1919 kunne vi holde bryllup. Flagene smeldede i den friske efterårsvind, både for kongen og for os, for det var kong Christian den Xs fødselsdag.

Den dag vandt jeg det store lod i livets lotteri.

Søren P. Petersen, Christiansminde, Rødding.

Fronttjeneste i 1918

(28) I januar måned 1918 var jeg så heldig at kunne forlade Vestfronten for en tid og tage hjem på orlov. Mens jeg var hjemme, fik jeg en meddelelse fra mit kompagni. »Der er orlovsspærre«, skrev man. Jeg kunne altså ikke komme tilbage, i hvert fald ikke inden for de nærmeste fjorten dage. Der var lukket af for al togkørsel.

Det passede mig egentlig godt, for jeg havde på det tidspunkt en del ulempe med min venstre fod, forårsaget af en støvle, der trykkede fælt, og af den stærke kulde, vi havde. Da jeg nu havde god tid, opsøgte jeg den gamle doktor Johannsen i Toftlund. Min nabo, Jørgen Nissen, kørte mig til lægen i sin vogn.

»Ja«, sagde doktor Johannsen, »jeg må jo ikke tage dig under behandling, men nogen hjælp kan jeg da give dig«.

Han gav mig en eller anden salve. »Men«, fortsatte han, »da du nu ikke kan komme af sted til fronten, må du hellere gå over på kommandanturen og få en påtegning i dit orlovspas. Det er flinke folk derovre«.

Kommandanturen holdt til i et værelse over retsbygningen. Jeg humpede op ad trappen under en del støj, for jeg havde en træsko på min venstre fod. På min anmodning om at få mit orlovspas forlænget med fjorten dage svarede skriveren, en meget flink mand, at det kunne han ikke gøre uden videre. Da jeg spurgte ham, hvem jeg så skulle henvende mig til, svarede han, at det vidste han ikke. I det samme kom en løjtnant ind i stuen. »Nå, min søn«, »hvad ønsker så du?« Jeg svarede, at jeg ikke kunne rejse på grund af orlovsspærren, og at jeg nu manglede en påtegning i mit pas. »Ja, men skriv dog et nyt pas«, sagde han (29) til skriveren, »så kan manden da få den orlov, han ønsker«. Det skete, jeg var glad og takkede. Enhver soldat var jo glad for et sådant bevis, og navnlig, når det var forsynet med et stempel.

Mit håb var, at krigen omsider måtte få ende, og mand og mand imellem talte vi om, at tyskerne ikke havde nogen chance for, at en offensiv kunne lykkes for dem. De fjorten dage gik dog hurtigt, og jeg måtte desværre af sted. Min fod var imidlertid bragt helt i orden. Fra mit kompagni havde jeg fået besked om, at man opholdt sig i en lejr ved Frontigny; men hvor det var, anede jeg ikke. Jeg tog altså af sted på må og få og modtog forplejning her og der. Det hastede slet ikke at komme frem, kun sørgede jeg for, at man alle vegne attesterede mit besøg med at satte et stempel i mit pas. Omsider fik mit strejferi dog en ende.

Jeg var ankommet til en lille by og belavede mig på at Lage til den næste, da der fra en sidevej kom et lille køretøj ind på vejen. Det var vor kompagni-feldwebel, der dukkede op. Han var ude for at hente penge til lønningsdagen. Egentlig var han flink imod mig, for han sagde: »Nå, Rossen, er De så der igen? Hør, De kan få Deres bagage op på vognen, men selv må De gå ved siden af!« Som sagt, så gjort! Han spurgte, hvordan min orlov var forløbet, og hvordan jeg havde fået påtegningen i mit orlovspas, og omkring ved middagstid nåede vi vort kompagnis hvilekvarter. Det var nogle barakker inde i en lille skov, temmelig langt fra fronten.

Kort efter middag blev alle kaldt ud, og vi fik besked om, at alle samme eftermiddag skulle vaccineres mod tyfus og kolera. »De kommer lige i rette tid«, sagde feldwebelen.

Klokken tre om eftermiddagen stod vi parate. Feldwebelen trådte da frem og sagde: »Er der nogen, der ikke var med første gang, da der blev vaccineret?« – Jeg trådte frem, for jeg havde dengang været hjemme på orlov. »Så må De træde tilbage«, sagde han, »for der er

ikke tilstrækkeligt med vaccine!« Jeg slap altså, og jeg nåede for resten aldrig mere i dette år at komme med til vaccination.

Vi var nu nået frem til slutningen af februar. Mit arbejde (30) bestod i at grave nogle render, så vandet fra barakkens tag kunne løbe bort. Det tog mig hele otte dage, men tiden skulle jo gå med noget. Normalt ville jeg vel nok have kunnet klare det på en dag.

Imidlertid var vort kompagni blevet forstærket med et par mand fra et andet kompagni, og vi kom ud til fronten. Her blev jeg sammen med et par kammerater beordret til et kommando, hvor vi skulle udføre noget arbejde. Vi fandt kommandoen i en skov ved byen Provais. Man anviste os en særlig barak. Vort arbejde begyndte den næste morgen. Vi skulle rydde op i nogle gamle kanonstillinger og lave dem om til ammunitionsrum. Vor »arbejdsleder« var en korporal, som jeg tidligere havde haft noget udestående med. Han skulede fælt til mig, da han så mig; men han sagde aldrig et ord til mig. En dag ved middagstid fik jeg dog ordre til at pakke mit kluns. Jeg skulle sammen med seks andre gå til Robert Camp farmen. Der ville vi blive modtaget af en mand, som ville give os nærmere besked. Jeg var nok klar over, at det var min fjende, korporalen, der var på spil.

I vort nye arbejds hold var også Jes Jessen fra Skærbæk. Således var vi dog to, der kunne tale dansk. Det var dog opmuntrende. Da vi nåede til vort bestemmelsessted, den nævnte gård, viste det sig, at der ikke var nogen til at tage imod os. Vi stod og ventede lige til aften.

På gården var der indrettet en fangelejr for italienske krigsfanger. De havde det ikke godt. De arme mennesker tiggede om brød; men da vi ikke havde modtaget levnedsmidler, kunne vi ikke give dem noget. For resten forbød vagtmandskabet os at give fangerne noget.

Jeg havde endnu lidt tilbage af det, jeg havde med, da jeg kom tilbage fra orloven. Det delte jeg nu med mine nye kammerater, seks ialt, men de sølle krigsfanger rodede rundt i en skarnkasse, og når en af dem var så heldig at finde lidt kartoffelskræl, blev han ligefrem overfaldet af de andre. De teede sig næsten som vilde dyr, så sultne var de. For os var det et sørgeligt syn.

Henimod aften mødte en meget myndig herre op med et (31) spand heste og en vogn. Han skulle afhente os. Vi fik lov til at lægge vor bagage op i vognen, hvor der i forvejen lå en dør; men han gav os ordre til at marchere ved siden af vognen. Det var imidlertid blevet mørkt. Omsider nåede vi dog ud til en barak, der skulle være vort foreløbige opholdssted. Barakken manglede både dør og vinduer. Det trak voldsomt gennem stuen, men vi fandt dog nogle klude, som vi hængte for vinduerne, og døren, der lå på vognen, naglede vi i døråbningen. Det hjalp! Vi måtte dog tilbringe natten på gulvet. Det var en kold omgang, og den næste morgen var vi godt stive i lemmerne. To blev sendt af sted for at se, om de kunne få fat i noget spiseligt. De måtte trave ca. 10 km, før de fandt frem til den afdeling, vi var tildelt, og her fik de både kaffe og levnedsmidler. Vi andre havde fundet en brønd langt ude på marken. Der var således også lejlighed til at få sig vasket. Vi talte en del om, hvem af os der skulle overtage hvervet som kok. Det blev mig.

Det viste sig, at vi var blevet tildelt en »lyd- og måletrop«, og på det sted, hvor vi be fandt os, skulle der oprettes et arbejdstårn. I dette øjemed var der allerede ankommet en del tømmer og andet udstyr.

Jeg var dog køkkenchef og sendte de øvrige efter vand ved brønden. Der var 600 meter ud til brønden, og da egnen ofte lå under fransk artilleriild, var det ikke ufarligt at vove sig derud. Vi anvendte vor barakstue ikke blot som opholdsstue, men også som køkken. Det første, jeg serverede, var kaffe, og om aftenen gav det »middag«. Jeg klarede det til mine kammeraters tilfredshed. Der var ikke en, der gjorde vrøvl.

Mine kammerater gik i gang med deres arbejde, og lidt efter lidt rejste de af tømmeret et højt tårn. Heroppe tog folk fra artilleriet plads, og ved hjælp af stopure målte de tiden fra de franske kanoners afskud og til granatens nedslag ovre hos os. På den måde kunne de beregne de franske kanoners placering.

En dag, da jeg var i gang med at koge middagsmad, kom en af løjtnanterne ind til mig. Han hilste venligt og var i (32) det hele taget en flink mand. Da han spurgte, hvor jeg var fra, svarede jeg: »Fra Nordslesvig«. - »Ja, det er flinke og dejlige mennesker deroppe. Jeg husker det, for jeg har ligget i garnison i Sønderborg, og da deltog jeg i den store kejsermanøvre i 1910. Vi blev indkvarteret hos nogle flinke og rare mennesker i Tyrstrup.« - »Det skal nok passe«, sagde jeg, »for sådan er vi nu engang oppe hos os« - Denne løjtnant besøgte mig nu næsten hver dag, og vi fik mangan en hyggelig passiar sammen. En dag betroede han mig, at han længtes efter at se krigen afsluttet, og det var vi jo rørende enige om. »Blot det ikke ender med et stort knald«, sagde han. »Et rigtigt stort knald«, sagde jeg. Vi så på hinanden, og enhver tænkte vel sit; men om vi tænkte på det samme får stå hen.

Den befalingsmand, der tog imod os den dag, da vi kom, ændrede ikke sind. Han vedblev at være ondsindet og vred. Af og til dukkede han op i køkkenet. Således var han en dag gået i gang med at file en sav; men da filen nogle gange ikke makkede ret, blev han så rasende, at han klaskede den ned i gulvet. Den sprang i stykker. »Sådan noget møg«, skreg han. Jeg kunne ikke lade være med at smile. Han skulede ondt, men sagde intet. Naturligvis måtte han selv samle stumperne op.

På vor afsidesliggende arbejdsplads var det ret besværligt at få post frem. Kun hver onsdag og lørdag var der en chance for at modtage breve og pakker. Vi måtte selv hente den, og der var langt at gå. En dag, da Jes Jessen og en af vore kammerater var travet af sted, rendte de på vor løjtnant. Han ville vide, hvor vi egentlig opholdt os. »Vi ligger langt ude på en mark, uden for lov og ret«, sagde de. »Men hvorledes i alverden får I noget at spise«, spurgte han. »Vor forplejning henter vi ved en artilleri-afdeling, og vi koger selv vor mad«, svarede de. »Hvem koger?« - »Rossen«, svarede de, »han koger godt, så vi er godt tilfredse med ham som kok!« - For resten lavede vi også et nyt køkken. Det opførtes af buet bølgeblik og så nok så nydeligt ud; men en dag var vi færdige med det arbejde, som vi var sat til, og så gik det tilbage til vort kompagni. »Det er ikke så (33) heldigt, at I kommer just nu, for vi har hverken arbejde eller levnedsmidler til jer«, sagde feldwebelen. - »Det gør ikke så meget med arbejdet«, svarede vi, »det er værre, at det er knapt med forplejningen, for vi er bedre vant, hvor vi kommer fra«. - »Ja«, fortsatte feldwebelen. »De, Rossen, er jo et lyst hoved, så De forstår at klare Dem!« - Vi blev dog sendt ud i de gamle kanonstillinger for at fortsætte med det arbejde, vi var i gang med. Min fjende, korporalen, var borte; i stedet for havde Christian Nissen fra Krogstrup overtaget kommandoen. Vi arbejdede stille og roligt og nåede omsider at blive færdige med at bringe lidt system i de gamle stillinger.

En dag, da det øs regnede, blev vi enige om at blive inde i barakken; men om middagen kom der bud til os. Christian Nissen skulle omgående komme til telefonen, en løjtnant ville tale med ham. Vi anede uråd og blev hurtigt enige om, at dersom det hang sammen med, at vi ikke var på arbejdspladsen, ville vi sige, at vi netop var ved at gå derud. Og ganske rigtigt! Det var netop den løjtnant, der havde opsynet med arbejdet. Han havde været på inspektion og ville vide, hvor vi var. Nissen afleverede nu en forklaring og tilføjede, al vi på grund af regnen var i en uheldig situation, for vi havde ingen lejlighed til at få vort tøj tørret; men nu ville vi indhente det forsømte og arbejde til klokken syv aften. »Nå«, sagde

løjtnanten, »det er godt; men når I herefter ikke kan komme på arbejde, vil I nok være så venlige at lade mig det vide!« - Vi kom igen på arbejde; men hvor var den eftermiddag lang! Vi følte, at vi var nødt til at holde ud til klokken syv, for sæt, at løjtnanten dukkede op. Han kom ikke.

Jeg havde, da jeg i 1915 var hjemme på orlov, taget »Den blå Sangbog« med ud til fronten, og når vi, kammerater heroppefra, havde lejlighed til det, tog vi den frem og sang vore gode danske sange.

Vi havde været beskæftiget med vort arbejde i omkring ved fire uger. Skærtorsdag gik Christian Nissen og jeg ind til byen for at opsøge en barber. Vi trængte til at få håret klippet. Mens vi var borte, havde en korporal forespurgt, (34) Om der blandt os var landmænd, og hvor meget jord vi havde. Vi skyndte os tilbage til skrivestuen for at afgive oplysninger om os. Der var nemlig tale om, at vi kunne komme hjem på orlov i fem. uger for at hjælpe ved forårsarbejdet. Og ganske rigtigt: Et par dage efter fik vi besked om, at vi kunne tage af sted. Christian Nissen og jeg købte i vor glæde to flasker brændevin. Den ene overlod vi til vore kammerater, som måtte blive derude. Den anden skulle kvikke os op på hjemvejen. Det var et orlovstog, vi kom med. Undervejs modtog vi forplejning på de store stationer, men rejsen gik meget langsomt. Vi måtte standse for alle vigtigere tog, der skulle frem; men hjem kom vi da, og glæden var stor. Desværre gik de gode dage alt for hurtigt, og inden vi så os om, var vi atter på vej ud til fronten.

Jeg havde været hjemme på orlov i april-maj 1918. Efter overnatning i Hamborg gik det videre med et orlovstog, og omsider nåede vi da ud til fronten. Mens jeg var hjemme, var vort kompagni flyttet til Brienne ved Aisne-floden. Det gik livligt til ude ved fronten, kunne man høre. USA var kommet med i spillet. Jeg blev sammen med en anden kammerat sat til at bygge en understund i en have ved vor skrivestue. Bombardementerne tog til, og om natten kredsede flyverne over egnen.

En dag fik jeg ordre til at koge noget suppe til nogle krigsfanger, som man lige havde taget ude ved fronten. Mellem disse fanger var der for resten 32 negre. Ialt var der 204 fanger, bl. a. også nogle amerikanske soldater. En af mine kammerater havde opholdt sig i Amerika og kunne således tale med dem. De fortalte, at de havde været udsat for et så vedvarende bombardement, at de i tre dage ikke kunne komme ud af deres beskyttelsesrum. Fangerne fik hver en halv liter suppe. En af de sorte var så ivrig, at han med en konservesdåse selv ville tage en portion op af gryden. Jeg gav ham et slag på hånden med min øseske. Derover blev han så rasende, at han for ind på mig, og havde han haft en kniv i hånden, havde han sikkert jaget (34) den i mit bryst; men et par af hans kammerater greb ham. Nu måtte han til straf vente til sidst, Nogle af negrene kom hen til mig bagefter og takkede for måltidet. De rakte mig hånden, mens tårerne løb ned over kinderne; så blev de anbragt inden for en indhegning. Her smed de alt tøjet og sagde: »Nu er vi civilister!« - Det var nogle flotte fyre, og af legemsbygning var de særdeles kraftige. Inden for indhegningen, der omfattede et areal på tre hektar land, opholdt der sig efterhånden 27.000 fanger. Mange af fangerne var ved ankomsten så udmattede, at de var segnefærdige .. De sov ligefrem, inden de havde lagt sig ned.

Et par af de officerer, der var kommet i fangenskab, nægtede at gå ind i lejren. De forlangte en bedre behandling; men der var ikke noget at gøre. De måtte finde sig i at blive behandlet som alle andre. Mellem fangerne var der en ældre mand. Han blev udspurgt af

nogle tyske officerer; men han stod kun og gabede. Vi antog, at han var en fransk arbejds-soldat. Da han ikke svarede, begyndte officererne at kommandere med ham. De korn dog ingen vegne, for han sank sammen af udmattelse og faldt omgående i søvn. Officererne rettede et spark mod ham og lod ham - det dumme svin, som de sagde - ligge.

Nogle tyske soldater prøvede at narre nogle værdier, ure eller ringe, fra fangerne. De gjorde det ved at holde et halvt brød frem mod fangerne; men de havde ikke held med sig. Det var jo også en simpel måde at opføre sig på over for disse stakler.

En dag fik jeg ordre til at melde mig på skrivestuen. Feldwebelen modtog mig meget venligt. »Ja, Rossen«, sagde han, »jeg har bragt i erfaring, at De er meget dygtig til at koge, Nu skal De gå hen i køkkenet og overtage ledelsen der". - »Javel«, sagde jeg, men jeg tænkte noget helt andet, for det var vel det sidste sted, jeg kunne ønske at komme hen. Man ville her være under stadigt opsyn; men en befaling skal man jo følge. Jeg hentede mine sager. Feldwebelen, som jeg mødte, sagde: »Hvor har De lært at koge?« - »Jo«, svarede jeg, »jeg har set min mor koge grød!« - »Nå, sådan«, sagde han, »men når De møder (36) løjtnanten, så sig til ham, at De ikke kan klare arbejdet alene. Han vil nemlig nødig af med Dem, og De skal sammen med nogle andre ud på et arbejdskommando. Forstår De mig!«

Jeg kunne for resten takke min ven Hægeler for, at jeg kom ud på arbejdskommandoet. Vi var syv mand på dette kommando, og i køkkenet var vi hele to mand. Min medhjælper var en ugift mand fra Bremen. Han førte en vældig korrespondance med en flok unge piger derhjemme, og når nogen skulle på orlov og skulle skifte i Bremen, fik han dem til at Lage en pakke med levnedsmidler med til dem. Han havde altid en tre-fire pakker stående parat til at lade afgå, dersom der bød sig en lejlighed dertil.

Der gik ikke mange dage, før jeg opdagede denne trafik. Vi modtog nemlig proviant til tre dage. »Hør«, sagde han da, »vi plejer at tage lidt fra provianten for at have lidt i reserve, dersom tildelingen skulle glippe engang«. - »Nå, sådan«, sagde jeg, »men nu vil jeg sige dig noget, min fine ven, jeg har selv været med til at gøre vrøvl, fordi vi ikke modtog, hvad vi havde krav på, og nu vil du have mig til at være med til at svindle! Den går ikke!«

Ih, hvor blev han rasende! Han lovede mig, at han skulle gøre, hvad han kunne, for at få mig ekspederet ud af køkkenet. Han talte dog ikke mere om at »lægge til side«, og med at sende pakker af sted var det også slut.

Jeg opdagede, at der i en kasse, som stod i køkkenet, opbevaredes adskillige gode ting. Ja, om det så var kaffe, ren kaffe, så fandtes den her. Det var dejligt. Da vi en dag serverede den kendte surkål (sauerkraut), dryssede jeg en håndfuld laurbærblade i den. Det gav maden en pikant smag, og mine kammerater var henrykte. Fra nu af gjorde jeg flittigt brug af de gode ting. Der var ris, og der var bouillon. Forplejningen blev ligefrem bedre og bedre; men for hver dag, der gik, var min arbejdskammerat i køkkenet mindre og mindre glad. Jeg mærkede dog ikke, at han arbejdede på at få mig ud af køkkenet. Han var jo også i fedtefa-det!

En dag dukkede fire unge løjtnanter op i køkkenet. De (37) forlangte noget at spise. »Har De bevis på, at jeg må udlevere noget til Dem?« spurgte jeg. Det havde de naturligvis ikke. »Ja, så kan De ikke få noget, for det, jeg har, er til vore egne folk«. De blev naturligvis rasende og sendte lynende blikke efter mig. »Hvad bilder De Dem ind!« råbte de. »Nå«, svarede jeg, »De kan jo henvende Dem på skrivestuen og få udleveret et bevis. Har De det, så skal De nok få en portion!« - De brummede lidt, men gik dog bort for at komme tilbage sammen med vor feldwebel. Jeg fik deres rekvisitionsseddel, lydende på middag til fire mand, og kunne således få vort udlæg erstattet næste gang, vi skulle have proviant udleve-

ret. - Da de var gået, sagde feldwebelen: »Det har de rigtig godt af, for de var ikke så lidt høje i hatten; men vi fik dem da pillet ned!«

Peter Rossen, Rurup.

Jeg havde en kammerat

(38) Enhver kammerat, som i krigen 1914-18 har været ude i skyttegravene, har dybt i sjælen erindringer om, hvorledes han ofte har følt nærheden af »Manden med leen«. Mindet om leens hvislende sus mindes man endnu. Man følte dengang ofte, at dens skarpe og blanke æg gik forbi i hårsbred afstand og ramle sidemanden. Med fare for sit eget liv ilede man ham til hjælp - men ofte udåndede han i ens arme. Disse minder ligger dybt begravet i sjælen og skulle helst være glemt. Men når vi mødes med gamle kammerater, vender spørgsmålet atter og atter tilbage: »Hvorfor blev det ham - og ikke dig?« Vi begravede den gode kammerat med et stille Fadervor og sangen om »Den gode Kammerat«, den vi engang i vor barndom havde lært i skolen. Hvem havde vel dengang tænkt, at vi som voksne skulle få brug for den? Og navnlig er det andet vers, det om »Kuglen, der kommer flyvende«, der ofte er gået gennem mine tanker. Ikke mindre end tre gange har jeg derude mødt »Manden med leen« og følt »leens« sus, når den gjorde sin rige høst i skyttegravens helvede.

Jeg mindes det især en gang. Det var i slaget ved Somme i 1916. Vi havde afløst et garderegiment, som havde måttet opgive stillingen. Franskmanden var i juli måned brudt igennem ved Belloy og havde trykket de tyske linier 8 til 10 kilometer tilbage. Den 18. Infanteri-Division, som dengang bestod af regimenterne 85 fra Rensborg, 86, som var hjemmehørende i Sønderborg og Flensborg, og 163, som havde garnison i Neumünster, samt behørigt artilleri- og trænafdelingerne havde afløst garden.

Det var natten mellem den 10. og 11. juli 1916. Ved fremmarchen til afløsningen havde vi ret betydelige tab. (39) Første bataillon af 86-erne havde ved morgengryet tab på næsten tusind mand og blev natten derpå afløst af andre afdelinger, som lå i reserve. Vort kompagni, 9/86, havde ved fremrykningen et tab på 50 mand. Vi nåede frem til skyttelinien ved daggry. Hele afsnittet lå natten over under trommeild, der varede ved døgnet igennem. Spærreild sled jo på nerverne. Ude i skyttelinien måtte vi grave os ned eller søge et hul, som en kammerat havde efterladt. Efter at vi havde fundet et sled, hvor vi havde nogenlunde dækning, orienterede vi os. Man blev snart klar over de fjendtlige batteriers placering, for ved at høre på skydningen afslørede de enkelte kanoner sig. Men vore egne batterier, som skulle dække vor fremmarch og dække skyttekæden, var næsten lige så farlige. Det var artilleriet fra Rensborg, som lå flere kilometer bagude, som havde denne opgave. Kanonerne var i dårlig stand. Rørene var slidte og skulle for længe siden have været udskiftet. Kompressionen var mangelfuld, og skuddene fra det tyske skyts nåede ikke frem til deres mål, men slog ned i vore egne rækker. Vi havde næsten lige så mange tab fra vort eget artilleri som fra fjendens. - Vort signalsystem med lyskugler fra lyspistolerne blev misforstået bagude, for franskmændene sendte en mangfoldighed af lyskugler i alle mulige farver op i luften, så artilleriet blev helt desorienteret.

Dagen derpå, den 12. juli 1916, var en solklar og varm sommerdag; men solvarmen og krudtrøgen, som lå over hele terrænet og i gravene, var næsten ikke til at holde ud. Vi havde alle en ulidelig tørst. For al have en smule dækning for granatsplinterne og andel havde vi med meget besvær gravet os ned i kalkgrunden. Vore huller var ikke synderlig gode. Enkelte af os kunne ligge ned, andre kunne dække sig i siddende stilling, og kun enkelte kammerater havde gravet sig så dybt ned, at de kunne slå oprejst og i fuld dækning. - Foran os, mellem fjendens og vore stillinger, lå en stor kartoffelmark. Vore vagtposter lå ca. 100-200 meter forude i kartoffelrækkerne for at varsko os. Afløsningen skete hver halve time, for opholdet derude var næsten ikke til at holde ud. – (40) Jeg havde i forhold til de andre et dybt hul, en nogenlunde dækning og kunde stå oprejst eller sidde ned, ganske som det passede mig.

Det var i formiddagstimerne. Man kaldte på mig. Det var kammeraten forude, som jeg skulle afløse. Han var herhjemme fra. Jeg kendte ham godt. Da jeg forlod min plads, bad jeg min sidemand om at kravle over i mit hul, som jo gav betydelig mere dækning end den plads, han havde. Det var meget vanskeligt at komme frem og ud i vagtpostkæden. Jeg kravlede gennem kartoffelrækkerne og ud til ham.

Samme formiddag blev den kammerat, som havde indtaget min plads, såret i armen af en granatsplint. Han skulle ved mørkets frembrud bringes tilbage til forbindingspladsen. Vi, hans nærmeste kammerater, blev næsten misundelige. At tænke sig at være så heldig at få et sår, som kunne give ham den chance at komme tilbage i længere tid og slippe for det, som muligvis kunne komme. – Ved at iagttage skydningen fra det franske artilleri blev man snart klar over, fra hvilken retning vort afsnit blev beskudt. Det var antagelig et batteri med seks kanoner, som sendte projektilerne med bestemte mellemrum. Jeg observerede, at en granat slog ned omtrentlig i nærheden af det sted, hvor jeg havde haft min plads, og jeg var glad for, at jeg »for tiden ikke var hjemme«. Flere skud i rækkefølge slog ned på samme sted, og jeg glædede mig hver gang over, at jeg ikke opholdt mig der.

Efter at jeg var blevet afløst, søgte jeg tilbage gennem kartoffelrækkerne. En seddel fra kompagniføreren gik igennem vore rækker. Vi skulle opgive, hvilke tab vi havde haft. Seddelen kom tilbage med navnene på de kammerater, som var blevet såret eller dræbt. Blandt de dræbte var min sidekammerat, han, der havde taget mit hul i besiddelse. Han var blevet ramt af en fuldtræffer og var fuldstændig begravet i jordmasserne. Begivenheden gjorde et indtryk, som aldrig glemmes. - » Manden med leen « var gået forbi, men leen ramte ikke mig, men en god kammerat.

En anden gang, ved samme frontafsnit, kom jeg igen ud (41) for en episode, der ligeledes fik en dramatisk afslutning. – Franskmandene havde et batteri, som skød lynhurtigt. Nedslaget kom altid så hurtigt og overraskende, så man ikke nåede at tage sig i agt og komme i dækning. Vi havde på denne måde ofte svære tab. Jeg stod på post og skulle holde øje med, hvad der sketeovre på den anden side. Pludselig lød der et skud fra skyttegraven derovre. – Projektilet slog ned i dækningen lige foran mig. Jeg fik næppe tid til overvejelse, da det næste skud faldt fra samme sted. Det slog ned i dækningen på den anden side af graven. Jeg blev klar over, at det var samme skudlinie, og at jeg var målet, man sigtede efter. I hast skiftede jeg plads og søgte dækning et andet sted. Et øjeblik efter faldt igen et skud. Jeg hørte et skrig og et fald. Man havde ramt min kammerat, som havde sin post i samme række som jeg. Et skud igennem hjelmen. Han var dræbt på stedet. Det var sørgeligt. Han havde nemlig en stor familie hjemme. Også denne gang slap jeg uden om »Man-

den med leen «. Erfaringen gennem de lange krigsår lærte os et og andet. Man forstod efterhånden, hvorledes man skulle begå sig i farezonen.

Den tredie gang, jeg kom ud for noget lignende, var også ved samme front, ved Sommeffloden. – Stillingen var udbygget med nogenlunde gode dækningsforhold. Jeg opholdt mig i en sidegang, da en shrapnel eksploderede i umiddelbar nærhed. En af de mange og farlige shrapnelkugler slog ned i graven til os og ramte en af mine kammerater i hovedet. Om aftenen bragte vi ham til forbindingspladsen, hvorfra han senere skulle sendes videre til feltlazarettet. Senere hørte jeg, at han var afgået ved døden.

Hændelser af den art gjorde altid et dybt indtryk på os, og navnlig fordi man selv har undgået leens skarpe æg.

Th. Lorenzen, Rinkenæs.

Krigen forbi! – Hjem!

(42) Vejen hjem begyndte for mit vedkommende den 17. oktober 1918. Denne dag forlod vi nemlig Brügge og trak os tilbage i retning af Antwerpen, som vi - afbrudt af forskellige ophold her og der - nåede den 22. oktober.

Jeg gjorde tjeneste ved den württembergske armes telefon-afdeling, og vi blev i Antwerpen straks sat i gang med at betjene telegraf- og telefoncentralen. Den 10. november skete der dog noget usædvanligt. Demonstrerende soldater drog pludselig gennem gaderne, og om eftermiddagen, lidt over fire, kom en afdeling fra Arbejder- og Soldater-rådet ind på centralen. Det var marinesoldater. »Revolutionen er nu nået til Antwerpen«, råbte de, »og hvis I sympatiserer med os, afbryder I med det samme samtlige telefonforbindelser og fjerner jer fra omstillingsbordene!«

Vi parerede selvfølgelig ordre, men da vi derefter i en ti minutters tid havde drøftet situationen med dem, blev vi enige om, at det dog var livsvigtigt for os og også i vor egen interesse at have forbindelsen med omverdenen i orden, nu da vi skulle hjem. Vi optog derfor på ny vort arbejde, men samtlige samtaler blev nu kontrollerede, og var de ikke i vor favør, blev de straks afbrudt.

Samme dag havde jeg friaften, men for første gang siden besættelsen var hele byen et strålende lyshav, folk myldrede op og ned ad gaderne, og på beværtningerne sad belgierne og vi andre tæt pakket, og vi nød alle den pludselige frihed. Det tunge åg, vi alle havde båret på, var nu taget fra os. Det blev ikke til megen søvn for nogen af parterne den nat:

Den næste dag tiltrådte vi marchen mod de hjemlige egne. Der blev valgt Arbejder- og Soldateråd. Vore officerer blev vraget, men de fik dog lov til at følge med os, kun som ligestillede og uden kommando. Det var dog (43) nødvendigt, at et kommando blev tilbage i Antwerpen til den 15. november klokken ni for at betjene centralen og på det tidspunkt at aflevere centralen til belgierne. Blandt de tilbageblivende var også jeg. Hovedstyrken af vort regiment var taget af sted. Vi tilbageblevne, 25 mand ialt, fik en lukket bil stillet til

rådighed. I den kunne vi være alle mand, og da centralen på det anførte tidspunkt var afleveret til belgierne, gjaldt det om at komme af sted, for klokken elleve ville englænderne være i Antwerpen, og de tyske soldater, der da endnu opholdt sig i byen, ville komme i fangenskab.

Vor hjemtur var ordnet således, at vi hver dag skulle tilbagelægge forud fastsatte etaper. Man havde således bestemt, at vi skulle krydse Holland ved Maastricht, det smalle territorium i det sydlige Holland, mellem Belgien og Tyskland; men da vi ankom til den hollandske grænse, ville de hollandske myndigheder ikke tillade, at vi kørte ad den rute, fordi de tyske biler ville ødelægge deres veje. Vi måtte altså tilbage igen og kom over Maasfloden ved Vise.

Den 23. november passerede vi grænsen og gik i kvarter i Herzogenrath. Det var nogle drøje dage, navnlig da vi skulle op igennem Eifel-bjergene. Det regnede uafbrudt, vejene var opkørte, det var bundløs t pløre, fed let lerjord, og jernringene på vore hjul var åleglatte. Motorerne kunne ikke trække vognene gennem sølet. Vi måtte anbringe ståltrosser på vognene og selv hale dem igennem skidtet. Den 29. november nåede vi langt om længe Rhinen, passerede den og blev indkvarteret i en lille landsby, der hed Haminkeln. – Vi havde da en tilbagetogsstrækning på 383 km bag os.

Fra Haminkeln skulle styrkerne fortsætte til dens hjemsted, Ulm i Würtemberg; men næsten halvdelen af mandskabet, som ikke havde hjemme på de egne, havde ikke i sinde at følge med derned. Vi forlangte at blive hjemsendt fra Haminkeln og fik også vort krav gennemtruffet. Den 1. december blev jeg hjemsendt, og den 4. december var jeg atter hjemme hos mine kære.

Magnus Andersen, Esbjerg.

To verdenskrige

Frederik Matzen, formanden for Sønderborg-afdelingen, deltog ikke blot i den første verdenskrig, men kom ved skæbnens tilskikkelse også til at deltage i den anden verdenskrig, som kaptajn i konvojtjenesten for de allierede.

Frederik Matzen fortæller følgende:

(44) Når man, som jeg havde gjort det før den anden verdenskrig, i en snes år havde sejet for det samme rederi - og deraf i årevis i en og samme rute, f. eks. mellem New York og vestkysten af Sydamerika - så kan man ikke undgå at blive specialist i håndteringen af visse skibe og besejlingen af visse ruter, og man kan heller ikke undgå ni blive en smule ensidig og - inden for et godt rederi en hel del forvænt. – Sådan var det i hvert fald gået mig. – Man sejlede og gjorde sit bedste, man vidste, at hjemme sad rederiet og passede resten, delte sol og vind lige og behandlede enhver efter fortjeneste. – Om bord i skibet gik alt sin jævne gang efter de nu engang fastlagte regler. Det var altsammen noget, der var godt, og som

man påskønnede, og selvom man nu og da godt kunne ønske at komme uden for de tilvante rammer og se lidt nyt, vidste man dog, at bedre kår end dem, man havde, kunne man vanskeligt få.

Alt dette vendte krigen dog op og ned på, for nu havde man ikke længere rederiet i ryggen, rederiet, som ordnede det hele, og hvis afgørelser man altid kunne stole på. Nu gjaldt det om selv at forskafe sig skib og chance, dersom man da ønskede at gøre en personlig indsats for gamle Danmark og i de allieredes rækker.

Det er som regel drøjt, i hvert fald for en skibsfører, at skaffe sig disse chancer, hvis ikke man vil gå med til at (45) sejle i underordnede stillinger, men - jeg skal nu fortælle lidt om, hvordan det gik mig i så henseende:

I Halifax kom S/S »KINGMAN« i tørdok for bundbehandling og for at få tætnet nogle lækager, som vi havde fået i de forreste rendestene under et søslag på rejsen tilbage fra Island. Da skibet kom i tørdok, var skruen stadig blankpoleret af det vraggods, som den havde kørt rundt i den nat, da vi fiskede de overlevende fra »OREGON EXPRESS« op.

Nogle dage efter ankomsten til Halifax kom den amerikanske chef fra Warshipping Administration om bord og fortalte, at der var kommet et helt nyt Libertyskib tilbage til Halifax, for anden gang endda efter at have mistet forbindelsen med konvojen, og at den amerikanske kaptajn ikke blot var blevet overnervøs, men også var godt på vej til at miste besætningen. Det var amerikanerne meget om at gøre at få skibet, der bl.a. var lastet med 6000 tons hvede, af sted med næste konvoj, som skulle afgå om et par dage, og - om jeg kunne tænke mig at overtage skibet og føre del til London: Jeg svarede straks »ja«, dog under forudsætning af at mit rederi i New York var indforstået med det. Dagen efter forlod jeg »KINGMAN« og var altså nu skipper i S/S »ANNA HOWARD SHAW«, Liberty-skib under amerikansk flag og - bortset fra mig selv - med ren amerikansk besætning.

Skibet var absolut ikke velegnet til en vinterrejse over Nordatlanten. Det var lastet ned til 14½ tommer over sommerlastemærkerne, det havde en høj dækslast af 552 tons lastbiler i kasser, som helst ikke skulle gå i drift på det tungtlastede skib i dårligt vejr; desuden var skibet udstyret med en ny anti-torpedo-opfindelse, der kaldtes »Mark 29«, der ved hjælp af paravaner slæbtes indtil 300 fod fra skibet på begge sider. Kablernes hulrum indeholdt 500 pund højeksplosivt sprængstof på hver side af skibet. - Når vi på lyddetektoren opfangede lyden af en afskudt torpedo, blev en elektrisk strøm ført igennem kablerne, og torpedoen bragtes da til eksplosion mindst 70 fod fra skibssiden. - I alt 15 skibe blev udstyret med denne opfindelse, så blev (46) den kasseret; men vi havde den altså med på denne rejse. Da der var ekstra spil til ind- og udsætning og en del kæmpemæssige ruller til kablerne, var det næsten ikke til at komme frem og tilbage på dækket for nogen, især ikke i dårligt vejr. Min forgænger havde da også krævet en hel del af dækslasten fjernet, men da jeg havde set lidt på sagerne og talt lidt med styrmændene, gik vi alle surringerne efter, og næste morgen afsejlede vi.

Vi løb ud fire timer før den øvrige konvoj, idet vi skulle uden for minespærringen for at sætte anti-torpedogrejerne ud, før konvojen formede op. Da konvojen nåede os, fik vi anvist plads som agterste skib i konvojens bagbords kolonne, fordi vi naturligvis måtte holde os godt klar af de andre skibe. Manøvreringen, især i tåge, vanskeliggjordes ved, at vi ikke kunne stoppe eller slå farten ned under fire mil, idet paravanerne og kablerne da ville synke lodret ned under skibet. Dette var sket, så skibet sidste gang måtte vende om, og da det kom ind på grundet vand uden for Halifax, måtte der dykkere ned for at tage grejerne op.

Vi fik straks tåge og senere dårligt vejr, og da vi havde passeret Cape Race på Newfoundland's sydvestspids, kom vi ind i ubådsfarvand med mange og pludselige kursændringer. Da det så en søndag formiddag klarede lidt op, ja - da havde »borte« taget konvojen. Det var naturligvis gået således til, at vi, der var i konvojens udkant, i det dårlige vejr ikke havde opfanget fløjtesignalerne for kursforandringerne og derfor var blevet ved med at styre vor gamle kurs. På det tidspunkt havde eskorterne endnu ingen radar. Man kunne således ikke holde øje med os i mørke og tåge for i tide at jage os tilbage til folden. Jeg åbnede nu mine hemmelige instrukser, og der stod, at hvis vi mistede konvojen på dette sted, skulle vi vende om og løbe tilbage til St. Johns, Newfoundland.

Bortset fra, at vi vel alle har en medfødt uvilje mod at give op på halvvejen, syntes jeg imidlertid, at faren for at blive torpederet ikke kunne være stort større ved at sejle fremad som ved at sejle tilbage. Jeg besluttede derfor at fortsætte østpå gennem de punkter, konvojen ville passere (47) på de forud fastsatte tider. Alle kanoner blev ladet, vi fik godt med beredskabsammunition op, og så gik det fremad med 65 omdrejninger på maskinen, der gav os ca. 10 mils fart. I den første uges tid dampede vi op imod en forrygende Nordost, der tog anti-torpedo-grejerne på den ene side og satte dem ud af funktion på den anden side. Vi sejlede godt nok gennem skæringspunkterne, men konvojen så vi ikke noget til. Reglen var således, at ensomme skibe ikke sejlede i, men godt ved siden af konvojen. Man holdt en støt kurs de sidste timer før mørkets frembrud, men så snart det blev mørkt, foretoges en kraftig kursændring for at narre ubådene, der eventuelt lå på lur. Omsider kom der trådløst kodetelegram til de skibe, der muligvis havde mistet forbindelsen med konvojen, om at fortsætte til første bestemmelsessted.

Op så, på en mørk og stormfuld novemberdag, ankom vi til Loch Eve i Skotland. Der var ingen konvoj, bugten var tom for skibe. Vi løb da godt op under land, gav skibet begge ankre til tamps, d. v. s. stak hele kæden ud, og så gav jeg vel nok ordre til at sætte vagten og gå til køjs. Sikken et snorkeri, der blev! – Klokken to næste eftermiddag, 26 timer senere, ankom konvojen, våd, forblæst, træt og udaset. Men tre timer senere, klokken fem samme eftermiddag, stod vi allerede til søs igen med 29 amerikanske skibe, der skulle til London. Vi anløb konvojhavnen Methil på østkysten, og her ville amerikanerne, som ikke var kendt i dette farlige, vragefyldte farvand, allesammen have lods. Jeg svarede nej, for jeg var nu i de hjemlige farvande. Vi ankom til London en søndag eftermiddag og lå her i elleve døgn, i hvilke der faldt bomber hver nat.

Efter udlosning afsejlede vi til New York via Methil og Loch Eve og ankom til New York i december. Her begyndte mine vanskeligheder, thi nu kunne jeg som ikke-amerikaner ikke føre skibet eller indklare det. Det sidste måtte min purser gøre, medens jeg pakkede sækken og gik i land for at se mig om efter noget andet.

Der lå på det tidspunkt to danske skibe oplagt i Las Palmas på De canariske Øer, og både i England og i (48) Amerika såvel som blandt danskerne i New York var man opsat på at få disse skibe ud at sejle i allieret tjeneste. Jeg blev da spurgt, om jeg kunne tænke mig at rejse derover, hvortil jeg selvfølgelig svarede ja. Rejsen foretoges med en amerikansk transportmaskine fra New York til Skotland, derfra med tog til Liverpool, og fra Liverpool til Las Palmas med »New Texas«, det første engelske skib, der anløb Las Palmas under krigen.

Inden længe var begge skibe blevet bemannet og gjort søklar, og en skønne morgen satte vi det største danske flag, vi havde, lige under næsen af tre oplagte tyske skibe, og så stod vi havnen ud med kurs mod Casablanca. Herfra fortsatte det ene skib til Gibraltar, hvor

det kom under engelsk kontrol, medens jeg fortsatte til New York med det andet. Denne rejse var ikke uden spænding, idet skibet, der ikke havde været i tørdok i fem år, var så overgroet, at vi ikke kunne holde konvojfarten og stadig faldt tilbage bag ved konvojen. Men over kom vi, og den 22. april 1944 lod vi ankeret falde i New York.

Med dette skib havde jeg den glæde at åbne en ny rute med dansk skib til Grønland, en begivenhed, der altid vil stå for mig som et af de kæreste minder. Efter to rejser leverede jeg skibet tilbage til den gamle fører og sejlede derefter ud til Det sydvestlige Stillehav for at se lidt på »Japserne«.

Frederik Matzen, Sønderborg.

Der var vist bud efter dig!

(49) Når du hører en kugle pibe, da er den ikke bestemt for dig og vil ikke volde dig nogen fortræd. Alligevel dukkede man sig og gjorde sig så lille som muligt, for vi kendte jo alt for godt disse små dødens budbringere og vidste, hvor uberegnelige de var; den næste kunne godt være en træffer. Vi var fortrolige med deres lyde, et pift, en fløjten eller måske et knald, kraftigere end det cirkusdirektøren kan frembringe, når han i manegen slår smæld med sin pisk, men så kunne man også være sikker på, at den var gået meget tæt forbi hovedet. Havde den på sin vej strejft pigtråden eller en anden forhindring og slået en kolbøtte, kunne den frembringe en fløjtende trille, forskellig efter den modstand, den havde mødt. Sprængstykker fra miner og granater derimod lå i de dybe toner, brummende og hoverende, som var de deres styrke bevidst og havde ret til at dræbe, og det var jo da også det, de var skabt til.

Hvor tit der har været bud efter mig, det vil sige, hvor ofte det på et hængende hår har været lige på skillelinien mellem liv og død, ved jeg naturligvis ikke. Når kuglerne svirrede om ørerne som en arrig bisværmer, eller når sprængstykkerne sønderhakkede alt omkring en, uden at man fik en skramme, så kunne man godt gå ud fra, at muligheden havde været der. Da er det, man grunder over, om alt her i verden er tilfældigt, om vort ve og vel bestemmes af en højere styrelse, eller om alting er afhængigt af en lunefuld skæbne! Jeg vil i det følgende ikke tage stilling til disse overvejelser, det må en eventuel læser selv gøre, men kun konstatere, at livet for en frontsoldat kun hænger i en tynd tråd og såre let kan klippes over.

Det var en sommerdag, luften flimrede af varme og var fyldt med en søvndyssende summen af tusinde vingede skabninger. Blanke biller løb hid og did, som om de havde travlt med ingen verdens ting, og sommerfugle fløj fra blomst til blomst i flagrende elskovsleg, mens en guldsmed (50) et øjeblik stod stille i luften med dirrende vinger. Fuglene tav. De havde søgt skygge i træernes kroner. Soldaterne havde derimod søgt kølighed i de underjordiske opholdsrum.

Jeg havde vagt i skyttegraven. Alt var stille, der faldt ikke et skud. En gang imellem kastede jeg et blik ud over den foranliggende mark. Der var langt over til franskmændens

stilling, og pigtråden var skjult i det lange græs. En enkelt gang så jeg langt borte en fransk soldat i røde bukser gå sorgløst omkring. Jo, vi kunne godt forestille os, at 2. kompagni var på skovtur i Cannyskoven. Der var fred og idyl.

Jeg var lidt længere hen i skyttegraven for at hente en avis, og netop i det øjeblik slog en granat ned på den plads, hvor jeg lige havde stået. Den splintrede de planker, vi havde at stå på, og rev stykker ud af brystværnet. Om jeg havde tøvet blot nogle få sekunder, ville jeg have været dødens sikre bytte.

Franskmændene kunne beskyde et lille stykke af vor skyttegrav på langs. Vi havde derfor af jord og stålplader bygget et værn. Jeg stod på vagt i læ af dette værn. Natten var lun og smuk, men det var mørkt, en god nat til patrulje og overfald. Fronten var forholdsvis stille, men det øgede kun mistænksomheden, og jeg iagttog nøje det stykke ingenmandsland, der lå foran mig, og jeg lagde også mærke til blinkene fra artilleriets afskud. Nu blinkede det halvt til venstre. Det batteri plejede i almindelighed ikke at beskyde vor forreste stilling, men følgende en pludselig indskydelse sprang jeg ned i skyttegraven og krøb ind i et lille rum, hvor vi ellers plejede at have håndgranater. Dem var der ingen af, og jeg kunne lige klemme mig ind, kun benene stak udenfor. I samme sekund huggede en granat ned i det omtalte værn og splittede det ad, så jord og stålplader fløj til alle sider. En plade faldt ned over mine ben, men jeg slap med et par blå pletter.

Carl Brauer var fra Bremen. Vi var jævnaldrende og gode venner. En dag sad han og lænede sig op ad et træ, som stod i kanten af skyttegraven, og jeg stod og snakkede med (51) ham. Det gav et ryk i os, da en granat fra det franske feltartilleri - kaliber 7,5 - kom hvinende og borede sig ind i træet lige ved siden af Carl, og i næste nu havde vi kastet os fladt hen ad jorden i skyttegravens bund. Det ville selvfølgelig have været alt for sent, dersom den var eksploderet, men det var en forsager, og den blev siddende i træet; dens bageste ende ragede vel 10 cm ud.

Der var i vor stilling i Cannyskoven endnu enkelte af de gamle lave dækninger. De var absolut ikke skudsikre, og en dag, da Carl Brauer lå og sov i sådan en, fik den en fuldtræffer og sank næsten helt sammen, men der var alligevel så stor en åbning, at han kunne kravle ud. Jeg delte ellers den dækning med ham, men havde netop vagt på den tid. Alligevel skulle en granat blive Carls bane; han faldt ved Somme.

Så godt som alt arbejde over dækning måtte foregå om natten. Der skulle jævnes jord, laves afstivninger, trækkes pigtråd og meget andet. Jeg stod en aften og lænede mig et øjeblik op ad en planke, som vi skulle have anbragt. Venstre arm havde jeg støttet på spaden, og derved blev der lige så megen plads mellem krop og arm, at et geværprojektil kunne smutte imellem. Den gik tværs gennem planken. Ved en anden lejlighed var vi på skansearbejde bag ved fronten. Under en lille hvilepause havde vi lagt os ned i græsset for at sludre, da en forvildet kugle ude fra fronten strejfede lige hen over min skulder og slog ned i jorden ved mit venstre øre. Jeg har ved en anden lejlighed fået en kugle gennem min uniformsjakke; der var to huller i skulderen under skulderstroppen, men den havde ikke rørt vesten. Hvornår det er sket, ved jeg ikke. Jeg ved heller ikke, hvornår jeg har fået to huller gennem min hue, og om det var et geværprojektil, eller det har været et sprængstykke; men en dag ramte et sprængstykke mig på højre skulderblad, det sved væmmeligt, og jeg tænkte, at det ville være et »Heimatschuss«. Det blev kun til en blå plet.

I efteråret 1915 blev jeg for en kort tid afkommanderet til skansearbejde bag fronten. Vi skulle udbedre og uddybe løbegravene. Da det for os at se ikke var noget, der hastede, (52) nød vi det gode vejr, for her kunne vi arbejde om dagen. Franskmændene interesserede sig

heller ikke særligt for os, så vi færdedes temmelig frit. En dag må »mosjø« vist alligevel have syntes, det blev for meget af det gode. Vi kom gående en 5-6 mand hen over marken, da en salve shrapnels kom hvinende. De gik for langt og eksploderede et stykke bag os, men vi fik travlt. Lidt længere henne var en gammel skyttegrav fra 1914. Den var ikke ret dyb, måske kun omkring 50 cm, vi kastede os fladt ned i den og trykkede os op mod forsiden. Alt imens havde franskmændene fået sig indskudt, og nu peb shrapnelkuglerne hen over os og slog ind i gravens modsatte væg. Da skydningen hørte op, listede vi af - en efter en - for ikke at udgøre for stort et mål. Det kunne jo let friste til at give os endnu et par skrald. Heldet var med os, og vi slap alle helskindede fra det, men siden var vi mere forsigtige.

Der lå en nedskudt gård i nærheden, men i haven var der æbler, og dem kunne vi jo ikke godt lade være i fred, eftersom de alligevel aldrig ville blive opsamlede. Men heller ikke det kunne de franske artillerister lide, og så snart de så os der, skød de. Vi narrede dem alligevel og krøb frem gennem det lange græs og buskene. Jeg har i det hele taget flere gange oplevet, at både franske og engelske artillerister har skudt på enkelte personer, måske antog de dem for ordonnanser, eller var det bare tidsfordriv?

Mens vi lå på Gieselørhøjene, blev jeg en dag sendt ned til minebyen Angres for at hente et kort over stillingen. Løbegravene var delvis sammenskudt og fulde af vand og pløre. Del var meget besværligt at komme frem, så jeg hoppede op af graven og løb ved siden af den. Jeg var dog ikke kommet langt, før den første salve shrapnels eksploderede over hovedet på mig. Så måtte jeg igen ned i muddret.

En dag blev jeg som ordonnans sendt ud i forreste linie med en melding. Fronten var meget urolig, og det peb og knaldede over det hele. På en gang forekom det mig, som om skydningen var særlig koncentreret om mig. Granaterne (53) slog ned til højre og venstre, og jeg løb, alt hvad jeg kunne, men del var, som om skydningen blev ved at følge mig, og da jeg nåede en dækning, smuttede jeg derned. Jeg havde godt nok set en engelsk lænkebalon, og det må være fra den, man har observeret mig og ledet skydningen. En anden gang var jeg på vej tilbage fra fronten med en melding. Solen skinnede, lærkerne sang, og alt var så stille. Det kunne være dejligt igen at løbe gennem grønt græs i stedet for igennem disse evige løbegrave, og så kunne jeg tilmed skyde genvej. Altså kravlede jeg op af løbegraven og gik hen over marken. Jeg havde vist ikke gået 25 skridt, før et højt knald i mil højre øre fortalte mig, at et geværprojektil var gået lige forbi mit hoved. En engelsk skarpskytte må have taget mig lige på kornet. Letsindighed var det naturligvis af mig, og var jeg blevet ramt, var der ingen som havde tænkt på at søge mig der.

Det var i det hele taget farligt at færdes over dækningen, hvad enten det var dag eller nat, men det hørte nu en gang med til håndteringen, om man nu skulle trække pigtråd, tømme sandsække eller bringe forsyninger frem. Mange gange har jeg følt dødens kolde ånde strejfe mig, så blodet for et øjeblik ligesom stivnede i årerne.

Ved Loretto havde vi feltbanespor helt ud til forreste linie, men måtte selv skubbe vognene. Når de tungtlæssede vogne i stille nætter duvede hen over skinnerne, bestrøg Tommy os med maskingeværid. Vi gemte os da bag vognene, som efterhånden både blev bulede og hullede. En nat havde jeg en slem diarre. Da jeg tit måtte »knappe ned«, blev jeg snart bag efter. Sidste gang, jeg satte mig, strøg en maskingeværssalve lige bag om mig, så jorden fløj op på min blottede legemsdel.

Sammen med en kammerat gik jeg en aften hen på et rangerterræn ved el bjergværk for at hente et eller andet. Som vi havde brug for. Det var mørkt, og et par gange strøg vi en tændstik for at orientere os. Det skulle vi dog ikke have gjort, for i næste øjeblik blev vi

beskudt. Granaterne røg gennem de mange tomme godsvogne med en kvasende lyd, slog mod skinnerne, så det sang, og det (54) sprøjtede med sten og jernslumper, og detonationerne gav voldsom genlyd i det store bygningskompleks, der overalt havde svære skrammer fra bekendtskabet med frontens nærhed. Imidlertid havde vi forlængst gemt os i en tom vandbeholder. – Forholdene havde givet os et næsten sikkert instinkt for, når der var fare på færde, og vi havde ligesom en sjette sans til at søge dækning.

Før jeg lagde mig på briksen, ville jeg lige gå udenfor. Jeg stavrede derfor op af skyttegraven. Vinternatten var stille, og tusinder af klare, blinkende stjerner kiggede kolde ned til alt det roderi, mennesker fordrev deres kostbare tid med. Disse stjerneklare nætter havde altid en dragende magt over mit sind. Jeg stod og så mig om, mens tankerne var langt, langt borte. Da slog en kugle med en klingende lyd mod et kalkstykke ved mine fødder, en til og en til. Det var dog mærkeligt. Jeg drejede mig langsomt om mod den retning, skuddene kom fra, og strøg i tanker asken af min cigar. Med et var jeg nærværende, naturligvis, det var jo gløden, de havde skudt efter, og med et hop var jeg i dækning. -

I timevis havde granater og miner haglet ned over vore stillinger, havde fået gravene til at falde sammen, revet skydeskår og sandsække væk, revet grene af træerne og flækket stammerne. Vagten stod kun et kvarter ad gangen og blev så afløst. Jeg anstrengte mig til det yderste for at se gennem al den røg og støv for at kunne alarmere mandskabet i tide, dersom franskmændene skulle vise sig. Det hviner og piber og hvisler omkring mig, og krudtrøgen svider i øjne og næse. Helt for tumlet af al den larm føler jeg mig pludselig presset op mod gravens væg, jeg får et voldsomt slag bag på højre hofte. En granat er slået ned lige bag ved mig. Jeg vred mig af smerte og følte det varme blod løbe mig ned ad benet. Så knappede jeg biselinningen op og stak en hånd ned. Der var hverken sår eller blod, kun en øm plet. Hvad enten det nu har været en jordknold, en sten eller et sprængstykke, som har ramt mig, så var jeg i hvert fald sluppet uden en skramme, men fantasien, skrækken eller choket havde spillet mig et puds.

(55) Senere oplevede jeg et Lignende tilfælde. Englænderne skød med svært skyts. Sammen med en kammerat stod jeg i skyttegraven og iagttog nedslaget og virkningen. Da hørte jeg en surrende lyd. Jeg kastede mig ned og greb efter kammeraten for også at holde ham i dækning; men han lå allerede et stykke borte og klagede sig. Et stort sprængstykke havde ramt ham der, hvor han havde tegnebogen siddende i baglommen. Det havde slået ham omkuld uden at såre ham, men han troede selv, at han var hårdt medtaget. Jeg samlede sprængstykket op. Det vejede vel omkring et halvt pund og var af kobber. Jeg overrakte ham det som et minde om at være sluppet heldigt fra del.

Det gik hårdt til på Gieselerhøjene. Det kunne man let overbevise sig om, blot man stak hovedet op over dækningen for at se sig lidt om. Der lå døde mænd overalt. Man skulle imidlertid ikke dvæle for længe ved dette syn, for så kunne man være sikker på, at en kugle eller to knaldede forbi ørerne. Nerverne var på højkant på begge sider af pigtråden. Der var krig på kniven, som man siger, men det var nu mere med skydevåben og håndgranater, men artilleriet sparede heller ikke på krudtet. Granaterne kom somme tider i hele byger.

Franskmændene havde særlig kig på vor mest fremskudte plads, og den var jeg så uheldig at skulle bevogte. Han havde dog meget besvær med at få granaterne anbragt der, for hans egne infanteristillinger lå for højt. Somme tider ramte han dem, men for det meste smuttede projektilerne over os og ned på bakkeskråningen bagved. En dag røg der dog et hjørne af mit skydeskår, og da jeg ville gå lidt længere tilbage for at få dækning, slog en granat ned lige foran mig. Jeg satte mig med et bump på halen, men jeg ved ikke, om det var lufttryk-

ket eller skrækken, der havde bevirket det. Jeg havde i hvert fald ikke fået en skramme, men manden, der senere afløste mig, blev dræbt.

En anden gang suste et sprængstykke lige forbi mit hovede og slog ned i skyttegravens kant. Det var det halve bundstykke af en granat. Det vejede vel omkring et par pund, i alle tilfælde stort nok til at kunne skille hovedet fra kroppen.

(56) Sammen med en halv snes mand havde jeg været ude i forreste linie med forsyninger. På vej tilbage fik vi en voldsom ild. Vi sprang for livet, idet vi stadigvæk så tilbage, og hver gang, afskuddene blinkede, kastede vi os ned i sølet. Da vi gik ud, havde jeg lagt mærke til en gammel løbegrav, og den stiledede jeg nu imod, nåede den og dukkede mig netop, som en granat slog ned i kanten lige over mig. Heldigvis var det en forsager. Var den eksploderet, ville jeg uden tvivl være blevet begravet og måske aldrig være blevet fundet. Nu kunne jeg let gøre mig fri af den jord, der væltede ned over mig.

Så var der den dag, da råbet »gas« lød gennem stillingen. Det var, som frøs man helt ind til knoglerne, og al handlekraft var for et øjeblik som lammet. Man blev helt tør i halsen, og det gjorde næsten ondt, når man gjorde en synkebevægelse. Mod den fare havde vi ingen værn. Dengang havde vi endnu ingen gasmasker. Jeg så mig selv og kammeraterne ligge med krampe og åndenød og lide en pinefuld død, og en række billeder om halvglemte tildragelser gik som lynglimt gennem mine tanker. Jeg så, at korporalen havde tynde ben og ikke stod ens på begge fødder, og jeg tænkte på den kønne unge franskmænd, som lå død foran mit skydeskår. Hastigt kiggede jeg over dækningen. Jo, der kom den, tæt, hvidgrå og ulden, drivende hen mod os, lige som famlende sig frem. Det væltede ned i granathuller og fordybninger og krøb op på den anden side. Netop sådan havde jeg læst om dette nye, frygtelige våben. Om få sekunder ville den være der, og mod denne tavse fjende havde vi ingen våben. Her hjalp hverken gevær, bajonet eller håndgranater. Løbe sin vej? Det vandmattede og raserede landskab ville ingen skjul kunne yde, og desuden ville en regn af projektiler og glohede sprængstykker mase os og udslette os, så snart vi viste os over dækningen.

Jeg så på kammeraterne. De vejrbidte ansigter så grå og hærgede ud, og blikket var så underligt flakkende. En af dem tog et snavset lommeterklæde op af bukselommen og så ligesom grundende på det et øjeblik, men stak det så (57) til sig igen. – Gassen kom, men den viste sig heldigvis ikke at være giftig. Den stammede fra sprængningen af nogle miner. Den svage vind og den regntunge luft havde holdt den nede ved jorden.

Alt det, jeg her har fortalt, er kun udpluk af tildragelser, hvor jeg mener at have været meget nær ved at tørne sammen med knokkelmanden og ligesom følt dødens kolde ånde. Jo, livet hænger i en tynd tråd og kan såre let klippes over. – Og igen en gang: Afgøres det af en højere styrelse? Er det hele ganske tilfældigt, eller er det en lunefuld skæbne, som her bestemmer? Og hvordan reagerer man så, når man ved, at ens livs tråd har været lige ved at bryde? Ja, det sker naturligvis på mange måder, alt efter temperament og indstilling. Måske takker man i sit stille sind for, at man slap denne gang, og man beder, at forsynet også fremdeles vil holde hånden over en. Måske afreagerer man ved en latter, der slet ikke er nogen latter, eller ved en ed. I hvert fald vil jeg tro, at der hver gang afsættes et lille mærke af angst i vort sind, en angst der nedbryder os fysisk og psykisk og slider nerverne tynde. Men det er forbavsende, hvad mennesker kan vænne sig til, også til dødens nærhed. Eller er det, fordi man bliver afstumpet? Her ser man også, hvad eksemplet kan betyde. En mand, som aldrig taber fatningen, kan virke beroligende på hele sin gruppe, mens en gruppe, der mangler den mand, kan virke urolig og nervøs.

Så vil jeg slutte med afslutningen, i hvert fald det der for mig blev afslutningen på dette drama. For at få udfyldt hullerne, der efterhånden var slået i vort kompagni, havde vi fået en del nye folk, ganske unge mænd, som kom lige fra rekrutdepoterne og aldrig havde været i felten. Vor gruppe fik tildelt fire af disse drenge, deriblandt Asmus Hansen fra Holbøl samt en underkorporal som gruppeleder. Han hed Schumacher, var stud. jur. og var fra Bremen. Heller ikke han havde nogen sinde lugtet krudt og kendte slet ikke til skyttegravslivet, hvorfor han bad mig inddele vagterne for natten. Nu havde vi en meget udsat post inden for vort afsnit, en fremskudt stilling, som (58) englænderne kunne beskyde fra tre sider, og de gjorde det også flittigt. Jeg kunne ikke sende de unge drenge, som endnu aldrig havde hørt en kugle fløjte, ud på denne vagt. Jeg tog den selv sammen med en, der kendte mere til forholdene. Tommy var særlig oplagt den aften og holdt os ustandselig under ild. Kuglerne peb os om ørerne og slog somme tider ned i jorden foran os, så sandet sprøjtede op i vore ansigter. Det var særlig skytten foran os, der syntes at have svoret os død og undergang. Vi kunne se blinket fra hans geværmunding, vel nok en 30-40 m borte. Vi plejede ellers om natten at lave et værn af sandsække med nogle små kighuller, om dagen observerede vi kun gennem spejl. Denne aften havde vi imidlertid fået besked om ikke at stable sandsække op, da englænderne muligvis ville foretage et angreb, og vi ville da ikke kunne tage rigtigt imod dem. Et par gange forsøgte vi at tage manden derovre på kornet, men han blev ved at skyde. Da var det, at en kugle fra højre ramte mit gevær, som lå på skyttegravskanten. Kuglen splintrede låsen, så stumperne ramte mig lige i ansigtet. Jeg følte det som et kølleslag, greb med begge hænder til hovedet og fik fat i en lang splint, som sad i panden. Jeg rev den ud. Det viste sig senere at være patronudtrækkeren fra den splintrede lås. Så mistede jeg bevidstheden og tumlede ned i skyttegravens bund, som lå en lille meter dybere end den forhøjning skytterne stod på. Da jeg igen kom til mig selv, stod min kammerat bøjet over mig. Lynsnart for den tanke igennem mig, at vi nok alligevel var blevet overlistet af en patrulje, og at jeg var blevet kvæstet af en håndgranat. Jeg sagde til ham, at han hellere hurtigt måtte springe op igen for at passe på, at vi ikke fik mere af samme slags.

Jeg har her forsøgt at samle og dermed bedre fastholde de øjeblikke, eller mindet om de øjeblikke, da jeg fik et varsel om, at døren ud til det store ukendte under disse forhold altid ville stå på klem.

Søren P. Petersen, Christiansminde, Rødning.

Krig - fangenskab

(59) I augustdagene 1914 rykkede vi ud fra Flensborg til tonerne af »Schleswig-Holstein«. Vi var med gennem Belgien, hvor vi bl.a. skulle storme en belgisk stilling. Vi kom til at ligge i en kartoffelmark og blev beskudt med maskingevær. Som følge heraf »trykkede« vi os, indtil en officer med revolveren fik os i gang. »Wollt ihr vorwärts - ihr

Schweine!« Dagen derpå passerede vi generalen. Han holdt en tale. Han havde set, at vi var gået ordentligt løs på fjenden. »Sådan må det være, folkens!« – Hurraråb!

Den 6. september var jeg med i Marneslaget. Efter at forreste linje var brudt sammen, fik vort kompagni ordre til at gå frem. Her blev jeg såret i armen. Tyskerne blev slået tilbage. En tid lå jeg mellem de franske og tyske linjer, men nåede dog trods heftig granat- og kugleregns tilbage og kom senere til de såredes samleplads, - et frygteligt syn. Her lå vi ude på marken natten over, for så næste dag at blive flyttet til Mont-Mirail, hvor alle større bygninger var taget i brug som feltlazaret og som alle var overfyldte med tyskere, franskmænd, afrikanere og englændere. Tyskerne blev stadig slået tilbage. Natten mellem 7. og 8. september var der heftige kampe i byen, men vi var så udmattede, at vi faldt i søvn, mens de andre sloges.

Den 8. september måtte tyskerne igen tilbage, men dagen igennem hørtes geværild og kanontorden, og granaterne slog ned omkring lazarettet. Vi blev derfor flyttet hen til et sted, hvor der var mere ro, men også her blev det snart umuligt at være. To granater slog ned i vort lazaret, dog uden at nogen kom til skade, men der opstod vild panik. Selv om lazarettet var overfyldt, kom der stadig flere sårede, deraf mange fra civilbefolkningen, som var blevet såret under kampene i byen. Den 9. september måtte tyskerne igen (60) tilbage. Vi kom derved uden for kampområdet, og hen på dagen kom franskmændene og tog os til fange. Det var jeg slet ikke ked af.

I Mont-Mirail blev vi til den 14. september. Her traf jeg sammen med elsassere, som franskmændene omgående accepterede som gode venner. Ved elsassernes medvirken kom også jeg over i klassen for »muss-preussere«, og fra en fransk sygeplejerske (i civil lærerinde), som jeg gik lidt til hånd, har jeg endnu en lille souvenir. Fra Mont-Mirail kom vi til St. Yriere. Her var tysk sanitetspersonale, som også var taget til fange i Marneslaget, sat til at passe de sårede. Franskmændene tilbød, at de ville stille en overlæge til rådighed for lazarettet; men det afslog tyskerne med den motivering, at de kunne klare den selv, hvorefter forholdene blev helt forfærdelige. Vi led megen sult, og dette i forbindelse med mangelfuld forbindelse og behandling, amputation uden bedøvelse, forårsagede, at der døde helt op til syv mand daglig. Her i St. Ydere fik jeg første gang forbindelse med mit hjem.

Den 7. november skulle en større transport af de raske finde sted. Mit sår var endnu ikke helt lægt, men alligevel sørgede jeg for at komme med. Jeg kunne ikke få det værre, end jeg havde det her, og da der som rejsens mål blev talt om Korsika og Afrika, var der udsigt til oplevelser.

Den 8. november kom vi til Marseille. På et gammelt forfaldent fængselsskib i havnen blev vi indkvarteret. Da vi kun havde lidt halm at ligge på og intet til at dække os til med, frøs vi meget. – Natten igennem måtte vi af og til op og trave for at få en smule varme i kroppen. Den 13. november blev der gjort klar til afrejse, men hvorhen, fik vi ikke at vide. I en mindre motorbåd blev vi sejlet ud til en større damper, hvor vi blev proppet ned i et uhyggeligt, snavset og halvmørkt lastrum. Turen til Afrika, Algier, blev ingen lystrejse. Et frygteligt uvejr brød løs. Vi lå på det bare gulv og havde fået store beholdere opstillet iblandt os til brug for både del ene og det andet i en given situation. Til at begynde med gik det, men senere var man ikke i stand til at nå beholderne, og da uvejret stadig tog til, (61) væltede beholderne, og indholdet blandedes med søerne, som gik over skibet, og skulpede fra side til side. Luften blev lidt ram.

Efter 36 timers sejlads uden mad og drikke, men med megen ofring, nåede vi byen Algier i en tilstand, som sikkert imponerede de mange tilskuere, som var mødt op. Næste

morgen forsattes rejsen med toget. Den europæiske befolkning i Algier var os meget fjendtlig sindet og kastede sten mod os. De indfødte derimod var venlig sindede. Sultanen havde erklæret den hellige krig mod de allierede, og derfor betragtede muhamedanerne tyskerne som krigskammerater, Henimod aften nåede vi vort bestemmelsessted, Tiziou zou, en mindre by i Nordafrika. Det var et dejligt sted med skove, søer og vandløb. Flere steder så vi pragtfulde appelsinplanlager. Vi blev her julen over - til den 7. januar 1915.

Julen blev der ikke gjort meget ud af. En tysk feldwebel holdt en brandtale af omtrent følgende indhold: »Kære kammerater, vi må nu fejre julen som arme fanger, hellere havde vi fejret julen derhjemme, enhver sammen med sine kære, men allerhelst ville vi dog have fejret julen på slagmarken, for det er ægte tysk. Fangenskab passer os ikke, delle er utysk«. Vi var tre danskere i flokken, Hans Langholst, Fogderup, Henning Henningsen, Klovtoft, og undertegnede. Vi kunne ikke rigtig følge feldwebelen op i hans høje regioner, men trak os tilbage og sang et par julesalmer og spiste vor private julemad (ingen julegås). I tankerne var vi sammen med vore kære derhjemme og med dem ved fronten.

Mange oplevelser fik vi i Afrika. Det var en helt ny verden, vi var kommet til. Her en lille episode ved Tiziou zou. Vi lå her flere hundrede fanger og skulle stille et mindre hold fanger til vejarbejde. Efterhånden kunne holdet ikke stilles fuldtalligt. Mange mente, at de ikke kunne præstere arbejdet på grund af sygdom. For de flestes vedkommende var det dog dovenskab og angsten for at komme til at yde mere end de andre kammerater. Lægen blev tilkaldt og stillede meget hurtigt diagnosen, og behandlingen blev (62) indledt. Første hold. De, som havde betydelige skavanker, slap fri. Andet hold (her iblandt undertegnede). De, med mindre skavanker. Dem var der flest af, en del dog med betydelige. Behandlingen: ingen mad, men op et par timer i de hede middags timer, derefter straffeeksercits. kommandoen udført af en tysk feldwebel, som rigtigt følte sig i sit element, til stor fryd for de franske befalingsmænd. Man kunne tydeligt se, at de regnede feldwebelen for idiot. Tredie hold. De, der alle mente at lide så forfærdeligt af reumatisme. Behandling: under kontrol indtagning af en stor portion afføringsmiddel, derefter pakket godt ind og med store beholdere 24 timer i brummen. Det viste sig at være et godt middel. Efter den tid var der ingen, der led af denne sygdom.

Den 7. januar var jeg med i en transport på 150 mand, der blev ført op til banegården, hvor vi som sædvanlig blev puttet ind i kreaturvogne, som blev aflåset. Rejsen gik så igen videre, uden at vi anede hvorhen. Vi kørte igennem et mægtigt bjerglandskab – Atlasbjergene, hvis tinder var sneklædte. Den første nat og den følgende dags formiddag kørte vi gennem næsten helt ubeboede egne. Det eneste, vi lagde mærke til, var mange store gede- og fåreflokke. Om eftermiddagen kom vi gennem en del temmelig godt agerland med mange meget store og velbyggede gårde, hvor indvandrerne havde bosat sig. Der var mange store, fortrinlige kornmarker, men kvæget så ikke så godt ud. Større gårde, tilhørende de indfødte, var derimod meget primitive. De indfødtes boliger var i det hele taget nogle forfærdelige, usle hytter, bygget af utilhuggede kampesten og tækket med sumpplanter. Mange af hytterne var halvt sammenfaldne, og det var næsten ufatteligt, at der kunne bo mennesker i dem. De indfødte drev deres landbrug på en meget primitiv måde. Redskaberne var meget dårlige. Vi så flere steder indtil syv dyr spændt for samme plov, okser, mulæsler og heste blandet imellem hinanden. Om aftenen kl. 11 kom vi til Biskra, en lille by i udkanten af ørkenen Sahara. Her gjorde vi holdt, men måtte forblive i de aflåsedes kreaturvogne natten over, og først næste morgen, efter to døgn (63) forløb, fik vi lov til at komme lidt ud. Vi fik kaffe, det første varme under hele rejsen.

Vi skiftede tog og kom ind i rare tredje klasses vogne, hvorefter kørslen fortsatte ud i ørkenen. Ved en station som hed Ounmash, og som lå ved en lille oase, steg vi ud, fik skovl og hakke udleveret, og marcherede så af sted ud i ørkenen. Ingen vej, ingen huse eller hytter, ingen planter, kun klar himmel og sand så langt øjet kunne nå. Nu forstod vi, hvad vi skulle. Humøret var ikke allerbedst. Vi havde meget at bære på, og det blev en drøj tur. Efter flere timers gang begyndte vi at skimle en del telte ude i horisonten. Det var der, vi skulle bo. Langt om længe, trælle og udmattede, nåede vi derud. Vi fik lidt mad og fik vore telte anvist. Det var aften, og vi kunne lægge os til hvile, men inden vi sov ind, grundede vi på, hvad dette ørkenliv mon skulle bringe os. Vi lå pakket som sild i en tønde, komme af tøjet kunne der ikke blive tale om. Vi havde kun nogle tørrede slyngplanter at ligge på og et tæppe til at dække os til med. Næste morgen skulle vi så i gang med skovl og hakke,

Vort arbejde bestod i anlægget af jernbanen, som skulle forbinde oaserne med hinanden. Vi var her ca. 500 fanger foruden vagtmandskabet og ingeniørerne. Ikke alt var idyl i Sahara; men tænker jeg tilbage, er jeg glad for, at jeg kom til at opleve den. I en tid, hvor der ude i verden kæmpedes på liv og død, var det en oplevelse ene mand en nat at gå ud i ørkenen og føle dens stilhed. Ovenover en stjernehimel så høj og klar, hvis lige ikke findes andre steder, en storhed og fred, ja, en oplevelse, som aldrig glemmes.

Oaserne, hvoraf nogle er meget store, er overordentlig frugtbare, og så langt vi kom, var de bevoksede med dadelpalmer. De var også meget smukke og virkede særlig stærkt i deres modsætning til ørkenens gule sand. Her i oaserne lever araberne. Deres eksistens betinges af dadelpalmerne. Oasernes størrelse regnes ikke efter beboernes antal, men efter antallet af palmetræer. Ned gennem tiderne var det disse, der gav grundlaget for livsbetingelserne.

(64) Efter to måneders forløb blev 50 mand af os sendt til oasen Touggourt, 250 km længere inde i ørkenen, og hvortil der går jernbane. Toget kørte dog kun to gange om ugen. Man skønnede, at der i Touggourt levede 5000 mennesker. Antallet havde man ikke rede på, men nok antallet af palmetræer. Her byggede vi stationsbygningen. Jeg agerede tømmemand. Vi arbejdede sammen med araberne. En dag, mens vi på arbejdspladsen spiste frokost, og hvor jeg spiste skinke, sendt hjemmefra, kom en araber hen og bad om at låne min kniv; men før han tog den i brug (den havde været i berøring med skinken), spyttede han godt på den og tørrede den af i sit fedtede tøj. Da jeg fik den tilbage, var jeg ikke så glad for den. Jeg mente, at den kunne trænge til lidt rensning og bød araberens et stykke skinke. Men bevar mig vel! – Den gik ikke. – Han sendte så mange bønner op til Allah, som skulle bevare ham for fristelsen. -

Muhamedanerne har forbud mod at spise svinekød - derfor reaktionen. Vi kunne købe dadler, figer og mokka kaffe hos beduinerne. Komme ind i teltet måtte en vantro dog ikke; men en dag, mens jeg var henne ved teltet for at handle, tog jeg min børnelærdom i brug - »Allah il Allah, Muhamed - drasold il Allah« (Gud er Gud, og Muhamed hans profet). Og det kan nok være, at den gjorde virkning. Om jeg var muhamedaner? - (Blev gjort forståeligt ved tegn). Dette måtte jeg benægte, og nu rakte min børnelærdom ikke længere. En lille trumf havde jeg dog i behold. Et citat fra Svend Hedins bog »Rejser i Sibirien« »Allah hu ekhar!« – Gud er stor! – Så blev der sendt lovprisninger op til Allah, og jeg blev ført ind i teltet. Efter den tid blev jeg kaldt muhamedaneren.

I et par måneder arbejdede jeg sammen med en rigtig sort araber. Vi støbte gipsfigurer. Og som dagene gik, lærte vi at gøre os forståelige over for hinanden. Vore gensidige familieforhold skulle også klarlægges. Araberne har andre familieforhold. Konernes antal er afhængig af økonomien, for konerne var en handelsvare, i hvert fald dengang. Prisen på en

ung kone (ca. 14 år) var 500 francs. Nu skulle jeg (65) have at vide, hvor mange min arbejdskollega havde, og hvad han havde betalt. Resultatet blev, at han var fattig. Han måtte nøjes med afslikket smørrebrød, altså en kone, der var kommet op i årene og havde været gift før. Prisen var 30 francs. En sådan kone havde han i nogle år, hvorefter hun blev sat på porten, nu salgsværdi nul. For tiden havde han den tredje af samme kategori. Anderledes lå det for de rige arabere. De kunne have mange koner. Et uforglemmeligt skue oplevede vi en dag, da en rig araber var på vandring gennem ørkenen med hele sit harem (der var mange koner). Far selv red på en stolt araber-hingst, omgivet af en mindre stab, også til hest, mens konerne red på kameler i små, stærkt farvede telte. Konerne måtte ikke lade sig se af fremmede, og vel nok mindst af sådanne vantro som os. Men de kunne nu ikke dy sig. De tittede, nå, det var jo også kvinder!

I modsætning til den første arbejdsplads, hvor vandet og for resten alt, hvad vi skulle bruge, blev bragt ud til os på kamelryg. og hvor tildelingen af vand var så lille, at vi knap kunne få nok at drikke, og hvor der overhovedet ikke var tale om vask, var der her vand nok. Vandet, der strømmede op af jorden, var meget saltholdigt og egnede sig dårligt til drikkevand. Vi kunne heller ikke tåle det. Til at begynde med fik vi vand med toget nede fra Biskra, som lå 500 km fra Touggourt, men senere blev vi snydt for drikkevand. Andre havde taget det, inden det nåede den lange vej frem.

Efterhånden som tiden gik, blev varmen mere og mere uudholdelig, og da vi kom hen i juni måned, kunne vi ikke arbejde mere. En skønne dag, den 10. juni, sagde vi farvel til Touggourt og kørte med toget tilbage til Biskra. Varmen og det dårlige drikkevand bevirkede, at over tyve af de halvtreds mand straks måtte på hospitalet. Her i Biskra lå ca. 500 fanger, og her traf jeg flere bekendte fra St. Yriere, som efter os var sendt til Afrika.

Mens jeg var ude i ørkenen, fik jeg hilsener fra professor Verrier og fra N. H. Rasmussen, København. (Vi var ikke glemt!) Der blev meddelt, at jeg ville blive flyttet til (66) Frankrig, til en særlejr sammen med andre danskere. Og en dag blev jeg kaldt hen på kontoret sammen med en tysk tolk. Man spurgte mig om navn, hjemsted, og om jeg kunne tale dansk. Jeg angav dansk som mit modersmål, hvilket tolken først efter påbud fra kontoret måtte lade gå videre. Han mente ellers, at jeg var prøjsisk soldat, og så måtte jeg ikke opgive dansk som mit modersmål. Det samme spørgsmål stillede man mig angående Hans Langholm og en Christiansen fra Angel. Christiansen kunne ikke tale dansk, men hans bedsteforældre havde talt dansk. At han ikke kunne tale dansk, refererede jeg ikke. Efter den dag blev vi tre betragtet som forrædere. Ingen ville have med os at gøre, undtagen dog min ven, sachseren, Karl Richter, som vedblev at være trofast. Han bukkede senere under for tropesyge og blev begravet i ørkenen.

En skønne dag forlod vi tre forrædere lejren, ledsaget af tre vagtmænd, som havde pålæg om at behandle os godt, da vi nok ikke var så slemme endda. Turen op over Atlasbjergene var en stor oplevelse. Vi oplevede her et mægtigt græshoppeangreb. De kom som en sort sky, og hvor de slog sig ned, blev intet tilbage. Al vækst blev fortæret. Araberne spiser græshopperne, og idet vi mindedes Johannes Døberen, som levede af græshopper og vild honning, forsøgte også fangerne del. Det lykkedes for nogle - ikke for alle. Måske var det den vilde honning, der manglede. I havnebyen Phillipville var vi nær blevet flået, da vi drog gennem gaden. Her lever mange franskmænd, men også en del italienere. Og de var meget fjendtlige over for os. Efter vore uniformer at dømme rejste vi for firmaet Allemagne, og vi var derfor ikke særligt velsete. Takket være vore dygtige vagtmænd, der med geværkolberne banede os vej, nåede vi op til kasernen. Vi blev puttet i brummen, og glade var vi, da

låsen smækkede i. Nu havde vi foreløbig fred. Efter tre dage i brummen blev vi ledsaget til et skib og var så på vej til Frankrig. Den 29. juli 1915 nåede vi den danske lejr i Aurillac, og dermed var ikke den længste, men den drøjeste tid af fangenskabets til ende.

Vi var nu sammen med landsmænd og kom ud at arbejde (67) hos de cantalske bønder, og vi har mange skønne minder fra det skønne bjergland og dets venlige beboere. Ofte går tankerne tilbage til den tid. Suppe 21 gange om ugen, megen cantalost og dertil masser af den meget gode franske vin. Der kunne opstå mange mærkelige ting som følge af vinen. De gamle franske græsslårere hævdede, at uden rigelig vin kunne leen ikke skære, og fangerne var ikke længe om at gøre samme erfaring.

Engang havde N. N. fået mere end tilpas. Kammeraterne fik ham dog hivert op på strå-sækken, hvor han lå og pustede, men så kom han til at se op på væggen, hvor billedet af hans kone og børn hang. Da meldte samvittigheden sig. – Ah, lille mor, lille børn, sikken et svin I har til far! – Ah, tag og vend jer om! – Og til beroligelse for samvittigheden vendte han billedet.

En anden gang havde vinen givet en anden N. N. rigeligt med kræfter under et ophold på en lille restaurant, hvor der også opholdt sig et tysk fangehold. Forholdet til disse var ikke det bedste for N. N.s vedkommende. N. N. ryddede vældigt op, og i kampens hede gik det desværre også ud over franskmændene. Politi kom til stede, og N. N. kom i brummen. N. N. havde dog endnu kræfter i behold, og de trængte til udløsning. Da hans blik ikke var helt klart, mente han, at den rustrøde kakkelovn var en tysker. Så måtte også den holde for. Ved en efterfølgende krigsret fik han at vide, at det gjorde ikke noget, at han havde banket tyskerne, det havde de kun godt af, men franskmænd, det var en alvorlig sag. Hvorfor havde han gjort det? – Ja, det var en fejltagelse, det var gået så stærkt! – Sagen endte med, at han skulle betale kakkelovnen, og det snød han sig fra.

Endelig kom så den 11. november 1918. Vi var tolv mand (kaldet »de tolv apostle«), som det sidste års tid var hos grosserer Eriksen (fransk statsborger) på hans skov- og landejendomme ved Vendom. Her fejrede vi sammen med franskmændene kapitulationen. Nu var Frankrig fri. Slut med ofrene. De havde været store. Vi sang »Marseillaisen«! At høre denne sunget i denne stund af franskmænd (også vi sang med, så godt vi kunne), det var udtryk for (68) Frankrigs sjæl. Det, vi der oplevede, vil altid, når vi hører tonerne fra »Marseillaisen« vende tilbage i vore tanker.

Endelig kom så hjemrejsen. Vi blev hentet af et dansk skib, og det blev en drøj tur over Nordsøen. Stormen drev skibet ind i et minefelt, men det gik godt. Den 30. marts 1919, efter snart 5 års længsel, så vi igen Danmarks kyst, og hvor smilede den fagert, den danske kyst. Vi rundede Skagen, tog i Helsingør en festkomite om bord og landede endelig i København. Her favnede mor Danmark sine lykkelige børn. »Trange tider langsomt skrider«, - men trange tider frigør ofte åndelige reserver og rigdomme, som blandt andet ytrer sig ved, at menneskene går mere ind for hinanden, og der, hvor det koster noget, opstår der langt rigere kammeratskab og venskab. Det er vel også derfor, at kammeratskabet fra krigens tid binder så stærkt.

Som fange slap vi ud af skyttegravene og fik lettere kår og udsigt til at få lov til at vende hjem. De sønderjyske krigsfanger fik den store lykke, at de kom til at møde den store fine franskmænd, professor Verrier. Hans arbejde for os, og de kår vi kom til at leve under, skyldes hans ufattelige kærlighed til Sønderjylland. Under krigen, hvor alle onde magter var sluppet løs, var det en lykke for os at få lov til at møde og blive ven med denne mand. Hvor gjorde det godt. Han gav os trods alt håb og tro på det gode i livet. Igennem ham lærte vi

*Den russiske kirke
i Kalwarja*

Berry-au-Bac (Aisne)

Giessler-højen

Rådhuset i Noyon

Frankrigs sjæl at kende, det stolte Frankrig, som vel nok mere end mange andre har kæmpet for frihed og ret. Professor Verriers virke var langt fra begrænset til Aurillac'erne. Det har fået stor betydning for hele Danmark. Det var hans interesse for Sønderjylland, og det var hans indsats ved fredsafslutningen, der resulterede i Nordslesvigs genforening med Danmark. En følge af hans store arbejde var også oprettelsen af den danske kirkegård i Braine.

Til genforeningen har en sønderjysk krigsfange forfattet følgende: »Det, som vi til fjenden tabte - vennehånd igen os bragte«. Det vil dække Aurillac'ernes følelser over for Frankrig.

Peter Slipsager, Rødebro.

Da jeg fik mit »Heimatschuss« og mødte enkedronningen

(69) Sidst i januar måned 1916 lå min bataljon i ro i omegnen af Cambrai. Vi lå så nær byen, at vi somme tider spadserede derind for at komme i biografen eller for at se dens seværdigheder.

En dag kom der ordre til, at vi skulle gøre os klar til at gå ud i stillingen igen. Fra Cambrai kørte vi med tog i nordvestlig retning og forlod toget i Flandern. Vi opdagede snart, at vi skulle ud i den såkaldte »Wyschaete-bue«, et frontfremspring, der i en stor bue skød sig langt mod vest, så landsbyen Wyschaete kom til at ligge bag ved os.

Da vi kom ud i stillingen, viste det sig, at vi skulle afløse den 117. division, der var hjemmehørende i Slesien. Over for os lå kanadiere, der ikke var til at spørge med. I en vis afstand kunne vi i det ellers så flade Flandern se et højt punkt rage op over sletten. Det var det såkaldte »Kommel-bjerg«, hvor kanadierne havde deres artilleriobservation. Derved var de i stand til at kunne se, hvad der foregik her hos os. Vi måtte lære at gå varsomt. Ellers var det jo en forholdsvis rolig stilling, vi var kommet i, selvom der blev skudt hver eneste dag.

Vi skulle i denne skyttegrav forrette skyttegravstjeneste både dag og nat, gøre vagttjeneste eller gå på patrulje over mod fjenden, der kun lå ca. 80 meter fra os. Min delingsfører, en løjtnant, ville gang på gang om natten have mig med ud i Ingenmandsland på patrulje. Hvorfor det altid skulle være mig, kunne jeg kun gætte mig til. Men det skulle komme ganske anderledes, end løjtnanten sandsynligvis havde tænkt sig.

Hen på eftermiddagen den 4. februar kom der befaling (70) gennem skyttegraven, at alle skulle trække sig tilbage til reservestillingen og der afvente nærmere ordre. Kun de hist og her stationerede poster skulle blive, hvor de var, deriblandt jeg, der havde vagt fra klokken 4-6. Det tyske artilleri ville nemlig »straffe« kanadierne ved at foretage et såkaldt »Feuerüberfall«. At det så ville blive besvaret fra kanadiernes side, derom var man i ledelsen ikke i tvivl. Det var vel derfor, man havde beordret den første skyttegrav rømmet. Man ville spare menneskeliv.

Der stod jeg altså helt alene på post, mens mine kammerater fjernede sig. Det var med ejendommelige tanker, jeg blev tilbage. Snart var artilleriduellen i fuld gang. Det tordnede fra både store og små kanoner mod skyttegraven og batteristillingerne bagved. Og hvad kunne man gøre? Jeg stod ved hulspejlet med ryggen mod fjenden og kunne kun lade uvejret rase omkring mig.

Pludselig eksploderede en shrapnel til venstre for mig og sendte sit indhold af et par hundrede små kuglerunde blykugler over skyttegraven. Da jeg havde en god dækning oven over mig, blev jeg ikke ramt i hovedet. Derimod følte jeg, at mit højre ben blev så tungt og ligesom trak mig nedad, samtidig blev alt sort for mine øjne, og jeg faldt om og besvimele. Da jeg kom til bevidsthed igen, var mine kammerater kommet tilbage og var ved at forbinde mig, hvorpå de bar mig hen i sanitetsstanden.

Undervejs trøstede de mig og var vel nok en smule misundelige over det »Heimatschuss«, som jeg havde fået. De troede vel, at der ikke ville gå lang tid, før jeg igen kunne være iblandt dem. Men da jeg var ramt direkte i knæledet, kunne hverken de eller jeg vide, at mit »Heimatschuss« også blev mit farvel til krigen overhovedet.

Jeg lå nu i flere timer i sanitetsstanden og ventede på at blive transporteret bagud for at komme i sikkerhed. Hvis jeg husker ret, var det først ved midnatstid, at sanitetsvognen kom for at hente sårede og syge. Da jeg ikke kunne gå, blev jeg lagt på en bære og båret hen til den sanitetsvogn, der med to heste spændt for i nattens mulm og mørke skulle bringe os til hovedforbindspladsen i Werwick, en (71) strækning på en 13-14 km. Denne transport var noget af det værste, jeg har oplevet. Det blev for os i vognen en »via dolorosa«, d. v. s. en smertens vej. Vi lå og jamrede og klagede, når hestene i galop for hen ad de hullede veje og over stok og sten. Det var en frygtelig tur. Vi nåede dog hovedforbindspladsen, hvor forbindingen blev skiftet, hvorpå vi blev bragt til banegården. Her skulle vi læsses i et lazarettog, der skulle bringe os til et rigtigt feltlazaret.

Inden vi kom af sted, oplevede vi endnu, at trods det, at vi var et par mil fra fronten, var vi ikke i sikkerhed endnu. Banegården blev nemlig bombet af engelske flyvere, og der lå vi sårede hjælpeløse på vore bærer og kunne ikke bringe os i sikkerhed. Men alt gik godt, og snart var vi undervejs til Lille, hvor der i forstaden Roubaix- Tourcoing var indrettet et feltlazaret. Her kom jeg snart efter på operationsbordet. Lægen halede en stor shrapnelkugle ud af mit højre knæ. Han gav mig den senere som et minde, og jeg bærer den den dag i dag som et vedhæng til min urkæde, Men derom senere.

Efter operationen blev jeg bragt ind i en stue. Vi var en snes mand, hårdsårede og hårdt medtagne soldater, og ventede spændt på, hvornår vi kunne komme til Tyskland, på et rigtigt lazaret. Der skulle gå over en uge, inden lazarettoget var rede til at transportere os tilbage. Først blev jeg pakket ind i en mægtig skinnebandage. Der blev lagt snører om mig både for og bag og på kryds og tværs, så jeg til sidst var indpakket fra top til tå. Jeg kunne bogstavelig talt kun røre hovedet og armene. Sådan blev jeg bragt ind i toget og lagt i en dejlig seng. Snart var toget undervejs til Tyskland. Men hvor skulle vi hen? Vi vidste det jo ikke; men lå og spekulerede. Mon til Flensborg eller et andet sted mod nord, Der ville jeg jo gerne have været hen.

Da vi over Bruxelles og igennem Belgien var nået ind i Rhinlandet, drejede toget mod syd, kørte langs Rhinen, kom ved Mainz over floden og fortsatte over Würzburg til Bayerns hovedstad, München, som skulle blive mit foreløbige opholdssted. Her blev vi nu fordelt på de forskellige (72) lazaretter. De værst sårede og de mest komplicerede tilfælde, deriblandt mit, blev læsset på en åben sporvogn og kørt til universitetets kirurgiske klinik i Nuss-

baumstrasse. Det var også en streng tur! Vi havde kun et tyndt tæppe over os, og det var i februar måned, så vi »knoffe«, som vi siger på Als, så gudsjammerligt frøs vi. Det ledsagende personale kunne kun transportere en såret ad gangen ind i hospitalet. Indtil de kom tilbage, lå vi andre på vor bære og var helt blåfrosne af kulde. Men også det fik ende.

Jeg fik en dejlig seng i den kirurgiske klinik, der nu skulle blive mit hjem i de kommende måneder. Snart blev jeg så befriet for den ovennævnte skinnebandage, der kun havde været til brug under transporten. Men før nu selve behandlingen af mit gennemhullede knæ kunne begynde, skulle jeg lægges i gips. Det foregik højt oppe under taget på fjerde sal og var meget smertefuldt.

Da jeg på min bære var på vej derop, kom en gammel hvidhåret og sortklædt dame hen til mig og spurgte om mit navn og regiment, om jeg kom fra øst- eller vestfronten, og om min hjemstavn. Så gik hun ind på den stue, som jeg var kommet fra. Jeg blev lagt i gips fra højre fod og helt op til skuldrene. Kun et stykke over og under knæet var frit. Der skulle lægen kunne komme til for at behandle og forbinde det sår, der gik gennem hele knæet. For at holde begge gipsforbindinger sammen var der anbragt en stor, halvrund jernbøjle mellem begge gipspartier. Denne jernbøjle kunne personalet bruge til at gribe om, når jeg skulle løftes eller bæres.

Da jeg kom tilbage til min stue, spurgte mine stuekammerater, om jeg havde mødt dronningen. Først studsede jeg, men så gik det op for mig, at det var den omtalte gamle dame, jeg havde mødt ude på gangen. Og så kom hele forklaringen.

Denne gamle dame var den sidste dronning over det tidligere italienske kongedømme Neapel-Sardinien. Hun boede som enkedronning Marie Sophie i München. Som dronning var den fra historien kendte Garibaldi hendes og hendes mands modstander. Hun skal under kampene i (73) Italien dengang have været indesluttet i fæstningen Gaeta og skal selv egenhændig være gået ud i frontlinien for at forbinde og trøste de sårede.

Alle vi sårede på dette lazaret lærte hende at kende som »barmhjertig samaritan«, I al den tid, jeg var der, kom hun for at besøge os hver eneste dag undtagen om søndagen, for da var hun, som en troende katolik, altid til messe. Hun var så præcis som et urværk. Når det om eftermiddagen klokken fem bankede på døren, vidste vi, at nu var hun der. Så blev der af en af de oppegående på militærisk vis råbt: »Giv agt!« De oppegående rejste sig fra deres pladser eller stod ved deres senge. Ind kom så den gamle dronning, klædt i sort fra top til tå og uden følge. Hun gik fra seng til seng og talte venlige ord til hver eneste af de 26 mand, der lå i stuen. Hun spurgte om vore ønsker og gjorde alt for at opfylde dem. Vore sygeplejersker kunne fortælle os, at der i et bestemt rum lå bjerge af gaver til de sårede. Personlig gemmer jeg endnu flere bøger, som hun forærede mig. Hun sørgede også for lidt musik til os. En grammofon blev stillet op midt i stuen, og den gamle dronning skulle nok selv sørge for, at pladerne en gang imellem blev fornyet, så vi ikke i måneder skulle høre det samme. Hvis nogen af os havde noget på hjerte over for lægen og ikke rigtig turde komme frem med det, gik det gennem dronningen. Hun skulle nok tale med lægerne om det, og så blev det opfyldt. Hun besøgte os hver eneste dag, og ingen blev forbigået. Derfor var der også blandt os sårede kun en mening om hende: »Hun er en virkelig barmhjertig samaritan«. Alle var glade for hende og fandt hende vidunderlig, jævn og ligetil og medmenneskelig.

En dag kom hun hen til min seng og bad om at få den kugle at se, som havde siddet i mit knæ. Da hun havde set den, spurgte hun, om jeg havde lyst til at få kuglen indfattet. Det havde jeg selvfølgelig, og da jeg havde skrevet mit navn samt datoen og byens navn, hvor

jeg var blevet såret, tog hun kuglen og optegnelsen med hen til sin hofguldsmed. Efter et par uger kom hun tilbage med den nydeligste indfatning omkring kuglen og forærede mig det (74) hele. Det var jeg selvfølgelig meget glad for. Det hænger nu, som før nævnt, ved min urkæde og har gjort det i 48 år. Det vil altid minde mig om den gamle dronning. Hen på sommeren var jeg blevet så rask, at jeg så småt kunne begynde at komme op, men gå kunne jeg kun ved hjælp af to krykker. Overlægen mente ikke, at jeg behøvede at få højre ben amputeret, hvad det uægtelig så ud til i første omgang. Derimod mente han, at jeg trængte til et rekreationsophold. Om det så var den gamle dronning, der bag kulisserne havde ordnet det, har jeg aldrig kunnet få oplyst. Men en skønne dag sad jeg i toget med en ledsager, der skulle bringe mig til Simbach ved Innfloden, en flække på størrelse med Augustenborg ved jernbanelinien fra München til Linz i Østrig.

Turen varede seks timer. Min ledsager afleverede mig i rekreationshjemmet, der lå lige ved siden af kirken og tilhørte en katolsk søsterorden, »Englische Fräulein« kaldet. Søstrene havde rømmet huset og stillet det til rådighed for sårede soldater, der trængte til rekreation. Byens borgmester, der også var læge, skulle tilse os og skifte vore forbindinger, når det behøvedes. Her tilbragte jeg seks dejlige uger i den skønne natur og nød den virkelig gode mad, vi fik. Omegnens folk bragte smør og æg, så vi levede som tyskerne kalder det, som »Vorherre i Frankrig«. Men alt godt får jo en ende.

En skønne dag kom der besked fra lazarettet i München om, at jeg skulle vende tilbage dertil til efterbehandling. Det var jo ikke efter mit hovede; men der var intet at gøre. Jeg nåede dog at komme over grænsen og ind i Østrig et par gange. Innfloden, en biflod til Donau, dannede grænsen. Nabobyen på den østrigske side hed Braunau. Denne lille by er jo sidenhen blevet verdensberømt. Vi oplevede en dag i Simbach, at et tysk lazarettog, der kom fra Balkanfronten, standsede ved banegården. En af de syge, en sakser, var død under transporten og skulle begraves her. Men han var protestant og blev derfor begravet i Braunau, hvor der var en lille protestantisk diasporamenighed. Her havde de spredtboende protestantiske familier en lille kirkesal oppe i (75) en ejendoms første etage. Alle vi rekonvalescenter var med til begravelsen.

Så snart jeg var kommet tilbage til München, ville lægerne prøve at bøje mit stakkels højre ben. Et eller andet palæ i byen var blevet indrettet og forsynet med alle mulige slags apparater til behandling af de sårede, der var ramt i et eller andet led. Kun tre dage var jeg under behandling. Det var også mere end nok. Det var en frygtelig tortur. Jeg skreg af smerte. Og lægen var forstående, så jeg slap fri. Et par dage efter mødte en udsending fra det bayerske krigsministerium i min stue på lazarettet og skulle optage en rapport om mig angående min eventuelle oplæring i et andet erhverv. Jeg lugtede straks lunt og kunne regne ud, at mit »Heimatschuss« dog var så alvorligt, at jeg ville være fuldstændig ubrugelig til al krigstjeneste. Men skifte erhverv mente jeg dog ikke var nødvendigt.

Sidst på året blev jeg med en ledsager sendt til min garnison i Berlin og indlemmet i rekonvalescentkompagniet. Rejse alene den lange vej kunne jeg nemlig ikke endnu. Snart efter kom så skrivelsen fra generalkommandoen, der sagde, at jeg kunne hjemsendes og ville få en månedlig rente på 40 pct., svarende til 18 mark plus krigstillæg.

P. Diedrichsen, Hundslev (Als).

En rejse som transportør i 1917

(76) Under den første verdenskrig' skete det ofte, at man sendte folk ud som transportører, både i hæren og ved marinen, særligt ved marinen. En underofficer med et par mand bragte folk eller gods til et nærmere angivet sted i ind- eller udlandet. Disse rejser kunne undertiden blive af ret lang varighed. – Denne beretning er en oplevelse fra en sådan rejse.

I slutningen af november 1917 opholdt jeg mig i Kiel og havde mit kvarter på maskinskolen på Knooperweg, dog kun om natten. Om dagen gik vi til arbejdsfordeling på kaserne. En morgen klokken fire kom den vagthavende underofficer ind på stuen og spurgte, om der var nogen, der ville med på transport. Jeg meldte mig straks, for vi havde det ikke videre godt ved kompagniet. Vor kompagnifører, en kaptajnløjtnant, var en streng herre, der straffede sine folk for de mindste forseelser. Nu var chancen der til at komme væk, og den skulle udnyttes.

Underofficeren gav mig ordre til at stå op og pakke min køjesæk. Jeg skulle møde på kasernen klokken seks iført anden garniture blå, brødpose med feltflaske og omhæng. Efter at have iført mig den befalede påklædning, låsede jeg min køjesæk og gik hen på kasernen. Her var mødt en lille flok, som også skulle ud at rejse. Vi blev spurgt, hvilken rute vi ville have. Der kunne rejses over Köln ... Wien til Pola ved Adriaterhavet, eller over Hannover ... Magdeburg eller Stettin og Berlin. Jeg valgte turen over Köln. Her havde jeg en fætter, som lå hårdt såret på et lazaret. Jeg kunne besøge ham ved samme lejlighed.

Jeg fik udleveret en rygsæk, et brød, et pund margarine, et pund melis og lidt te. Penge fik jeg ingen af. Min hele (77) formue var fire en halv mark. Det var jo ikke ret meget at rejse til Italien med, men kommer tid, kommer råd. Mit gods skulle jeg hente et sted, der hed M. S. Bureau på Det Kejserslige Værft. Da jeg kom derover, viste det sig, at mit gods bestod af tre store kasser undervandsbåds materiale, som jeg skulle aflevere til de tyske arbejdere på Olivenøen i Pola. Jeg fik udleveret et transportførerbevis, hvori der stod, at jernbanemyndighederne skulle fremme min rejse mest muligt, jeg måtte rejse med hurtigtog, men ikke med eksprestog. – Endelig kunne jeg starte.

Jeg fik fat i en vogn og fik godset kørt til banegården. Jeg ekspederede godset til Köln og rejste om eftermiddagen fra Kiel over Hamborg og Bremen til Köln, hvortil jeg ankom ved midnatstid. I kælderen under banegården var der sovepladser for soldater på gennemrejse, men her var der ikke godt at være, for der var fuldt af væggetøj. Det gav ingen søvn den nat. Langt om længe blev det dog dag, og jeg kunne tage ud på fabrikken i Bayenthal for at se, om mine sager var færdige der. Det var de ikke. Jeg fik besked om at hente dem ved tretiden om eftermiddagen. Nu havde jeg masser af tid.

Med sporvogn tog jeg ud til lazarettet, hvor min fætter skulle ligge. Han var desværre blevet flyttet. Jeg traf ham ikke. Jeg gik nu og drev rundt i Köln, til jeg igen skulle ud på fabrikken. Her fik jeg mine sager og gik så til banegården for at ekspedere mit gods til Wien. Stationsforstanderen forbød mig at køre med hurtigtog, og vi kom i en temmelig skrap diskussion. Jeg truede ham med at melde ham på generalkommandanturen, hvis han ikke lod mig køre. Det hjalp. Han sagde, at jeg kunne køre ned langs Rhinen og gennem Bayern og denne vej til Wien. Turen ned langs Rhinen var interessant. Det gik videre over Nürnberg, Regensburg og Passau, hvor jeg passerede den østrigske grænse.

I toget til Regensburg traf jeg en østrigsk underofficer, som var godt kendt i Pola. Han gav mig mange gode oplysninger. Under togets ophold i Regensburg var vi inde på stationen

for at drikke øl sammen, men så var det også (78) slut med mine penge. Nu havde jeg kun Passau tilbage, hvor jeg kunne håbe at få nogle penge, før jeg forlod Tyskland. Da toget kom til Passau, gik jeg straks hen til banegårdskommandanten. Kommandanten, en major, så lidt mistroisk på mig, da jeg forklarede ham, at jeg var sendt af sted uden penge. Han ville se mine ladebeviser, og disse var i bedste orden, men penge kunne han ikke give mig. Jeg gentog, at jeg nu skulle rejse i Østrig og ikke kunne klare mig uden penge, men det hjalp ikke. Jeg fik mit gods over i det østrigske tog og kørte mod Wien, som jeg nåede ved midnatstid. Her meldte jeg mig straks hos den tyske banegårdskommandant og fik anvist logi for natten i en bygning, hvor tyske soldater på rejse til Balkan overnattede.

Det var godt at få en hel nats søvn. Jeg havde da rejst i tre dage. Til morgenmad fik vi en kop te og et stykke tørt brød. Det gjorde ikke så meget. Jeg havde selv proviant endnu. Nu skulle jeg finde det tyske gesandtskab, som lå i Metternichgasse. Der skulle jeg have gennemrejsetilladelse. Først gik jeg hen på banegården for at se, hvordan mit gods havde det. Jeg fik at vide, at jeg skulle betale fyrre østrigske kroner for at få mit gods ekspederet fra vestbanegården til sydbanegården. Jeg havde ikke een. Jeg gik så hen på gesandtskabet og meldte mig hos portieren. Gesandten, en grev Wedel, var optaget. Jeg underholdt mig med portieren, til jeg kunne få foretræde. Herunder kom grevinden og hendes selskabsdame forbi. Hun spurgte, hvad jeg var for en landsmand, og hvor jeg skulle hen. Jeg svarede, at jeg var nordslesviger og skulle til Pola. Hun spurgte, om jeg ikke havde lyst til at være med til en soldateraften, før jeg skulle af sted. Der skulle være underholdning af forskellig art.

Imidlertid var det bleven min tur til at komme ind til gesandten. Jeg foreviste mine papirer og bad om gennemrejsetilladelse, som jeg også fik. Så anmodede jeg om at få udbetalt fyrre østrigske kroner til omeksperering af mit gods. Nu blev sagen straks mere alvorlig. Han spurgte, hvor han igen skulle få pengene. Jeg vidste ikke andet råd end at opgive mit kompagni. Han kunne jo nok indse, at (79) fik jeg ingen penge, var jeg nødt til at blive i Wien. Jeg fik pengene og gik tilbage til banegården for at få mit gods kørt til sydbanegården. En lastbil udførte transporten for 25 kroner. Jeg havde nu penge på lommen igen og kunne se temmelig lyst på sagen. Godset ekspederedes til Pola. Toget skulle først afgå om aftenen, og jeg gik ud for at se på byen.

Wien er en by med mange seværdigheder. Blandt andet fik jeg af en herre forevist Hofburg. Det er en kolossal bygning fra middelalderen, og den benyttedes af kejser Franz Josef som vinterresidens. Stefanskirken var også værd at se på. Imidlertid var det blevet hen imod aften, og jeg gik til Røde Kors for at få noget aftensmad. Omkring klokken atten gik jeg hen på gesandtskabet til soldateraften. Det var et meget fint lokale, hvor nogle damer og herrer sang og læste op. Til afslutning blev vi beværtede med en kop te og et par småkager og en cigar. Nu var tiden også så langt fremskreden, at jeg skulle til banegården for at komme med toget til Pola. Toget gik klokken enogtyve.

Vi kørte over Wiener Neustadt til Bruck an der Mur, hvortil vi ankom ved daggry. Derfra til Devasa, hvor banen forgrener sig til Triest og Pola. Det var oppe i bjergene. Fra toget havde man en storslået udsigt til de sneklædte Alper. Da toget standsede i Devasa, fik jeg selskab af tre andre transportører. Vi blev enige om, at vi ville ud at se byen. Jeg gik hen til godsvognen for at se til mit gods, men det var der ikke. Vognen var koblet fra et stykke længere tilbage, men den skulle nok komme frem. Nå, by var der ikke meget af heroppe. Der var nøgne fjelde og dertil bidende koldt. Vi tog ind på en kro for at få lidt varme. Endelig kom toget, og så gik det mod Pola. Vi kom fra bjergenes kulde og ned, hvor palmerne gror. Mit gods var endnu ikke kommet. Jeg og en anden, der også savnede sit gods, blev

enige om at blive sammen. Nu kom de oplysninger, som jeg havde fået af den østrigske underofficer mig vældig til gode. Skønt det var mørkt, fandt vi uden større besvær ud til Olivenøen. Vi blev godt modtaget af de tyske arbejdere. Vi fik en god aftensmad og soveplads for natten. Før vi (80) meldte os på kontoret, ville vi først ned på banegården for at se, om vort gods var kommet. Mit gods var der. Jeg gik op på kontoret og meldte mig. Nogle skumle, koparrede fyre gik med ned for at hente godset. Jeg stolede ikke rigtig på disse herrer og fulgte derfor hele tiden i hælene på dem, indtil vi var tilbage på kontoret. Alt fandtes i bedste orden.

Jeg kunne nu hvile mig et par dage, for tre dage senere skulle jeg bringe en transport ned til Cattarro i Montenegro til en østrigsk torpedobåd. Det var jeg godt indforstået med, for så kunne jeg blive noget længere borte fra Kiel. Jeg skulle dog søge et andet logi, blive lægeundersøgt og afluset. Jeg gik ud på en hulk. Det er et afrigget krigsskib, der bruges som kaserneskib. Her fik jeg udleveret spisegrejer, et håndtørklæde og en hængekøje. Jeg skulle stå op og gå til køjs sammen med de østrigske marinesoldater samt overholde spisetiderne. Jeg skulle betale tre kroner om dagen for forplejningen. Det værste var, at de talte slavonisk, så jeg kunne ikke forstå dem. Maden var ellers ret god. Lægeundersøgelsen forløb godt. Jeg fejlede ikke noget, og lus havde jeg heller ikke. Jeg gik og drev rundt i omegnen. Pola var jo Østrigs største flådehavn, så der var meget militær i byen. Selve byen så ud til at være gammel, og husene var gennemgående bygget i italiensk stil. – Dagen gik jo ret hurtigt.

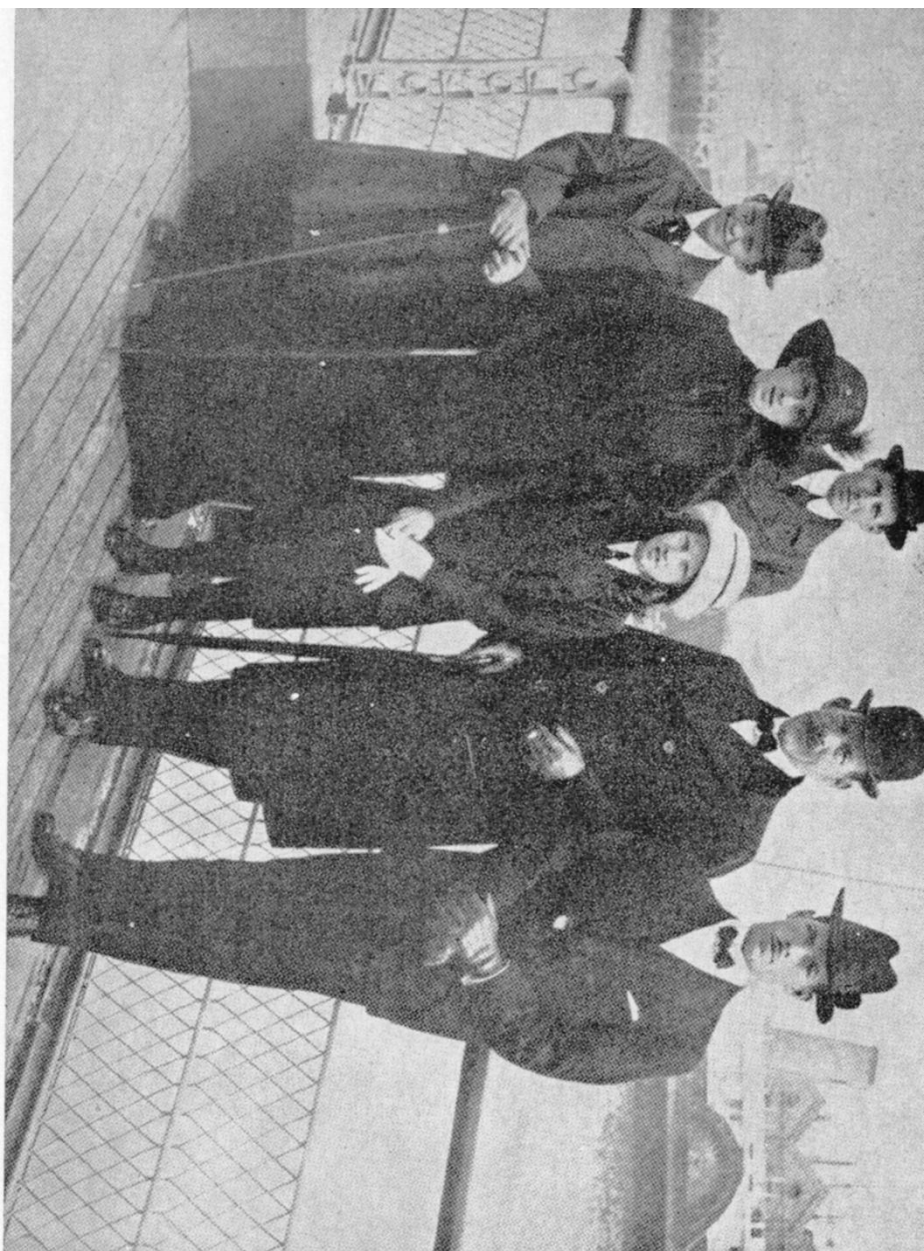
Jeg gik ned på kontoret for at høre, hvornår jeg skulle rejse, men fik den besked, at jeg ikke kom af sted, da der var kommet en underofficer, som havde taget transporten med til Cattarro. Jeg skulle dog have en anden transport med over Wien og Berlin tilbage til Kiel og kunne rejse om to dage.

Dagen efter gik jeg op til intendanten for at få mine regnskaber i orden. Jeg fik de fyrrer kroner, som jeg havde fået hos gesandten i Wien og yderligere fyrrer kroner til at klare mig med, når det samme skulle gentage sig i Wien. Jeg fik også forplejningspenge, som jeg skulle betale med om bord. Godset bragte jeg ned på banegården og kunne så tiltræde hjemrejsen.

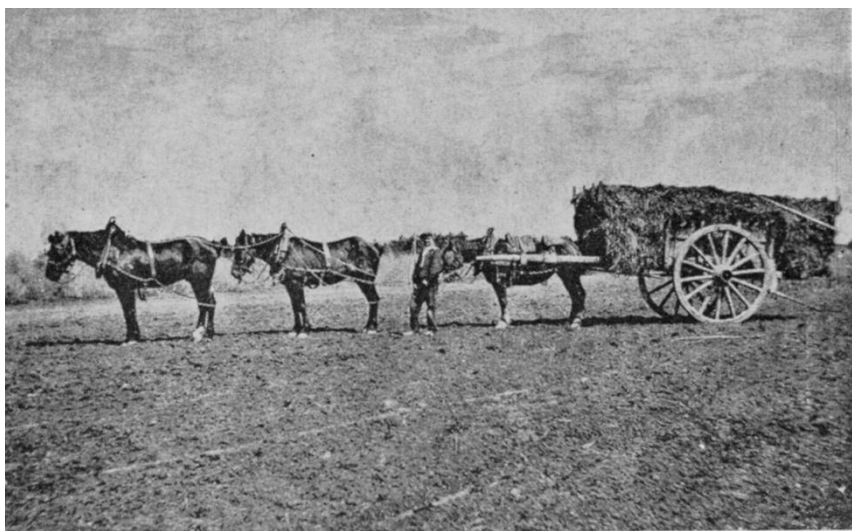
I toget traf jeg en feldwebel og en underofficer, som (81) skulle hjem på orlov. Feldwebelen, der ikke havde været hjemme i lang tid, ville, når vi kom til Wien, give en middag. Næste dag ved middagstid gik vi alle tre op på et hotel og indtog middagen. Derefter gik vi en tur i Prateren, et forlystelsessted. Ved midnatstid rejste vi fra Wien, og turen gik nu over Prag til Berlin, hvor jeg ankom en søndag morgen. Mine rejsefæller havde jeg sagt farvel til undervejs.

Da det var søndag, kunne jeg ikke få mit gods ekspederet til Lehrter banegård. Jeg måtte blive søndagen over i Berlin og gik op på Røde Kors for at få noget at spise. Om natten sov jeg hos Røde Kors, og mandag morgen fortsatte jeg mod Kiel. Da regnskabet blev gjort op, havde jeg et overskud på 36 mark, slet ikke dårligt for en menig soldat.

Chr. Nielsen, Toftum, Rømø.

Det græske kongepar under første verdenskrig

Fransk køretøj

Barrikade i Gorizia

Fra østfronten til Berlin

(82) Det var omkring juletid i 1914. Vi lå på østfronten, og jeg havde fået en bestilling som oppasser hos vor løjtnant, von Helmholt hed han. Løjtnanten gik dog hen og blev syg, og lægerne beordrede ham tilbage til Tyskland. Da han fortalte mig det, spurgte jeg, om jeg kunne komme med. »Naturligvis«, svarede han, »gå du hen til sanitetskompagniet efter min baggage, få derefter fat i en vogn og en kusk og kør til banegården. Der kan du vente på mig.«

Jeg gjorde, som han sagde, men da jeg ikke kunne få øje på ham nogetsteds på banegården, spurgte jeg stationsforstanderen, om han havde set noget til løjtnanten. Det havde han ikke, og da han så efter i sine navnefortegnelser, oplyste han, at løjtnanten ikke stod opført blandt dem, der kunne komme med toget. Det kunne jeg selv altså heller ikke. Her var gode råd dyre. Jeg spurgte stationsforstanderen, om jeg kunne få lov til at drage af sted med hans baggage. »Du er vel blevet tosset«, sagde han. Det var jeg nu ikke. – Der afgik ikke tog til bestemte tider, kun når der var samlet et tilstrækkeligt antal sårede, og de indfandt sig efterhånden i løbet af aftenen og natten. De samledes i ventesalen, og der gik også jeg ind. Næste dags morgen klokken halvni tog jeg allerede plads i en kupe i toget, men først om eftermiddagen satte toget sig i bevægelse.

Vi nåede Königsberg. Her kom konduktøren gennem toget og ville se billetten. »Jeg er på vej med officersbagage, som jeg skal aflevere i Berlin«, sagde jeg. – »Den er i orden«, svarede han, og så udstedte han en billet til mig til Danzig. Det var vort regiments garnisonsby.

Da jeg stod ud af toget i Danzig, stod bataljonschefens oppasser på perronen. Jeg spurgte ham, om (83) bataljonschefen, Führ hed han, var i nærheden. Det var han ikke, og vi to fulgtes da ad til kasernen, hvor jeg opsøgte chefen for at få at vide, om han kendte løjtnantens adresse i Berlin. Det gjorde han ikke; men i det samme trådte en dame ind i hans kontor, og da hun hørte, hvad det drejede sig om, sagde hun, at hun i hvert fald vidste, hvor løjtnantens søster boede. Søsteren var gift med en fabrikant. Herefter udstedte bataljonschefen en billet til mig, og samme aften var jeg i hovedstaden.

Med sporgvognen kom jeg til den rigtige adresse, og da jeg ringede på, blev døren åbnet af en dame; men da hun så, at det kun var en soldat, og oven i købet i en lurvet uniform, ville hun smække døren i igen. Jeg fik lige tid til at spørge, om løjtnant von Helmholt boede her. »Han er da i felten«, svarede damen. Jeg forklarede da, at jeg var hans oppasser, at løjtnanten var sygemeldt, at han skulle til behandling i Berlin, og at jeg var her med hans baggage. – Da blev døren igen åbnet. Det gik endda hurtigt. Jeg blev hjertelig budt indenfor og blev beværtet med udsøgt aftensmad og allehånde drikkevarer samt fine cigarer. Bagefter sendte hun mig hen på en kaserne, hvor jeg kunne overnatte. »Kom igen i morgen«, sagde hun, »så skal vi nok få opklaret, hvor løjtnanten opholder sig«. – Jeg var dog klar over, at løjtnanten først ville være rask, før han opsøgte sin søster.

Da jeg næste morgen ville forlade kasernen, blev jeg meget overrasket, for det viste sig, at vagtposten var en af mine gode bekendte derhjemme fra. Det var Peter Nielsen fra Revsømark, i mange år formand for Landbrugernes Sammenslutning. I drengeårene havde vi ofte leget sammen, og vi havde under vort uventede møde meget at tale om. Jeg gik i hele otte dage trofast hen til fruene for at høre, om de vidste noget om løjtnanten, men trods tele-

grammer, som de havde sendt til Danzig, Breslau og mange andre steder, var deres, eftersøgning forgæves. For min skyld kunne de godt fortsætte endnu i lang tid med at opspore ham, for jeg havde rigeligt med penge, og Peter Nielsen og jeg havde endnu meget, vi skulle drøfte.

(84) Omsider slap dog pengene op, og jeg tog til forstærkningsbataljonen i Marienborg. Jeg blev straks indlemmet i et vagthold, men efter otte dages forløb gik det atter til fronten mod øst; men da havde jeg også drevet den af i fire uger. Først efter henved tre måneders forløb dukkede løjtnanten op. Han var i fuld vigør og spurgte, hvorfor jeg ikke var blevet i Berlin. Han var ankommet to dage efter min bortrejse, sagde han, men - det var nok en skrøne. -

»Vil du atter være oppasser hos mig?« spurgte han. Det ville jeg såmænd gerne, men som sådan havde jeg allerede en stilling hos en overløjtnant, sagde jeg til ham. Men - det var også en skrøne. -

En nat, da jeg stod vagt ved vort feltkøkken, dukkede han pludselig op i følgeskab med en ganske ung oppasser. Jeg opfattede, at han ville ud i stillingen, ud til bataljonschefen, for han havde været adjutant hos ham. Da jeg genkendte ham på røsten, sagde jeg til mig selv: »Nu må du hellere se at fordufte og lade ham passere!« I en fart altså ind i vagtlokalet. Da jeg dristede mig udenfor igen efter små ti minutters forløb, trådte løjtnanten frem. Han havde været indenfor hos feltwebelen. I det samme blev jeg anråbt af vagtposten. Jeg svarede: »Her!« - Det skulle jeg have været lidt varsom med, for nu genkendte løjtnanten mig på røsten. Han kom hen til mig. »Nå«, sagde han, »er dette her virkelig bedre end at være oppasser hos mig?« - »Ja, jeg har det storartet her«, svarede jeg. Han så for resten meget komisk ud, iført et par ridebenklæder, et par små sko, en lædervest prydet med jernkorset, og i hånden en flaske cognac. Den havde han smagt på, så han var rigtig i vælten.

Efter en kort betænkningstid så han på mig og sagde så: »Hør, du kan gå med mig ud i stillingen, ud til bataljonschefen«. - »Det kan jeg ikke«, svarede jeg, »for jeg er på vagt her og kan ikke forlade min post!« - »Nå«, sagde han, »det ansvar påtager jeg mig«. Jeg gik altså med ham, den unge oppasser også. Det varede dog ikke længe, før russerne lod høre fra sig. Den unge tjener, der aldrig før havde været ude i stillingen, blev pludselig ængstelig - og (85) dårlig, men vi fortsatte dog. Løjtnanten holdt sin cognacflaske i vejret og råbte: »Dersom russerne rammer min flaske med en kugle, ville jeg blive forfærdelig ked af det!« - Det gjorde de nu ikke. Vi nåede langt om længe frem til bataljonschefen, der var løjtnantens gode ven. De to delte flaskens indhold, og den unge tjener og jeg kunne gå tilbage igen.

Laurids Iversen, Skodborg.

Lidt om den kolde krig før 1914

(86) Efter Marokkokrisen i 1911, da Tyskland mod franske afståelser i Congo anerkendte Frankrigs overherredømme i Marokko, øgede landene deres krigsberedskab meget væsentligt, Tyskland ved en lov af 1912, Østrig fulgte straks efter og Frankrig indførte treårig værnepligt.

Den politiske aktivitet var stor. Tyskland, Østrig og Italien var sluttet sammen i et forbund, kaldet »Tripelalliancen«. Frankrig, England og Rusland havde også en gensidig aftale, noget mere løst, kaldet »Ententen«, der betyder forståelse. Denne forståelse holdt dog bedre end Tripelalliancen, da krigen kom, idet Italien ret hurtigt erklærede sig neutral for senere at gå imod Tyskland og Østrig.

I Tyskland var der ret udbredt utilfredshed med, at den tyske generalstab havde frarådet at tage krigen i 1911. Men generalstab en mente ikke, at Tyskland var godt nok rustet til at tage krig på to fronter. Den regnede med, at Rusland ikke ville svigte Frankrig.

I april 1912 holdt H. P. Hanssen et foredrag i Øster Lindet forsamlingshus, hvor han fortalte om sit arbejde i Berlin, og nævnte herunder, at der var indleveret et lovforslag til rigsdagen om en betydelig oprustning af den stående tyske arme.

H. P. Hanssen overnattede på Fuglsiggård hos Kr. Fink, hvor vi dagen efter var nogle få indbudte til frokost for at drøfte nogle fortrolige forhold. Herunder kom vi også ind på oprustningsforslaget, der var indgivet til rigsdagen, men ikke offentliggjort. H. P. Hanssen var noget lukket overfor at fortælle om enkelthederne. Derfor sagde jeg: »Dette lovforslag skal nok være omtrent det samme, som det (87) cirkulære, der af den tyske generalstab blev sendt til garnisonernes forskellige troppeafdelinger efter marokkokrisen i 1911«.

Dette cirkulære var nærmest en undskyldning fra generalstaben. men også en begrundelse hvorfor generalstaben havde frarådet regeringen at tage krigen i 1911. I cirkulæret blev der gjort rede for, hvad generalstaben fandt nødvendigt, for at Tyskland kunne tage krigen. Her nævnte jeg, hvad generalstaben forlangte af oprustning. Dengang huskede jeg enkelthederne, det gør jeg ikke mere, men her i store træk. Generalstaben forlangte to hele armekorps med alt tilbehør, en ved vestgrænsen og en ved østgrænsen, desuden de formationer opfyldt, som ikke var fuldtallige, nogle specialafdelinger skulle øges meget. Men det, der blev fremhævet mest, var mangel på feltartilleri, idet Frankrig havde et meget stærkt artilleri, måske stærkere end det tyske.

Da jeg fortalte dette, sad H. P. Hanssen noget urolig, og da jeg sluttede, blev han helt heftig og udrød skarpt: »Hvor ved du det fra?« Jeg fortalte, hvordan jeg havde haft lejlighed til at læse cirkulæret. Det var af bataljonen udleveret til min løjtnant, efter at vi var kommet tilbage til garnisonen fra Berlin, hvor løjtnanten havde haft et kursus på officersturnanstalten. Cirkulæret lå frit fremme i løjtnantens stue, og så læste jeg det. »At de ikke passer bedre på sådanne skrivelser!« udrød H. P. Hanssen. Derefter fortalte H. P. Hanssen ret indgående om den utilfredshed, der kom til orde i rigsdagen, fordi regeringen ikke havde taget krigen. Det var uværdigt og et svaghestegn at gå uden om krigen efter at have blandet sig så meget i Marokkoaffæren, så der var sendt en kanonbåd til Agadir. I korridorerne på rigsdagen havde det utvivlsomt svirret med tale om, hvad der kunne være tjent på forskellige ting, hvis krigen var kommet. »Der kunne da være tjent på korn«, sagde det store landbrug. »Det ville blive dyrere«, sagde industrien, »og aktierne ville stige under en krig«.

»Efter det, der her er fortalte, sagde H. P. Hanssen, »kan (88) jeg kun tilføje: Når der opstår en krise som Marokkokrisen. så har vi krigen«. Med dette kendskab til stemningen i 1911 stod det mig klart, da vi nåede et godt stykke hen i juli 1914, at det bar mod krigen.

Vi stod i travlt arbejde med ombygning og udvidelse af stalden samt bygning af en ajle-beholder. Jeg skyndte stærkt på for at nå så meget som muligt.

Som formand for sogneværnet havde jeg en aftale med sogneværnets kasserer, Peter Bojsen, Møjbøl. Landeværnet før krigen 1914 bestod af sogneværn. Onsdag den 29. juli kørte min kone og jeg derved, som aftalt. Da vi havde ordnet sogneværnets anliggender, kom samtalen ganske af sig selv ind på de truende forhold på den storpolitiske front. Herunder kom jeg ret snart til at sige: »Ja, jeg tror, vi får krig«. Peter Bojsen rejste sig, gik et par skridt og udbrød: »Jeg vil ikke med - jeg kan ikke tænke mig at gå i krig med tyskerne og kæmpe for dem - nej, jeg kan ikke!«

Da Peter Bojsen var faldet lidt til ro, sagde jeg: »Trods det, at jeg er en del årgange yngre og ved, at mine årgange kommer først med, så ser jeg dog sådan på det, at det er vor pligt at gå med, ikke over for Tyskland, men over for os selv og over for Danmark, og hvordan ellers efter krigen?«

»Tror du, tyskerne vinder en krigs, sagde Peter Bojsen. »Nej, det tror jeg ikke, men jeg ved det ikke. Jeg har hørt unge tyske officerer diskutere dette spørgsmål i Berlin under Marokkokrisen i 1911. Der var mange af disse unge officerer, der mente, at det afhang af Italien. »Kan vi stole på Italien?« var der en overløjtnant, der sagde, og ingen af de andre sagde god for Italien. Men hvad så hvis Tyskland vinder, hvordan vil det så se ud her?«

»Så bliver det ikke til at være her alligevel«, svarede Peter Bojsen! Jeg indrømmede, at det ikke ville blive godt at være her. »Men alligevel mener jeg, at det er vor pligt at gå med for i alle tilfælde ikke at forspilde vor ret til at være her. Også hensynet til Danmark, det ville sikkert være en kærkommen lejlighed for mange tyskere, hvis vi (89) ville give dem en grund til at overfalde Danmark. Og lige meget hvordan en krig ender, kan det aldrig være godt for os med et af krig hærget Danmark. Og hvad med vores familie, tror du ikke, de ville komme ud for store ubehageligheder? Nej, vi har i tilfælde af krig et stort og tungt ansvar, som vi selv skal bære, ingen kan lette os det. Når krigen kommer, møder jeg, hvor jeg skal, og det gør de fleste sikkert «.

Torsdag den 30. juli kom der feriegæster fra Danmark. Der blev talt mindst muligt om krigsfaren, for ikke at ødelægge feriestemningen. Det var lidt svært for min kone og mig at holde masken, men det gik nogenlunde. Dagen derpå tilbød jeg feriegæsterne at køre en tur til Rødning. Et spand unge heste var løbet løbsk, en af karlene måtte på sygehuset. Jeg mente, de unge heste kunne have godt af en god travetur foran charabancen. I Rødning var al udbetaling fra pengeinstitutterne forbudt, reserveofficererne i marinen var indkaldt. Før vi tog fra Rødning, kom kejserens ordre »Allerhöchste Kriegsgefahr« (allerhøjeste krigsfare). Dermed overtog den kommanderende general i Altona al offentlig magt og myndighed.

Da vi kom hjem og fortalte det, besvimele den ene af pigerne. Hun var forlovet og vidste, at hendes, forlovede skulle møde en af de første mobiliseringsdage. Efter dette optrin var vi meget tilbageholdende med at tale om krigen.

Den 1. august, en lørdag, arbejdede jeg i ungkvægstalden hele dagen for at få alle mål til de nye bokse og båse afsat, før krigen kom. Vi ventede spændt på, om mobiliseringsordren ville komme den dag. Vore feriegæster tog min broder, Jørgen, sig af; han havde lige fået

sin eksamen som landbrugskandidat og holdt selv ferie. Om eftermiddagen var de taget til Møjbøl, og det var blevet lidt sent, før de kom tilbage. Vi sad nu ved aftensmaden, havde kun lige begyndt.

Da begyndte kirkeklokkerne at ringe, ikke blidt kaldende, men det var, som man gennem klangen kunne høre klokkerens fortvivlede sindsstemning. Og for vi andre, ja, jeg (90) ved ikke, hvad de andre følte; der blev stilhed i stuen, da jeg sagde: »Så har vi krigen, nu er det alvor«. For mig var det, som hørte jeg min egen begravelsesringning. (Jeg har siden ikke kunnet forlige mig med kirkeklokkeringning om aftenen, og kan det stadigvæk ikke efter over 50 år.)

Efter nogen tids trykkende stilhed sagde min broder: »Ja, vi må nu heller ikke se for mørkt på det; vi skal også, som en mand sagde i Rødding, se stort på det, måske kan krigen give stødet til, at vi kommer tilbage til Danmark igen«. (Det var direktør Callø, der havde sagt det dagen i forvejen.)

Jeg var i dette øjeblik ikke i stand til at tænke stort. Mine tanker drejede sig kun om, hvad krigen betød for mig rent personligt, og hvad det betød for mine nærmeste omgivelser. Appetitten havde helt forladt selskabet, og det meste af maden blev båret ud igen.

Feriegæsterne fra Danmark gjorde sig nu færdige til at tage afsked og rejse nordpå. Pigen, der besvimele dagen før, var igen faldet i afmagt. Vi fik fat i den eneste bil, der var til udlejning, for at køre hende til hendes hjem.

Endnu før feriegæsterne og pigen var taget af sted, kom kommuneforstanderens bud med mobiliseringsordren. »Jeg bryder mig ikke om at læse den«, sagde jeg til budet. »Der står i mit militærpas, at jeg skal møde 3. mobiliseringsdag, passer det ikke?« - »Jo, det passer«, sagde han, »klokken 10 formiddag«. - »Ja, det står der også i mit pas, det bliver på min 27 -års fødselsdag, så jeg glemmer det nok ikke«.

Endnu før budet var gået, kom der en flok unge mennesker. Jeg gik ud til dem på gårdspladsen. En ung mand, sadelmagersvend, kom hen imod mig og sagde: »Ja, vi er kommet herved for at sige farvel til dig, og tak for det, du har været for os unge, især tak fra os, der har været med ved fodbold og gymnastik. Vi håber og ønsker at få dig sund og rask tilbage fra det, du nu skal være med til, så vi kan fortsætte det, der nu bliver afbrudt«.

Han gav mig hånden, og alle de andre gjorde det samme. Straks kunne jeg ikke få noget sagt, men da håndtrykkene (91) var overstået, kunne jeg bedre: »Jeg siger jer mange tak, fordi I kom herud, tak for jeres gode ønsker for mig; men det, vi nu skal med til, vil kræve meget, og jeg vil være taknemlig, hvis jeg slipper med at miste et af mine lemmer og så ellers kommer sund og rask hjem. Højere tør jeg ikke sætte mine forhåbninger i øjeblikket«.

Jeg havde knap fået det sagt, før en ung mand greb mig i hånden, idet han sagde: »Nej, nej, det må du ikke sige, det forbyde Gud, og han vil også beskytte dig. Du skal komme hjem til os igen, som du er, vi kan ikke undvære dig, vi vil bede til Vorherre, at du må komme sund og rask tilbage, som du er«. Den unge mands øjne var blanke, der faldt en tåre på vore hænder. I denne stemning gav jeg de unge gymnaster og fodboldspillere hånden til det sidste farvel, før jeg tog af sted i krigen.

Jeg tror nok, at det er den tak fra de unge mennesker, der har rørt mig dybest, dybt grebet, som vi var af situationens alvor. Før de unge steg på cyklen, vendte de sig om og sagde: »På gensyn!«

Det var nu så langt hen på aftenen, at det var over den almindelige sengetid. Min kone og jeg havde talt meget lidt sammen, siden mobiliseringsordren kom. Først nu, da de andre på gården gik til ro, eller var rejst til deres hjem, blev vi endelig ene.

Lysten til at gå i seng var ikke til stede, vi følte begge, så stærkt som mennesker, der holder af hinanden, kan føle det, trangen til at være ene, men ikke sove sammen, nej, være vågen sammen. Ja, det var, som bruste det gennem vort sind. Kunne vi blot holde os vågen og være sammen hele den korte tid, før jeg skulle væk. Det at sove stjal kun af den kostbare tid.

Som efter en fælles indskydelse, gik vi ad vejen over mod skoven, ikke blot med hinanden under armen, nej, som to, der knuger sig til hinanden for aldrig mere at slippe, komme hvad der vil. Det kneb med samtalen, vi følte begge den indre bevægelse for stærkt til at kunne tale ud om det. Aftenen var rolig og stille, en rigtig dejlig, mild og fredelig sommeraften. Men det var, som om denne (92) mildhed og fredelighed fra naturens side kom i konflikt med det, der stod for. Åh, hvorfor dog denne, andagtsfulde skønhed og fred i naturen, når jeg dog snart - nej, tanken kunne ikke tænkes til ende.

Vi gik langsomt videre hen ad markvejen, på den ene side stod kornet kraftigt med tunge, bøjede aks, snart færdigt til at høste. Noget længere henne, på den modsatte side af vejen, lå kørne og ungkvæget og tyggede drøv, et par af hestene gik endnu og græssede. Alt var fred og ro omkring os, naturen, kornet, hestene, kørne, og om få dage skulle jeg rives ud af denne skønne landlige fred, Og så -? Vi var nået hen til det første levende hegn. Inde på den anden side stod de godt fire hektar havre til fremavl. »Det er det kønneste stykke havre, jeg har set«, sagde konsulenten, da han var for at kontrollere det, og nu kunne jeg ikke være med til at høste det. Her brast det for mig, her vældede det på en gang ind over mig. Denne havre ville jeg aldrig se mere, og hvor meget ville jeg se igen af det, der var på gården, hvis det skulle forundes mig at komme tilbage. Og hvad med vor to måneder gamle dreng? Skulle han opleve at se sin far mere? Her, ved det første levende hegn på skovvejens højre side, med min kone fast knuget til mig, oplevede jeg en ung mands farvel til alt det, der stod for mig som livets, gerning, opgave og håb, og til alt og alle, der var mig kære. »Lad os vende om, jeg kan ikke mere«, sagde jeg. Langsomt gik vi tilbage til gården.

Hjemme lå vor lille dreng og sov trygt og roligt, intetanende om verdensfredens forstyrrelse.

Vi gik til sengs, dagen var til ende.

- - -

Den første mobiliseringsdag faldt på en søndag. Det var den 2. august 1914. Landstormen, 40-45 år og landeværnet af andet opbud, fra 40 og ned til ca. 34 år. Disse årgange blev til at begynde med sat til vagttjeneste, grænse- og kystbevogtning. Men snart blev der dannet landeværnsregimenter til fronten. Anden mobiliseringsdag stillede landeværnet af første opbud. Det var dem, der havde været hjemme fra aktiv tjeneste mellem 5-10 år. Disse kom til (93) at danne hovedstammen i reserveregimenterne. De fem andre årgange der kaldtes reservister, blev blandet med det mandskab, der lå inde til aktiv tjeneste. Herved blev regimenterne sat op til krigsstyrke, 250 mand i hvert kompagni. De, der blev tilovers, kom til nydannede regimenter eller til reserveregimenter.

Min kone og jeg havde nu mere tid til at tale sammen. Jeg sad dog lidt ved skrivebordet, for der var jo en hel del, der skulle ordnes og andet, jeg gerne ville have nedskrevet. Kristine skulle også sættes ind i forskellige forhold, nu da jeg skulle væk. Dagen var rolig, ingen gæster.

Den næste dag besøgte vor nabo, Peter Lund, os på vej hjem fra Øster Lindet. Han sagde: »Jeg henter dig i morgen. Det er lettere at sige farvel til vore koner hjemme end ved toget, jeg skal i hvert fald ikke have min kone med til toget«, Om eftermiddagen ville jeg

gerne have selvbinderen gjort færdig til høstning, men nåede ikke så vidt, da der kom et køretøj ind på gårdspladsen. Det var Hans Schmidt og hans kone, Margrethe. Nå, vi fik spændt fra og gik ind, for vi skulle jo da have kaffe, skønt vi havde fået det en gang siden middag. Hans Schmidt var noget tavs i forhold til, hvad han plejede at være. Da vi var kommet ind i stuen, var det Margrethe, der først tog ordet. »Ja, vi kom herved, for Hans var nede på banegården for at sige farvel til dem, der skulle med tre toget. Da han kom hjem, var han urolig og helt ude af sig selv, så sagde jeg til ham: Gå ud og spænd for, så kører vi ned til Peter og Kristine, de skal nok være i balance, og så bliver du nok rolig igen«.

»Det er rigtigt nok, at jeg var blevet urolig«, sagde Hans Schmidt, »jeg var nede for at sige farvel til Emil Mygind; han var nødt til at rejse i dag for at kunne stille på kasernen i Berlin i morgen. Tinne (hans kone) var helt ulykkelig, og det var der også andre, der var. Men så stod der nogle og talte om krigen. Marcus Kjær skældte ud på Rusland, der var skyld i krigen. Hans Schmidt havde da sagt: »Det er nu ikke blot Rusland, der er skyld i krigen, der er også andre, der har skyld«. Marcus Kjær, der var både stations- og kommune-forstander, havde da sagt: »Pas (94) du hellere på, hvad du siger, ellers skal jeg snart sørge for dig«. - »Det overraskede mig, det slog mig helt ud«, sagde Hans Schmidt, »er vi da nået så vidt, at sognebørn nu kan være sådan overfor hinanden? Vi har da handlet med Marcus Kjær, han har da fået alle vore svin«, fortsatte Hans Schmidt.

Vi talte derefter om mere beroligende forhold, men ikke ret længe, så kom vi ind på krigen igen, men mest om, hvor den eller den skulle møde.

Hen imod aften kom far og min søster Line for at sige farvel til mig. Vi fik lavet et par fotografier; desværre var det lovligt mørkt til fotografering.

Natten mellem 3. og 4. august blev ret søvnløs, for der var så meget Kristine og jeg kom til at drøfte, så det varede længe, før vi faldt i søvn, og vi vågnede tidligt.

Dagen derpå, den 4. august, kom Peter Lund kørende. En karl var kusk. Han tog mig med, og vi kørte sådan, at vi lige kunne nå syvtoget. Toget kom præcist, men det kørte videre, da alt allerede var optaget. Togføreren råbte: »Det skal I ikke være kede af, der kommer snart et andet tog«.

Det varede ca. 15 minutter, før det næste tog kom. Nu var vi sammen med folk, der var under samme skæbne. Der blev hilst på bekendte, på dem vi havde været sammen med i aktiv tjeneste, og andre. Hvordan med humøret? Selvfølgelig var der nogle, der havde, ja, skal vi kalde det galgenhumør, men det var meget få, stemningen var rolig. Da vi nærmede os Vojens, var der nogle, der gik rundt og spurgte: »Hvordan har du det med Jesus?« Mange svarede ikke, nogle svarede: »Det kommer ikke dig ved, det skal jeg nok selv passe!« For mig lød disse henvendelser ret pågående, ja, til tider frække. Vi var jo i samme situation, vi vidste, at mange af os skulle dø i løbet af forholdsvis kort tid; men hvem? Alle havde sikkert gjort op med sig selv og ønskede ikke disse nærgående spørgsmål.

Vi nåede Haderslev i god tid. De fleste af dem, jeg var sammen med fra Øster Lindet, gik straks hen til en barber og fik håret klippet med maskine, så kort som muligt. Vi (95) mente, det var bedst mod lus. Derefter gik vi hen og fik kaffe, for appetitten ved morgenkaffen havde været ringe. Så var tiden inde til at stille på kasernen.

Da vi kom op på kasernen, blev vi vist over i eksercerhuset. Her var der vagt ved døren, så vi måtte forevise militærpasset for at komme ind. Der blev dog hurtigt så stor tilstrømning, at det blev opgivet. Grunden til denne vagttjeneste var, at der i eksercerhuset var anbragt nogle civile fanger. Militærkommandoen havde arresteret en række danske mænd og nogle kvinder, så de få arrestlokaler, de havde, blev hurtigt overfyldte. Her i eksercerhuset

var bl.a. nogle fiskere fra Aarø og forpagter Evald fra Nybølgaard ved Gram. Da vi kendte Evald, gav vi os i snak med ham, men det måtte vi naturligvis ikke, og da det nu ikke lod sig gøre at holde os borte fra Evald, blev denne gennet hen i et hjørne i eksercerhusets baggrund, det samme skete med fiskerne.

Snart efter kom der befalingsmænd. Vore navne blev råbt op, og vi måtte så selv bestemme, hvilket kompagni vi ville tilhøre, 5., 6., 7. eller 8. kompagni. Vi fra Øster Lindet, der ønskede at blive sammen, havde bestemt os for 7. kompagni.

De fire kompagnier var 2. bataljon af infanteriregimentet nr. 84, med tilnavnet von Mannstein. det var general von Mannstein, der ledede overgangen til Als i 1864. Lidt mærkeligt at tænke på, at 50 år senere blev dette regiments 2. bataljon gjort krigsstærkt med fem årgange af reserven fra Haderslev amt, helt overvejende dansksindede mænd og så godt som fuldstændigt dansktalende, og disse skulle nu sættes ind mod Frankrig, det Frankrig, hvis kejser i 1866 fik § 5 indført ved freden i Prag til fordel for de nordlige danske distrikter af Sønderjylland. Vi skulle altså kæmpe mod vore egne interesser. En hård skæbne, men pligten mod herbergstaten blev fulgt, det modsatte ville sikkert være blevet en katastrofe.

Så snart fordelingen på kompagnierne var færdig, begyndte iklædningen, hvorefter vi fik middagsmad. Resten af eftermiddagen gik med tilpasning af udrustningen og endte (96) med appel. Om aftenen gik Peter Bjørnshauge og jeg om til min broder Hans, der boede på St. Klingbjerg. I stuens sofa sad Anton Lønholm, der havde tjent hos os fra 1. maj 1913 til 1. maj 1914. Anton ville derefter rejse ud for at se lidt mere af verden. Han var nået ned til Tyrol, hvorfra han lige var nået til Haderslev. Anton læste meget og holdt af at diskutere. Når vi kom ind på krigsspørgsmål, holdt han altid på, at der ikke ville komme krig mellem kulturstaterne i Europa. Det ville kulturen og socialismen forhindre. Jeg havde en hel anden mening om dette spørgsmål. Nu, da jeg så Anton sidde i sofaen, og jeg selv iklædt krigsuniformen, fik jeg ikke sagt goddag, før jeg med pegefingern udstrakt gik henimod ham og sagde: »Hvor har du nu din kultur og socialisme?« Nogen diskussion blev der ikke, for i det samme hørte vi kommandorøster og militærstøvletramp fra gaden. Vi gik alle til vinduerne for at se, hvad der var på færde. Vi så en løjtnant med draget sabel foran to grupper soldater á otte mand. Løjtnanten foran, derefter fire soldater, så to soldater efter hinanden ved hver side. Mellem de to sidesoldater gik Axel Sabroe, rank og frejdig, bagefter en gruppe soldater, otte mand, og alle soldaterne havde bajonetten på geværet. Jeg stod og vidste ikke, om man skulle le eller græde, men uden at tænke videre over det, kom jeg til at le ret stærkt af optrinet og sagde til Anton: »Der kan du se kulturen marchere!«

Den næste dag, den 5. august, var vi på skydebanen for at vænne os til denne håndtering. Der var ikke særlig stor interesse for det, og mange kugler gik forbi. Om eftermiddagen var der gudstjeneste i domkirken med påfølgende altergang. Det var ikke min mening at deltage i altergangen ved en tysk præst, for jeg var vant til at gå til alters i frimenighedskirken. Med disse tanker i minde må jeg tilstå, at Peter Kræmers humor virkede noget stødende på mig, da han sagde: »Selvfølgelig skal vi til alters, vi skal vænne os til at drikke vin, for vi skal nok komme til Frankrig!« Jeg husker ikke noget af provstens prædiken, men jeg har beholdt det indtryk, at han talte meget forstående, og derfor deltog jeg i altergangen.

(97) Henimod aften havde vi parole. Her fik vi at vide, at England havde erklæret Tyskland krig. Der lød mange hadske ord om England, men også mange hånende ord. Mærkelig nok havde man, før krigserklæringen kom, så at sige ikke hørt England nævnt i forbindelse med krigen.

Dagen derpå, den 6. august, havde vi en marchtur med efterfølgende øvelse på Starup øvelsesplads. Det var med fuld oppakning, nyt varmt uniformstøj, så det kostede adskillige sveddråber i det varme sommervejr.

Om eftermiddagen kom Jørgen, min broder, og vi havde god tid til samtaler.

Den næste dag havde vi ikke noget særligt for. Der blev eftersat, om alt var i orden med udrustningen, og skarpe patroner blev udleveret. Ved parolen om aftenen fik vi besked om, at vi næste dag skulle afgå til fronten, men ikke noget om, til hvilken front, og som det var militær skik og brug, skulle vi træde an i urimelig god tid.

Kristine kom hen på eftermiddagen ud for at besøge mig. Vi var sammen både eftermiddag og aften hos Bohnefeldts.

Lørdag den 8. august kom Jørgen til Haderslev, men jeg fik talt meget lidt med ham, for vi skulle stille til appel på kasernepladsen. Alt skulle være i orden. Der blev uddelt endnu flere patroner, og der var ret febrilsk virksomhed Over hele kasernen, mindst blandt de menige, der nærmest var i en resigneret rolig stemning. Vi havde jo ingen vanskeligheder med at pakke udrustningen. Den slags havde vi prøvet så ofte; meget af formiddagen var for os ventetid.

Endelig, i meget godt tid, stod alle fire kompagnier opstillet på kasernepladsen, ca. 250 mand i hvert, og alle fire kompagnier i en stor firkant. Da vi havde stået opstillet nogen tid, kom en kone, som gerne ville sige farvel til sin Søn. En løjtnant viste hende ret bestemt tilbage; noget efter kom feldwebel Veng, der på afstand havde set konen blive vist tilbage. Veng gik hen til konen, spurgte hende på dansk, hvad sønnen hed, og sagde så til hende: » Gå Om på banegården, nu, der kan du sikkert komme til at (98) tale med din søn; jeg skal nok hjælpe dig; det varer ikke ret længe, før vi kommer om til toget«.

Omsider var alt i orden. Bataljonsføreren, major Maibauer, holdt en kort, patriotisk tale, der endte med et leve for Kejser Wilhelm. Det var et meget svagt hurra, der lød fra de tusind soldater, derimod stod der en flok unge mennesker langs Nørre Chausse. De råbte ret kraftigt. Jeg antager, det var nogle elever fra latinskolen, det så de ud til at være.

Så var der afmarch til banegården, hvor toget stod parat. Hvor mange personvogne, der var til befalingsmænd, ved jeg ikke, men til os menige var der kun kreaturvogne, 48 mand i hver. Der var bænke tværs over vognen, så der var siddeplads til alle, men heller ikke mere, Tornystre og anden udrustning kom til at ligge på gulvet, toilet var der intet af; men dørene kunne jo da skubbes til side og så var der god plads udenfor. Ved »stort« måtte der tages fat i vedkommende, så han ikke væltede baglæns ud af vognen.

Bror Jørgen var på banegården. Jeg stod op på bænken og stak hovedet ud gennem luft-hullet til dyrene for at sige farvel. Dette hoved med det kortklippede hår og ansigtsudtrykket glemte han aldrig, har han siden ofte sagt, især når mit hår var lovlig kort klippet.

Kort tid efter lød afgangssignalet, og turen til fronten var begyndt. Klokken var da nogle minutter over 12, og mandag den 10. august klokken 6,30 blev vi udladet i Aachen.

Peter Frank.

Sådan kan det gå ...

(99) Efterfølgende er ikke nogen beretning om krigstidsoplevelser fra 1914-18, men min beretning har dog sin oprindelse i. en tildragelse i de sidste dages kampe i Argonnerskovens udløbere, i en lille skov i nærheden af byen Binarville, den 5. oktober 1918.

Den dag kom jeg under særlig dramatiske omstændigheder i fangenskab og blev under besværlige og vanskelige forhold ført til den sønderjyske fangelejr i Aurillac, til hvilken jeg havde meldt mig.

Med »St. Thomas« kom vi omsider hjem over Odense, en uforglemmelig dag.

Forberedelserne til Sønderjyllands genforening med Danmark var da i fuld gang. Man søgte et internationalt politi til overgangstiden. Jeg meldte mig, blev antaget og gik senere over i det statsansatte politi, hvorfra jeg i 1956 blev pensioneret.

I mellemtiden havde vi jo oplevet besættelsens trange år, i hvilke man oplevede forskellige »småting«. Nogle af jer vil måske mindes sabotagens tiltagende udvikling, og Aabenraa gik heller ikke ram forbi.

I februar måned 1944 gik det ud over fabrikken »HAMAG« i Lavgade. Den blev splintret til pindebrænde, og Callesens motorfabrik skulle være gået samme vej; et eller andet fungerede ikke. Der opstod kun en ildkamp mellem det tilkaldte politi og de flygtende sabotører. Herefter beskyldte den tyske bykommandant det danske politi for at have truffet aftale med sabotørerne om, at der skulle skydes i luften, for at de kunne slippe bort uden at efterlade sårede eller eventuelt døde. Denne formodede antagelse (100) resulterede i arrestationen af syv politifolk, der en sen aften i februar måned blev kørt til »Staldgården« i Kolding, hvor vi blev smidt ind i nogle i forvejen stærkt optagne arrestceller. Efter en kort afhøring her gik det tre dage senere til Vestre Fængsel i København.

Sammen med tre kollegaer blev vi den næste dag overført til »Dagmarhus«, hvor vi under Gestapos afhøring skulle forklare nærmere om aftenens begivenheder i Aabenraa. Jeg blev ført ind til en herr »ober-kriminalkommissar« Neuhaus, der havde taget plads ved et mægtigt skrivebord lige overfor mig. Han begyndte med at tilbyde mig en cigaret. »Vi er ikke så slemme i Gestapo, som rygterne vil gøre os til«, sagde han, »og nu skal vi to tale sagligt om tingene«. - »Hvor har De lært at tale så udmærket tysk«, spurgte han lidt efter. Jeg forklarede, at jeg havde aftjent min værnepligt i Danzig, og at jeg iøvrigt havde gjort tjeneste ved uddannelse af rekrutter i Worms, Darmstadt og i Aabenraa, derfor skulle jeg vel nok beherske det tyske sprog, for resten også den enkelte tysker på hans dialekt. - »Fra hvilken egn i Tyskland er da jeg?« spurgte han. »De må være fra omegnen af Kassel, Bad Nauheim-Friedberg«, var mit svar. -

»Så har De vel været med i krigen«, sagde han. »Hvordan gik det Dem?« - »Jeg sidder jo velbeholden foran Dem«, svarede jeg, »men iøvrigt kom jeg den 5. oktober i fransk fangenskab«. - Han ville nu vide, hvor jeg blev taget til fange, og ved hvilket regiment jeg havde gjort tjeneste.

Han gav sig nu til at tegne på et stykke papir, som han kort efter rakte over til mig. På kortskitsen havde han tegnet en hovedvej med en bivej til Binarville samt et skovstykke, beliggende syd for hovedvejen. Nu forklarede han, at han som artillerist med sit batteri den foregående dag og nat havde ligget indkvarteret i Binarville, og natten til den 5. oktober, tidligt om morgenen, havde han fået ordre til at gå frem til skoven gennem hulvejen for at

lægge spærreild mod de fremstormende franskmænd, som angreb vor stilling. Han spurgte herefter, om jeg kendte den understand, der lå i skovens nordside.

(101) »Jo«, svarede jeg, »i den blev jeg taget til fange sammen med andre 18 kammerater« - Nu sprang han op fra stolen og fortalte, at i den understand havde han gjort tjeneste for blot en uge siden dengang, som observationsofficer for artilleriet. »Mensch, dann sind wir ja Kammeraden!« bruste det ud af ham, og han omfavnede mig«.

Naturligvis blev jeg lidt ubehagelig til mode ved denne omfavnelse og ved at skulle være »kammerat« med min modstander; men den videre afhøring i sagen blev nu ført i en hel anden tone. »Hvis det passer, hvad De har fortalt Om forholdet i Aabenraa, og som De nu får lejlighed til at nedskrive på papir i nat i fængslet, hvorfra De i morgen igen vil blive ført hertil til stadfæstelse af Deres forklaring, medmindre da Deres kollegaer forklarer noget andet, kan De regne med at blive sendt tilbage til Aabenraa i morgen; - men herom vil chefen, hen Buncke, i morgen træffe nærmere afgørelse«.

Han tog min skriftlige forklaring til efterretning, og kl. 19 den følgende dag blev vi fra Dagmarhus og Vestre Fængsel sendt tilbage til rigspolitichefen - og hjem.

Verden var (og er) altså ikke større, »Argonnerne« - »Dagmarhus«, efter 25 års forløb. – Et mærkeligt møde mellem mennesker og under mærkelige forhold.

Chr. Brodersen. Aabenraa.

Kammerat fortæl...

Et møde

(102) Det var rent tilfældigt, at jeg kom til Vestfronten og ikke østpå. Jeg var sammen med en kammerat gået hen til en vandhane, hvor vi ville spule vore spisegrejer. Da vi kom tilbage, var alle vore kammerater trådt an i rækker og geled. Vi kunne således ikke komme ind på vore sædvanlige pladser, men måtte slutte op på venstre fløj. I det samme begyndte officeren at tælle af. »Hertil, og ikke længere«, sagde han.

Alle, der var blevet udtaget, skulle til Rusland, de øvrige til Frankrig. Det var jeg egentlig ked af, for man mente dengang, at det var bedre at komme til Østfronten end til Vestfronten.

Blandt alle de mange oplevelser, jeg havde ved fronten, er der en, som endnu står tydeligt i min erindring. Det var i 1917 ved Aisnefloden i nærheden af Reims. Vi lå i en barak i en af de små skove. Jeg havde min plads i den nederste del af barakken. En dag så jeg, at der kom en fremmed ind ad døren. Han spurgte, om det var muligt at få en plads anvist i vor barak. Kammeraterne, som han henvendte sig til, svarede, at det kunne de ikke give lov til, han måtte hellere henvende sig til underkorporalen. Det var mig.

Den fremmede rettede nu det samme spørgsmål til mig. Jeg lyttede til den måde, han talte på, og svarede: »Du må hellere tale dansk, for det kan du nok bedre«. – Det var morsomt at se hans overraskelse og høre ham udbryde: »Næh, taler du også dansk?« – Jeg spurgte efter hans navn. »Jeg er *Mads Grau* fra Købingmark«, sagde han.

(103) »Og jeg er *Nis Nissen* fra Høruphav«, svarede jeg. Da kikkede vi begge på hinanden, og Mads udbrød: »Ih, hvor ville jeg blive glad, hvis jeg kan få plads her i jeres barak!« – »Jamen, det kan du da«, svarede jeg, »for der er netop en ledig plads her ved siden af mig; den kan du få!«

Mads fortalte nu, at han just kom fra Rusland, at han havde haft to heste med, og at han nu skulle gøre tjeneste hos os. »Men hvor har du dine dækkener og dine øvrige ejendele?« spurgte jeg. »Ja«, svarede han, »jeg har været uheldig, for det hele er blevet stjålet fra mig«. – »Nåda«, sagde jeg, »men du ved vel, Mads, hvad man gør i en sådan situation. Man skaffer sig noget ved at stjele igen; men nu kan du få to dækkener af mig, for jeg har en lille ekstra forsyning«.

»Jeg synes«, sagde Mads pludselig, »at der er et frygteligt spektakel her«. Jeg kunne trøste ham med, at det ellers i dag var temmelig roligt. Han havde hørt noget skyderi. »Jeg kan ellers fortælle dig, at der til tider er »musik« nok i den«, sagde jeg. – Mads opholdt sig kun en kort tid hos os. Han blev syg og kom på lazaret.

Omsider blev det også min tur til at blive indlagt på et lazaret. Det var nu ikke, fordi jeg blev såret; det var nerverne, det var galt med. Vi lå - det var i 1918 - i frontafsnittet ved Verdun. Stillingen var urolig. Som leder af en telefonafdeling måtte jeg gang på gang med ud for at udbygge eller reparere ledningsnettet. Det var et meget krævende arbejde, vi ustandselig var udsat for. Vi var aldrig i ro, for franskmændene overdængede egnen med granater fra deres artilleri, og dette ustandselige og opslidende pres havde til følge, at der som man ikke faldt eller blev såret, gik det ud over nerverne. De slog klik, snart for den ene, så for en anden, og således gik det også mig. Da jeg brød sammen, blev jeg indlagt på et lazaret ved Verdun.

Efter nogen tids forløb fortalte man, at der den 11. november ville indtræde våbenstilstand. Vi var meget optaget af denne meddelelse. Kanske var det kun et rygte; men da »dagen« kom, bad vi, der lå til sengs, nogle af de oppegående om at gå udenfor og lytte. Og ganske rigtigt. Efter (104) nogen tids forløb kom de igen ind til os og råbte: »Alt er stille nu! Krigen er forbi!« – Og det var den.

Man kan ikke skildre de følelser, der griber en i et sådant øjeblik; men man glemmer det aldrig. – Jeg kom omsider hjem, men der gik måneder, inden jeg igen var fuldstændig rask.

Nis Nissen, Høruphav.

Soldatertid

»Kammerat fortæl! « står der af og til i DSK-årbogen. Lad mig da fortælle lidt om den tid, jeg var i den tyske trøje. Nitten år gammel blev jeg indkaldt, den 2. november 1915. Sammen med andre kom jeg til I R. 85 i Rensborg.

De fleste af os havde den lykke at blive her i syv måneder; men den 1. juni 1916 gik det til Frankrig, hvor vi efter tre dages jernbanekørsel kom til rekrutdepotet og tildeltes I. R. 84, der deltog i kampene i egnen ved Verdun. I august måned blev jeg afkommanderet til kommandanturen i Nantillois. Jeg gjorde tjeneste ved postfordelingen. – Det gode varer dog aldrig så længe, for jeg kom atter tilbage til regimentet, som stadig lå ved Verdun, nærmere betegnet ved højde 304. Det var det rene helvede.

Om kampene her og tilværelsen i skyttegravene vil jeg ikke fortælle. Det kender I, der selv har været med i det, alt for godt. Jeg blev syg og kom på lazaret i Pierrepont, men blev flyttet til et lazaret i Kreuznach. Efter tre måneders ophold her blev jeg sendt til Slesvig. Orlov kunne jeg ikke få, fordi jeg var fra Nordslesvig, men jeg fik da besøg hjemmefra.

I marts 1917 kom jeg til Lothringen, blev uddannet ved maskingeværerne og kom atter til fronten i Champagne-egnen. Her blev jeg såret og kom på lazaret i Sedan. Efter en måneds tid var lazaretet overfyldt, og da der skulle skaffes plads til hårdtsårede, blev jeg udskrevet. Med forplejning til et par dage gik det til banegården. Her mødte jeg en kammerat fra samme regiment. Han skulle også til fronten. Vi syntes ikke om at komme tilbage (105) til fronten igen, og vi blev enige om at tage med et tog til Tyskland. Vi ventede, til der kom et orlovstog, og steg ind. I Charleville, kontrolstationen, steg vi ud til den modsatte side af toget og opholdt os der, til det igen kørte; sprang så igen op og tog plads i bremsekupeen og kørte med til København.

Her meldte vi os på banegårdskommandanturen og sagde, at vi havde søgt efter vort regiment, men at vi ikke kunne finde det. De sendte os nu til vor opfyldningsbataljon i Hamborg.

Min kammerat var fra Bremen. Han ville gerne besøge sine forældre. Vi gik hen til vagten og spurgte, om vi kunne få lov til at besøge en kammerat, der lå på lazaretet her. Det kunne vi godt, men vi skulle tage med det næste tog, der gik til Hamborg. Det lovede vi, men tog til Bremen. Min kammerats far havde en vognmandsforretning, og hos ham blev vi to dage. Den tredje dag gik vi hen på banegården. Her købte vi en perronbillet, som gav adgang til toget. I Hamborg fik vi anvist logi hos en kone. Hun var indehaver af en lille beværtning, og her havde vi det dejligt. Et par dage senere fik vi ti dages orlov, men de gik jo alt for hurtigt.

Tjenesten i Hamborg var for det meste vagttjeneste. Nattegn kunne vi få til klokken tolv, og det benyttede vi os af.

Den 21. juni 1917 kom jeg med en transport til Rusland, til I R. 75. Min kammerat kom til Frankrig. I Rusland var vort regiment med i stillingskampene, og så kom våbenstilstanden. Det var vel nok dejligt. Vi kunne komme frit frem af skyttegravene. Russerne kom over til os, og der blev handlet frem og tilbage med alt muligt. Juleaften holdt russerne jul hos os, og da de fejrede jul, var vi ovre hos dem.

Efter våbenstilstanden gik det i marts 1918 ind i Rusland. Vi kom stadig længere og længere frem. Vor opgave var at holde banestrækningen åben, da der blev sendt en hel del krigs vigtige sager til Tyskland.

Vi havde ligget et stykke tid her og havde set, at der på (106) et sidespor stod en tilsyneladende forladt vagon. Vi ville gerne vide, hvad den indeholdt. En nat åbnede vi den. Vor overraskelse blev stor, for den var fyldt med udrustning til det russiske militær. Vi forsynede os med alt, hvad vi havde mest brug for. Jeg fik et par lange støvler, som jeg nu gik i hver dag, til jeg kom hjem.

Efter en uges tid fik to af mine kammerater og jeg ordre til at melde os til vor kompagnifører, en overløjtnant. Vi troede, at tyveriet var opdaget, og at vi ville blive straffet. Vi meldte os. Til vor overraskelse holdt han en tale. Af vore militærpapirer havde han set, at vi havde været med i de hårde kampe ved Verdun og højde 304; derfor ville han nu overrække os Jernkorset. Han gav os hånden og ønskede os held og lykke i fremtiden.

Vi kom stadig længere og længere ind i Ukraine, men en skønne dag gik det med tog til en større by, Jekatarinaslav, som ligger i nærheden af Sortehavet. Her blev vi indkvarteret på en kaserne; men en nat blev kasernen, hvor infanteriet holdt til, omringet af bolschevikerne, og soldaterne måtte overgive sig og aflevere deres våben. Der blev sendt bud ud til os. Man forespurgte, om vi ville overgive os eller stikke af. Vi valgte det sidste, fik fat i en togfører, og med pistol i hånden entrede en underofficer og en menig maskinen, hvorefter vi startede. Jo længere vi kørte, des større blev transporten, for der lå jo militær på de fleste banegårde.

En nat, da vi havde gjort holdt på en banegård for at tage nogle kammerater med, og toget igen begyndte at køre, blev vi beskudt. Vi måtte ud og drive banditterne på flugt. Til vort held skød de for højt, så vi havde kun et par sårede. Vi kørte stadig videre.

Det gik dog den rette vej nu. Nytårsaften nåede vi til Kiev, hvor vi skød nytår ind. Vi blev derefter kørt ind på et sidespor, hvor vi måtte vente til banestrækningen var fri. Den var nemlig overbelastet på grund af de mange transporter. Endelig nåede vi Berlin, og her måtte vi aflevere vore våben, og så gik det videre til Hamborg.

M. Hansen, Ulkebøl.

Opsyn med krigsfanger

(107) Da krigen brød ud, måtte jeg straks stille ved mit gamle regiment i Berlin, hvor jeg fra 1905-1907 havde tjent ved garden. Jeg blev dog overført til 7. garderegiment, og så gik det til fronten, til alle de mange træfninger. Det gik frem, og det gik tilbage, men i oktober 1915 blev jeg hårdt såret og kom på lazaret. Efter et længere ophold her gik det tilbage til Döberitz ved Berlin.

Jeg var dog ikke helt i orden og blev derfor afkommanderet til opsyn med omkring 800 krigsfanger, der var anbragt i et gasværk i Berlin. Der var ofte uro i lejren, da fangernes antal var alt for stort, og man så sig nødsaget til at indrette celler, hvor urostifterne kunne spærres inde. Disse celler blev dog også benyttet til indespærring af fanger fra andre små kommandoer, når de havde forset sig på en eller anden måde. Jeg må dog sige, at jeg aldrig spærrede sådanne lovovertrædere ind. Jeg lod dem gå omkring blandt de andre krigsfanger, indtil de igen blev af hentet, for vi blev hurtigt klar over, at når der opstod uro, skyldtes det altid rivninger og uoverensstemmelser mellem fangerne på den ene side og arbejdsbestemte og civilbefolkningen på den anden side. Man hersede med de stakkels fanger, kommanderede med dem og behandlede dem rigtig dårligt. Vi lod dog disse plageånders vide, at de ikke havde noget at kommandere over, og dersom der var noget i vejen, kunne de henvende sig til vagtkommandoet. Fangerne var naturligvis glade for den hjælp, vi gav dem, og de var så taknemlige, at de skænkede os deres fotografier.

En af krigsfangerne var en ung, belgisk officer. Han var ingeniør og havde ansættelse på et gasværk i Bruxelles. Han talte og skrev godt tysk, og vi stod også i forbindelse med hinanden efter krigen, ligesom jeg også korresponderede med andre fanger, men den anden verdenskrig satte jo en stopper for denne forbindelse.

Da et år var gået, var min tid som opsynsmand ved denne krigsfangelejr forbi. Det var nok mestrene, der havde fået det udvirket, og for fangerne kom der igen dårlige tider. Jeg kom med andre ned til Dardanellerne, langs med Bosperus, men blev så angrebet af malaria. Man fik mig indlagt på et tyrkisk lazaret. Der var mange dødsfald, og jeg var glad, da jeg kom med et østrigsk feltartilleri-regiment til Tyskland. Efter flere måneders forløb var min sygdom overstået, og jeg kom til Berlin som vagtmand lige til krigens slutning. De første fire dage under revolutionen i 1918 holdt jeg vagt oppe på taget af Cafe »Vaterland«, men så gik det atter hjem.

Martin Snitgaard, Skærbæk.

Tyske flyvere over Paris

Nå, De kommer vel derovre fra?

(109) I efteråret 1914, da vort militære detachement var på fremmarch imod de russiske fæstninger ved Weichselfloden (Ivangorod), lå vi en aftenstund på åben mark og holdt hvil. Vejret var stille. Pludselig hørte jeg, lidt på afstand, dansk tale, sønderjysk dialekt, mellem tre mænd. Dette at høre en samtale på dansk i en tysk krigsarme efter i flere måneder aldrig at have hørt et dansk ord, gjorde et dybt indtryk. Jeg nærmede mig de tre danske sønderjy-

der, der var fra Haderslev og omegn, Snart efter blev vor samtale fortrolig, De tre var kort tid i forvejen kommet til os som forstærkning og var nu i samme fortvivlede krigssituation, Det var som et pust fra de hjemlige egne at kunne mødes med mellemrum og udveksle tanker, der stod hinanden nær.

En dag under et meget voveligt frontalt angreb over en flad slette, mødte jeg den ene af mine landsmænd, H. Skovrup. Projektilerne hvinede omkring os, og angsten greb vort sind. Da sagde han disse få ord til mig: »*Havde det endda været i de danskes rækker*«. Disse ord tilkendegav *netop det*, der var det sværeste for os danske sønderjyder i fremmed krigssold; med døden for øje at bringe det dyreste, vi ejede.

Angrebet var slut, og vi kom begge frelst igennem. Men kort efter blev jeg sammen med en anden korporal og fjorten mand af vor adjutant beordret til at rømme den blodige slagmark. En stor fællesgrav blev kastet, og 70 mand, deriblandt mange kammerater fra den næsten toårige aktive tjenestetid, blev begravet. Triste tanker greb os. En polsk slette, fremmed jord, i tredelt lag, blev deres sidste hvilested.

Først i foråret 1915 mødtes vi fire sønderjyder på ny ved et rekreativekompagni i Deutsch Eylau. Og nu havde vi jævnlig lejlighed til at drøfte vore fælles anliggender. En dag sagde Skovrup til mig: »Hvis jeg var dig, tog jeg turen til Danmark. Du er jo fri og ledig!« - »Jeg mangler blot adressen!« var mit svar.

»Adressen - den har jeg!« Og snart blev planen lagt for (110) afgang til »Mads Egholms brigade«. Som politi underofficer opnåede jeg ved min feldwebels bistand en ekstra orlov på ti dage, undertegnet af min hospitalslæge. Orlovspasset fik den rigtige påtegning hjem til Als - og til. Højrup i Haderslev kreds.

Den 8. juni 1915 om eftermiddagen nåede jeg, helt uden kontrol, mit bestemmelsessted, med venlig bopæl og logi. Først næste dags middag, sammen med gårdens tjenestepige som vejleder, tog vi turen ned mod og over grænsen. Vejen var fri trods flere vagtposter, der var under afløsning. Jeg gik over den lille grænsebæk, Favså, og stod så i det frie, forjættede land. Gangbrættet over åen var, trods krigen, stadig i behold. Jeg stod tørskoet nord for åen! - Et vidunderligt, befriende øjeblik.

Befriet for den tyske uniform og lettet for tunge tanker om krigen, stod jeg som en fri mand i det gamle moderland. - I nærheden, ved det lille engdrag, lå et hus. Jeg henvendte mig her for nærmere at orientere mig vedrørende de danske gendarmers instruks. Omgåen- den blev jeg inviteret på kaffe, og snart efter fik spørgelysten frit løb.

Kort efter gik min vej mod Bramdrupgård og videre mod nord. På vejen mod stationsbyen Ødis-Bramdrup mødte jeg den første danske gendarm. Med de nødvendigeste klædningsstykker i en pakke under armen gik jeg hen for at lade mig visitere. Gendarmen havde gjort sig det behageligt. På et vognsæde anbragt på hegndiget sad han og læste »Kolding Avis«. Ved min entre med pakken, som jeg ville fremvise, sagde gendarmen langsomt og bredt: »Nå, De kommer vel derovre fra? Sæt Dem her ved min side, så længe tiden tillader«. Jeg fremviste mit tyske rejsepas med returret til Deutsch Eylau, og snart var der spørgetime, i al fortrolighed, over oplevelser og kommende militære begivenheder. Da gendarmens tjenestetur var ovre, fulgtes vi ind mod byen og tog afsked ved hans hus.

P. Lausen, Pommersgård.

Ved Douai

En soldats erindringer fra den første verdenskrig

(111) Min almindelige værnepligt aftjente jeg fra 1906 til 1908 ved Pionerbataljon nr. 16 i Metz og blev derfor - straks, da krigen udbrød i 1914, indkaldt. Jeg gav møde i Metz, og vi blev straks ikklædt.

Kort efter rykkede vi i felten.

Vi deltog i kampene ved Nancy mellem Maas og Mosel, indtog fortet Camp de Romain, kom med i kampene ved St. Michel, senere ved Cambrai, i Præsteskovene og Fresnes, indtil vi landede i Champagnen. Under alle disse kampe var jeg blevet forfremmet til korporal.

Efter den første tids voldsomme kampe og opslidende marchture kom der lidt ro over fronterne, og man begyndte at sende folk hjem på orlov. Jeg hørte til de første i Vort kompagni, der fik orlov. Dagen efter min hjemkomst blev jeg dog arresteret og ført bort af soldater med opplantet bajonet. Sagen var den, at jeg i toget havde blandet mig i en samtale, som to meget tysksindede mænd førte med hinanden. De talte om, hvilke kolossale fremskridt de tyske hære havde gjort; men da jeg vidste besked om, at det var gået tilbage igen, protesterede jeg. Min anholdelse endte med, at min orlov blev afbrudt, jeg blev sendt til fronten og - degraderet.

Jeg kan dog indskyde, at efter krigen ville de to angivere have ansættelse ved postvæsenet. De måtte dog sammen med mig give møde hos amtsforstanderen. Han tog bestemt ikke godt imod dem. Jeg ville nu ikke tage hævn og krævede derfor ingen gengældelse.

Forresten kom jeg da også senere på orlov, men jeg havde lært at holde mund med det, jeg vidste, og senere avancerede jeg igen til korporal.

Under krigen blev jeg også udtaget til en minekaster-afdeling, og efter at uddannelsen var til ende, blev vi indsat ved Reims og senere ved Combres-højene. Under et gasangreb fik jeg mit syn beskadiget. Jeg blev blind og (112) førtes til et lazaret i Maubeuge, derfra videre til Strassbourg. Lykkeligvis fik jeg dog synet tilbage, og da jeg blev sendt til Lützenburg, var krigen ved at være slut.

Jeg oplevede revolutionen i Halle an der Saale og i Hamborg og nåede langt om længe hjem.

Chr. Andersen, (Vinkelvej 1 a), Rødding.

En god kammerat—

(113) Alle, der har deltaget i den første verdenskrig, har vel nok haft en eller flere kammerater. Ja, vi kaldte jo alle soldater for kammerater. Men der kunne jo være en iblandt, med hvem man sluttede et særligt venskab, og som man havde særlig tillid til. Dette venskab kunne jo opstå mellem to, som var helt fremmede over for hinanden, to, som aldrig før havde set hinanden. Det kunne blive et kammeratskab, som holdt til langt efter krigens slutning, ja, for hele livet. En sådan kammerat havde jeg. Hans navn var *Peter Samsø* fra Egersund.

Den 13. januar 1915 blev der indkaldt 250 marinereservister. Vi skulle give møde på Junkerhulvej kasernen i Flensborg. Efter en lang ventetid blev navnene råbt op. Vi fik besked om, at vi skulle til Landeværns Regiment 18, som havde garnison i Kulm i Vestprøjsen. og at vi havde den ære at komme til at kæmpe under den tapre Hindenburg. Med æren var det vel så som så, men her stod altså 250 mand, som var temmelig lange i ansigterne, for det var jo noget andet end at komme til marinen. Vi blev proppet i et tog under kommando af en underofficer og to soldater.

Næste nat ankom vi til Kulm. Efter morgenkaffen blev alle kaldt ned i kasernegården for at blive inddelt i korporalskaber. Under navneopråb ene stod jeg og lyttede. Det var lutter tyske navne, som blev råbt op. Jeg tænkte, om jeg virkelig skulle proppes, ind blandt lutter tyskere. Pludselig hørte jeg to gange navnet Samsø blive råbt op. Mon det skulle være nogen, som kunne tale dansk? Mit navn kom lige efter. Jeg stillede mig op ved siden af dem og kom i korporalskab sammen med dem. Det viste sig at være Peter Samsø fra Egersund og hans fætter Jes Samsø fra Rinkenæs. Der opstod ret hurtigt et venskab mellem Peter og mig. Vi var i samme korporalskab, til vi den 22. april 1915 rejste til fronten ved Ossowitz i Rusland. Også der kom vi i samme gruppe. Da jeg kort efter skulle forflyttes til en anden gruppe, sagde Peter: »Skal du væk, så vil jeg med!« Han gik straks til feldwebelen, og vi fik også lov til at blive (114) sammen. Vi gravede en understand og døjede ondt og godt. sammen. Hen på sommeren fik jeg dysenteri og lå i febevildelse. Peter gjorde alt

for mig, og da de ikke kunne få mig bragt tilbage, russerne skød temmelig stærkt, måtte jeg blive liggende i skyttegraven til næste dags aften. Så bar Peter mig på sin ryg tilbage til vognen, som skulle føre mig tilbage.

Efter en måneds ophold på et lazaret kom jeg tilbage til kompagniet. Regimentet var da under fremmarch. Peter var i mellemtiden gået over til sanitetspersonalet. Han ville også have mig anbragt her.

Efter at vi havde været ved fronten i Rusland i to år, kom der i maj 1917 befaling om, at resten af marinereservisterne skulle tilbage til marinen. Der blev glæde hos os, der nu kunne forlade Rusland og dets iskolde vintre, og misundelsen var at mærke hos mange af de tilbageblivende kammerater. Vi kom til Allenstein i Østpreussen, hvor vi gik og drev rundt i en hel måned. Der var ingen, der vidste, hvad de skulle stille op med os. Endelig foretoges en lægeundersøgelse. Jeg, der havde aftjent en del af min aktive tjenestetid ved marinen i Kiel, blev sendt til mit stamkompagni der; men her skiltes vore veje.

Chr. Nielsen, Toftum, Rømø.

Aurillac 1916

Til Bokseropstand i Kina

(115) Juleaften 1901 kom vi med den tyske panserkrydser »Hansa« til munden af Yangtsekiang-floden. Vi ville til Shanghai og holde jul, men da vi stak for dybt, ankrede vi op her for at afvente springfloden, der ville sætte ind i løbet af natten.

Vi kom til Kina under Bokseropstanden og sejlede derefter rundt i Østasien og besøgte de fleste havnebyer i Kina og Japan og mange øer. Vi sejlede også op ad en del floder f.eks. ad Yangtsekiang til Nanking, ad Pejho til Tientsin, og da vi kunne få landlov hveranden eftermiddag, blev vi jo ret godt kendt, navnlig der, hvor vi lå i længere tid. Vi havde ligget et par måneder i Wladivostok, en smuk by, på afstand, med mange forgyldte kupler, men sløj med renligheden. På gaderne var der et værre pløre. Der lå træplanker på fortovene, for at man kunne komme nogenlunde tørskoet frem. Vi besøgte en del hjem. Man var meget gæstfri; de lavede en god te, men levede ellers tarveligt. De syntes f. eks., at smør var luksus.

Senere kom vi til Nagasaki i Japan, en dejlig by med en venligt smilende befolkning, med små landbrug, næsten som vore gartnerier, og renligheden var stor. De har et trækar stående med vand og bader dagligt deri. Det gjorde ondt at høre, at byen næsten blev udslettet under sidste krig. Man holdt allerede dengang ikke af det officielle Japan; vi kaldte dem da allerede »Østens Prøjsere«.

I Chemalpo i Korea var vi også ca. 14 dage. Jeg husker bedst de sjove hatte og lange gule klæder, som koreanerne bar.

Derefter besøgte vi Port Arthur, der dengang også var russisk. Da vi gik ind der, salutede vi for landsflaget. Det blev besvaret fra et af forterne på Guldbjerget (for det tyske landsflag). Da vi havde eskadrechefen, admiral, grev v. Ahlefeld, om bord og altså førte admiralsflag, skulle et af de russiske krigsskibe, der lå der, have saluteret for vor admiral. Havde der været et russisk admiralsflag, skulle vi salutere for det, hvis han var højere i rang end den (116) tyske. Da der ingen salut kom, blev admiralen s adjutant sendt derover og fik den besked, at skibene blev brugt til troppetransport og ikke kunne salutere. Nogle timer senere kom en stor russisk krydser ind i havnen, og så salutede den for vor admiral; men der kom kun en halv snes skud. Husker jeg ret, kunne han tilkomme atten skud. Så måtte adjudanten derover igen, og nogen tid efter kom så det reglementerede antal, der så blev besvaret af »Hansa«. Vi kunne jo nok forstå, at russerne ikke havde orden i sagerne, men at japanerne tre år efter kunne tage Port Arthur, der var så naturligt befæstet og regnedes for en af de stærkeste fæstninger i verden, havde vi dog ikke holdt for muligt.

Nu kom vi til Rheden ved Voosung, hvor vi kastede anker. Vi måtte afvente springfloden for at kunne gå op ad Vangpoo, en biflod til Yangtsekiang, som Shanghai ligger ved. Foran os havde en stor japansk damper ankeret op. Såvidt jeg husker »Shimhon Maru«. Jeg havde vagt på fordækket fra kl. 4. Det var blæst op til storm, og da jeg gik en runde, så jeg, at japaneren drev for ankrene. Besætningen på »Hansa« var da i gang med julenadveren. Jeg slog alarm, og da vi altid lå med dampen oppe, var vi jo straks klar til at manøvrere, men nu var japaneren kommet så nær, at vi ikke kunne hale ankrene ind uden at støde imod den. Vore ankerkæder var hver 400 meter lange. Dem stak vi så ud og drev derved så langt tilbage, at vi ved at lægge roret hårdt om kunne gå op ved siden af den, og det var ikke blide ord, der faldt af til den stakkels japs, der blev ved at drive. De havde slukket fyrene, så det tog jo nogen tid at få dampen op igen.

Første juledag om morgenen gik vi så op til Shanghai, og vi vidste jo så, at vi blev der mindst en måned, for vi kunne jo kun gå ud ved springflod.

Uden for Shanghai lå nogle militære styrker fra de forskellige lande, der havde deltaget i bekæmpelsen af Bokseropstanden. De skulle blive der, til Kina havde betalt krigsskadeserstatningen. Der havde jo deltaget både amerikanere, japanere, englændere, franskmænd, tyskere, russere, italienere og østrigere i den fælles sag mod kineserne. Vi var (117) inviteret derud for at fejre Kejser Wilhelms fødselsdag den 27. januar. Vi fik frit øl, og det var deltagere fra de fleste nationer, der var der, så det var jo en broget blanding af uniformer (de var jo ikke feltgrå eller grønne dengang), men det lod til, at de morede sig dejligt sammen.

Nis Jacobsen.

Königsberg slot og Bismarck-statuen

Jul i garnisonen

(118) Den 10. juli 1902 blev jeg på generalsessionen i Tønder erklæret for varigt udelig til tjeneste i hær og flåde, både i freds- og krigstid, men da tyskerne i sommeren 1915 indså, at krigen ville trække i langdrag, ændredes bestemmelsen til kun at gælde i fredstid. Jeg blev på en ny session taget til infanteriet.

Den 7. december fik jeg telegram om at melde mig på Junkerhulvej kasernen i Flensborg, og derfra kom jeg sammen med tyve andre fra Haderslev og Flensborg til Husum for at blive uddannet ved infanteriet. Samme dag ankom en større flok 20-årige fra Mecklenborg og Segeberg og omegn, og den følgende dag begyndte uddannelsen.

Ind under jul kom majoren pludselig i tanker om, at vi skulle aflægge fane-eden, inden der gaves juleorlov. Vi blev i vor fineste stads ført til kirken, hvor adjudanten stod foran alteret med dragen sabel. Seks af os måtte tage om den med højre hånd. Adjudanten læste edsformularen stykke for stykke, som vi så gentog.

Juleorloven var ordnet på den måde, at alle, der var gift, skulle på juleorlov, resten fik nytårsorlov. Den 23. om morgenen skulle vi møde på appelplassen for at modtage papirerne. Der var dog en del nordslesvigere, som ingen pas fik, da tilladelsen fra myndighederne derhjemme ikke var kommet. Vi, som i første omgang ingen pas fik, skulle møde hveranden time på skrivestuen, og hver gang var der nogle, der fik pas, enkelte først den 24., men Johs. Schmidt fra Gram og jeg fik ingen og måtte så fejre jul i Husum. Der faldt en del tøsne, men hjemme var der stærkt snefog, så de var helt urolige, da jeg ikke kom. Posten kom slet ikke rundt, og telefonen var i uorden. Det blev en trist juleaften for min kone og min mor.

Vi fik ingen middag juleaftensdag, men fik ordre til at møde til appel med vor spiseskål på hotel »Stadt Hamburg«. Så gik vi tilbage og spiste et stykke brød. Pakker havde vi ikke fået hjemmefra, for de troede jo, at vi kom hjem. (119) Kl. 6 marcherede vi så til fest. Musikken spillede, og vi sang » Stille Nacht« og »Deutschland über alles«; »Die Wacht am Rhein« og lignende. Spiseskålen fik vi tilbageleveret med nødder, æbler, 5 cigarer, 8 cigarer, appelsiner, brevpapir m. m. Johs. Schmidt og jeg fik en ekstra juleforæring, en lang pibe. Vi drak kaffe, men julenadver fik vi altså ikke. En af de unge fra Segeberg opførte en sketch, og så sang vi en enkelt sang, hvorpå feldwebelen holdt juletalet, og efter denne fik enhver et ølmærke til en mark udleveret, og da tjenesten nu var forbi, gik Peter Kryger, Bolderslev, Peter Tyssen, Branderup, og jeg hjem på vor stue. Vi skrev så et langt brev hjem, læste juleevangeliet og sang et par salmer (ingen af os kunne synge). Derefter bøjede vi vore knæ og sendte en bøn op til Gud, også for vore kære derhjemme, og en tak, fordi vi ikke behøvede at holde jul i skyttegravene.

Vi var en del, der meldte os frivilligt til kirkegang 1. juledag. Det var en tør prædiken; det var om at holde ud og i den dur. Vi havde så fri til 3. juledag. Den 29. fik vi ny års orlov, dog ikke alle. Enkelte, deriblandt Nis Lorenzen fra Lille Emmerske, fik overhovedet ingen orlov. De var »fluchtverdächtig«

Chr. Hansen, Korup pr. Ravsted.

Vejviser til kronprinsens hovedkvarter i Argonnerne - 800 m oppe

På jagt efter kartofler!

(120) Jeg blev indkaldt den 3. august 1914 og blev tildelt 3. batteri, Fodartilleri Bataljon 36. Vi deltog i fremrykningen gennem Belgien og kom til Frankrig. Det gik meget hurtigt fremad, men flere gange kneb det med tilførslen af levnedsmidler. I oktober, da stillingskrigen var en kendsgerning, kom vi i stilling i en lille skov mellem Cernay og Servon, og tilværelsen blev mere rolig. Det kneb dog stadig med levering af kartofler.

Batteriet fik da at vide, at der i nærheden af byen Antri fandtes en mark med kartofler. Byen lå ca. 5-6 km fra vor stilling. En morgen fik jeg til opgave at finde denne mark og skaffe os en forsyning. Der blev stillet en vogn, forspændt med fire heste, til rådighed, og to kammerater skulle med. Vi startede i retning af den nævnte by. Da vi havde kørt et temmeligt langt stykke, kom vi til en lille forstad, Conde Antri, hvor mange huse var skudt i ruiner; men endelig nåede vi byen Antri.

Efter nogen søgen fandt vi kartoffelmarken og gik i gang med arbejdet. Kuskene hjalp med, så vi var fem mand om det. To gravede kartofler op, og de andre samlede op og fyldte dem i sække. Da vi havde arbejdet nogen tid, lavede vi en lille pause. Fra køkkenet havde vi fået et stykke kød med, brød havde vi også. Vi fik en lille smøg og tog igen fat på arbejdet. Ved middagstid tænkte vi på at starte på hjemturen. Vi havde da samlet seks sække, og dem læssede vi på vognen. Kuskene kom op på hestene, og vi andre tre op på vognen, og så gik det af sted.

Da vi kom ind i byen, mødte vi en ung herre. Det var, så vi, en løjtnant fra infanteriet. Han standsede os. Vi kom ned fra vognen. I en skarp tone spurgte han, hvem der havde kommandoen. Det havde jeg, for jeg var underofficer. Han bebrejdede os at vi kørte med på en vogn, der var så hårdt læsset. – Og hvilket læs var det så? 300 kg kartofler på en vogn, forspændt med fire heste. Da han havde endt sin tordentale, forlangte han mit navn og min adresse, hvorefter han forsvandt. Vi drøftede sagen, (121) og kørte så videre, men vi tre,

som havde siddet på vognen, gik nu til fods. Da vi kom uden for byen, blev vi enige om, at det var meningsløst at gå fem til seks kilometer til fods, og så hoppede vi igen op på læsset.

Vi nåede godt hjem og afleverede kartoflerne ved køkkenet. Jeg var spændt på, hvad der ville ske. Der gik nogle dage, og jeg tænkte, at den strenge herre havde glemt sagen. Men, nej! En dag fortalte feldwebelen mig, at der var kommet en skrivelse til batteriet angående hændelsen. I skrivelsen stod der, at underofficer Thomsen skulle straffes, fordi han havde ladet mandskabet køre med på en tungt læsset vogn. – Feldwebelen havde talt med batteriføreren, og »straffen« skulle være en advarsel. De to herrer så anderledes på det end den strenge løjtnant. – Men denne advarsel venter jeg stadig på.

Peter Thomsen, Ulkebøl,

Königsberg med Köttel-broen

Ære være deres minde

*Følgende kammerater, tilhørende vor forening,
er afgået ved døden*

Aabenraa amt

Aabenraa afdeling:

Chr. Mathiesen	20. 5. 1964
P. Lorensen	19. 6. 1964
P. Schmidt	27. 9. 1964
M. Rasmussen	4. 10. 1964
Leonhardt Petersen	1. 12. 1964

Bjolderup-Hjorkær afdeling:

Dins N. Tingleff, Todsøl	18. 7. 1964
Jens Jepsen, Bolderslev	22. 9. 1964
Jes Holm, Perbøl	20. 3. 1965

Bov afdeling:

Jes Nissen Jensen, Vejbæk	7. 12. 1964
Peter Lassen, Vejbæk	8. 12. 1964

Ensted afdeling:

Nis Peter Nissen, Stubbæk	8. 8. 1964
Joh. P. Johannsen, Styrtom	5. 10. 1964

Felsted afdeling:

Hans Chr. Jørgensen Staugaard, Tumbøl	16. 7. 1964
---------------------------------------	-------------

Graasten afdeling:

Christian Jensen, Graasten	16. 4. 1964
Anton Lønholm, Toft	15. 7. 1964
Marius Jessen, Graasten	19. 9. 1964
Iver Clausen, Graasten	6. 12. 1964
Rudolf E. Hamann, Rinkenæs	27. 12. 1964
Emil Jessen, Nalmedebro	24. 3. 1965

Holbøl afdeling:

Knud Hansen, Sønderhav	23. 9. 1964
Jacob Wrang, Hønsnap	29. 1. 1965

Kliplev afdeling:

Carl Hansen, Kliplev	25. 1. 1965
Hans Hattesen, Kliplev	1. 2. 1965

Kværs afdeling:	Andreas Lock	28. 9. 1964
Løjt Kirkeby afdeling:	Peter Krogh, Bodum	4. 8. 1964
	Jakob Schmidt, Bodum	6. 8. 1964
Rise afdeling:	Martin Møller	9. 10. 1964
Uge afdeling:	Mads Rantzau, Struer	1964
Varnæs-Bovrup afdeling:	Jørgen Bladt, Varnæs	5. 5. 1964

Haderslev vesteramt

Agerskov afdeling:	Peter Høgh, Mellerup	29. 4. 1964
	Carl Truelsen, Agerskov	19. 1. 1965
	Martin Jensen, Agerskov	13. 2. 1965
	Johan R. Post, Agerskov	7. 3. 1965
Bevtoft afdeling:	Niels Rostgaard Evald	7. 11. 1964
	Peter Rossen Riis	24. 3. 1965
Branderup afdeling:	Anders Jensen Mathiesen	24. 4. 1964
	Martin Christian Muhs	19. 10. 1964
Fole afdeling:	Anders Schmidt	22. 5. 1964
	August Hundebøl	4. 1. 1965
	Christian Clausen	9. 3. 1965
Gram afdeling:	Carl Fauerskov, Gram	1. 5. 1964
	Johannes Lund, Gram	9. 5. 1964
	Frederik Stamm, Gram	12. 7. 1964
	Johannes Clausen, Gram	1. 11. 1964
	Bernhard Hein, V. Lindet	10. 11. 1964
Hygum afdeling:	Anton Gammelgaard, Hygum	14. 5. 1964
	Niels P. Petersen, Hygum	28. 5. 1964
	Hans Chr. Christensen, Harreby	8. 9. 1964
Jels afdeling:	Laurids Conradsen	7. 2. 1965
	Ernst Darmann	17. 2. 1965
Lintrup afdeling:	Hans S. Jensen	6. 10. 1964
	Johan Fabricius	30. 12. 1964
	Poul Hans Petersen	13. 1. 1965
	Martin Tastesen	24. 1. 1965

Nustrup afdeling:	Peter Maimburg	24. 2. 1965
	Niels Tryk	10. 4. 1964
	Jørgen Skrøder	15. 6. 1964
	Hans Jasper	26. 8. 1964
	I. H. Østergaard	7. 11. 1964
	Thomsen Skødt	10. 12. 1964
Rødning afdeling:	Chr. Aagaard	17. 3. 1965
	Jens Hendriksen	30. 3. 1964
	Chr. J. Ravn	4. 7. 1964
	Søren A. Sørensen	21. 7. 1964
	Chr. Andersen	24. 11. 1964
	Eskild Hansen	18. 1. 1965
Skodborg-Skrave afdeling	Thorvald Sørensen	30. 3. 1965
	Mads Ferslev , Københoved	21. 4. 1964
	Hans Schmidt, Københoved	25. 9. 1964
	Johan Petersen, Københoved	28. 10. 1964
	Hans Hildebrandt, Skodborg	13. 1. 1965
	Johannes Schultz, Skodborg	13. 1. 1965
Tirslund afdeling:	Thøjsen, Skrydstrup	7. 1. 1965
Toftlund afdeling:	Ole Petersen	16. 3. 1965
Øster Lindet afdeling:	Simon Jensen	21. 2. 1965
Haderslev østeramt		
Fjelstrup afdeling:	Wilhelm Freese	31. 5. 1964
Haderslev afdeling:	C. Callesen	12. 5. 1964
	J. Hedegaard	23. 6. 1964
	M. Wind	10. 8. 1964
	H. P. Krogh	8. 1964
	O. Møller	9. 9. 1964
	Herm. Sørensen	15. 11. 1964
	Anders Møller	16. 11. 1964
	And. Ravn	1. 12. 1964
	Ingv. Lindbeck	10. 1. 1965
	M. Schmidt	2. 1965
	Th. Smith	5. 3. 1965
Hammelev afdeling:	Chr. Hansen	23. 4. 1964
	H. Hansen Varming	25. 4. 1964

	A. Greisen	8. 7. 1964
	Jens Christensen	26. 9. 1964
	Jens Christensen Iversen	16. 3. 1965
Hoptrup afdeling:		
	Anton Huus	22. 3. 1964
	Jørgen Gramberg	31. 3. 1964
	Johan Jessen	19. 5. 1964
	Chresten Thomsen	29. 12. 1964
Sommersted afdeling:		
	Peter Nørgaard	20. 12. 63
	Chr. Hansen	28. 2. 1964
Starup afdeling:		
	Carl Beukel, Løndt	13. 12. 1964
Stepping-Frørup afdeling:		
	Jørgen Keller, Stepping	20. 12. 1964
	Jørgen Schulst, Frørup	29. 3. 1965
Tyrstrup-Christiansfeld afdeling:		
	Johan Madsen	26. 6. 1964
	Hans P. Skøtt	24. 8. 1964
	Falle Jørgensen	28. 9. 1964
	Johannes Lund	30. 12. 1964
	Christian Drescher, Kolding	10. 1. 1965
Vedsted afdeling:		
	Jens Hansen, Ustrup	24. 1. 1965
Vonsbæk afdeling:		
	Lauritz Østergaard, Ørbyhage	6. 7. 1964
Vojens afdeling:		
	Erik Paulsen	15. 4. 1964
	Chr. Lauritzen	26. 10. 1964
	Julius Hallenberg	13. 11. 1964
Øsbyafdeling:		
	Peter Mortensen	15. 9. 1964
	Claus Juhl	so, 12. 1964
	Simon Fallesen	8. 3. 1965

Sønderborg amt

Broager afdeling:		
	Peter Rasmussen, Broager	4. 4. 1964
	Lorens Jessen, Smøl	22.5. 1964
	Christian Christensen, Broager	23.6. 1964
	Ernst Miiller, Broager	7. 9. 1964
	Jens Kyhn, Broager	13. 10. 1964
	Jørgen Lund, Broager	5. 11. 1964
	Jørgen Jørgensen, Skodsbøl	17. 12. 1964
	Hans Wraa, Brunsnæs	21. 3. 1965
	Hans Knudsen, Skodsbøl	27. 3. 1965

	Hans Peter Jensen, Egersund	31. 3. 1965
Egen afdeling:	Peter Christiansen	2. 7. 1964
	Jørgen Lauritsen	15. 10. 1964
Havnbjerg afdeling:	Chresten Espensen	22. 6. 1964
	Hans Chr. Dominicussen	24. 6. 1964
Hørup afdeling:	Chresten Clausen	16. 1. 1965
Kegnæs afdeling:	Johan Schmidt, Broholm	18. 8. 1964
	Adolf Lassen, Vesterkobbel	14. 9. 1964
	Peter Christensen Volf, Bredsten	19. 9. 1964
	Jørgen Nørr, Kongshoved	24. 10. 1964
	Mathias Fogt, Sønderby	14. 11. 1964
Ketting-Augustenburg afdeling:	Søren Fridrichsen	5. 5. 1964
	Andreas Krog.	9. 10. 1964
Lysabild afdeling:	Chresten H. Nør, Lysabildskov	25. 6. 1964
Nordborg afdeling:	Olof Ohlson, Nordborg	10. 7. 1964
	Chr. Clausen, Nordborg	29. 10. 1964
	Henrik Eriksen, Nordborg	25. 11. 1964
	Jørgen Kolmos, Pøl	27. 11. 1964
	Nicolai Nielsen, Pøl	29. 11. 1964
	Ferd. Kückelhahn, Nordborg	9. 12. 1964
	Peter Jørgensen, Nordborg	24. 1. 1965
Nybøl afdeling:	Peter Petersen Bladt	6. 3. 1965
Oksbøl afdeling:	Jørgen Kock	20. 1. 1964
	Lauritz Lauritzen	20. 1. 1965
	Christian Hulvej Petersen	10. 3. 1965
Svenstrup afdeling:	Jørgen Jørgensen, Stevning	20. 11. 1964
Sønderborg afdeling:	H. N. Petersen, Sønderborg	4.4. 1964
	C. Frøhlich, Sønderborg	5.4. 1964
	Asmus Spiele, Ulkebøl	17. 4. 1964
	H. Sick, Sønderborg	19. 6. 1964
	H. Hansen, Ulkebøl	25. 7. 1964
	Hans Christensen, Sønderborg	1. 8. 1964
	Hans Madsen, Sønderborg	30. 8. 1964
	Chr. Kock, Sønderborg	30. 8. 1964
	Jens Esmann, Kær	21. 9. 1964

	L. Jepsen, Sønderborg	29. 9. 1964
	Chr. Clausen, Vollerup	15. 10. 1964
	I. H. Kock, Sønderborg	22. 10. 1964
	Carsten Mathiesen, Dybbøl	26. 10. 1964
	Chr. Christiansen, Sønderborg	4. 12. 1964
	Christian Plett, Sønderborg	14. 1. 1965
	Jørgen Michelsen, Klinting	16. 1. 1965
	Peter Jakobsen, Sønderborg	28. 1. 1965
	Iver Iversen, Sønderborg	11. 3. 1965
	P. Evald, Sønderborg	13. 3. 1965
	Jens Jakobsen, Sønderborg	13. 3. 1965
	Helvig Berndt, Sønderborg	29. 3. 1965
Tandslet afdeling:	Claus Wrang, Tandshede	17. 7. 1964
	Andr. Jensen, Sarup	7. 8. 1964
	Johs. Skov, Tandsholm	10. 8. 1964
	Iver Iversen, Sarup	26. 8. 1964
	Jørg. Hoj, Fauerholm	1. 3. 1965
	Jacob Hansen, Tandselle	20. 3. 1965
Ullerup afdeling:	Christian Lorensen, Bøgeskov	7. 5. 1964
	Lorens Lorensen. Ullerup	9. 9. 1964
Tønder amt		
Arnum afdeling:	Anders Lorenzen	28. 1. 1965
	Thomas Petersen	30. 3. 1965
Arrild afdeling:	Anders Jensen Juhler	21. 11. 1964
	Anders Hansen	10. 3. 1965
Ballum afdeling:	Niels Uhre	18. 4. 1964
	Peter Christensen	25. 7. 1964
	Mathias Andersen	6. 9. 1964
	Søren Lagoni	25. 2. 1965
Bredebro afdeling:	Peter L. Petersen	28. 9. 1964
	Johannes Bill	23. 1. 1965
Burkal afdeling:	Markus Jørgensen	17. 1. 1965
Bylderup afdeling:	Andreas Hartung	9. 2. 1964
	Johan Helt	21. 4. 1964
	Andreas Hansen	15. 6. 1964
Døstrup afdeling:	Gustav Haase	12. 4. 1964

	Nis Eskildsen	14. 8. 1964
	Andr. Petersen	4. 12. 1964
	Chr. Lausten	8. 2. 1965
	Hans Nielsen	21. 3. 1965
Emmerlev afdeling:		
	Anders Petersen Lund, Emmerlev	8. 4. 1964
	Martin Petersen, Emmerlev	10. 9. 1964
	Henrik Nielsen Henriksen. Nr. Sejerslev	9. 12. 1964
Hostrup afdeling:		
	Hejnrich Johansen, Rørkær	17. 8. 1964
	Jens Peter Jakobsen, Jejsing	5. 10. 1964
	Christian Jessen, Jejsing	26. 11. 1964
Højer afdeling:		
	Hans Danielsen	15. 11. 1964
Løgumkloster afdeling:		
	Heinrich P. J. Hartkopf	9. 8. 1964
	Nis Andersen Haugaard	15. 8. 1964
	Anders Hansen Nissen	26. 12. 1964
Møgeltønder afdeling:		
	Christian Konstman	21. 12. 1964
Rejsbyafdeling:		
	Jørgen Knudsen	8. 8. 1964
	Peter Schmidt	26. 11. 1964
Skærbæk afdeling:		
	Martin Snitgaard	15. 5. 1964
	Laurids Jensen Lindrum	21. 5. 1964
	Andreas Clausen Bennetsen	22. 5. 1964
	Peter Keller	8. 8. 1964
	Niels Andersen Christensen	23. 10. 1964
	Peter Andersen Riber	10. 12. 1964
Spandet afdeling:		
	Thomas Nielsen	17. 2. 1965
Tønder afdeling:		
	Anders Nielsen, Tønder	21. 7. 1964
	Mathias Petersen, Tønder	7. 8. 1964
	Johann Petersen, Korntved	22. 2. 1965
Visby afdeling:		
	Hans Fey	29. 5. 1964
Vodder afdeling:		
	Mathias Klemmensen	31. 5. 1964
Øster Højst afdeling:		
	Christian Lund, Alslev	20. 7. 1964
	Martin Løbner, Øster Højst	23. 11. 1964
	Hans Hansen, Søvang	12. 1. 1965
	Hermand Ekert, Alslev	2. 2. 1965

København afdeling:

Jakob Nielsen	3. 11. 1964
Henrik Nissen	17. 2. 1965

Aarhus afdeling:

Alfons Sauerberg	2. 10. 1964
------------------	-------------

Flensborg afdeling;

Peter Skött	2. 4. 1964
Karl Cohrs	8. 4. 1964
Erhard Krylbe	27. 6. 1964
Johann Wrang	19. 8. 1964
Christian Lassen	5. 9. 1964
Karl Heisel	23. 12. 1964
Jakob Petersen	13. 3. 1965

